T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

GÜNÜMÜZ FAKİHLERİNDEN HALİL GÜNENÇ

ve FIKIH ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

FATIMA ZEHRA ŞENYÜZ

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

GÜNÜMÜZ FAKİHLERİNDEN HALİL GÜNENÇ

ve FIKIH ANLAYIŞI

Yüksek Lisans Tezi

FATIMA ZEHRA ŞENYÜZ

Danışman: DOÇ.DR. ERTUĞRUL BOYNUKALIN

İstanbul, 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ Anabilim Dalı İSLAM HUKUKU Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi FATIMA ZEHRA ŞENYÜZ'nın GÜNÜMÜZ FAKİHLERİNDEN HALİL GÜNENÇ VE FIKIH ANLAYIŞI adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 08.06.2017 tarih ve 2017-13/14 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / oy çokluğu ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 22/06/2017

Öğretim Üyesi Adı Soyadı			**İmzası**
1.	Tez Danışmanı	Doç. Dr. ERTUĞRUL BOYNUKALIN	
2.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. İSMAİL CEBECİ	
3.	Jüri Üyesi	Doç. Dr. MEHMET BOYNUKALIN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı	: Fatıma Zehra Şenyüz
Anabilim Dalı	: Temel İslam Bilimleri
Bilim Dalı	: İslam Hukuku
Tez Danışmanı	: Doç. Dr. Ertuğrul Boynukalın
Tez Türü ve Tarihi	: Yüksek Lisans- Haziran 2017
Anahtar Kelimeler	: Halil Günenç, biyografi, fetva, ictihad.

ÖZET

GÜNÜMÜZ FAKİHLERİNDEN HALİL GÜNENÇ ve FIKIH ANLAYIŞI

Halil Günenç, günümüzde ülkemizin ve tüm İslâm âleminin seçkin fakihlerindendir. Fıkıh alanında temayüz etmiş olsa da tefsir, hadis, akaid, sarf, nahiv, belagat, mantık gibi pek çok ilme vâkıftır. Suriye'de geleneksel medrese eğitimi aldıktan sonra ülkesine geri dönerek önce fahrî sonra Diyanet İşleri Başkanlığı'na bağlı olarak çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Haseki Eğitim Merkezi'nde yetiştirdiği öğrencilerinin bir kısmı Türkiye'nin hemen her şehrinde müftülük, vaizlik görevini üstlenmişken diğer bir kısmı da İlahiyat Fakültelerinde öğretim üyeliği yapmaktadır. Te'lif ettiği eserleri ve gece gündüz telefonla kendisine yöneltilen soruları en hızlı ve güvenilir şekilde cevaplandırması onun "Türkiye Müftüsü" olarak anılmasına vesile olmuştur. Halil Günenç ilerleyen yaşına ve sağlık sorunlarına rağmen irşad ve tedris faaliyetlerine devam etmektedir. Bu çalışmada Halil Günenç'in fıkhî görüşleri ve fetva yöntemi ile birlikte onun fıkhî görüşleri bağlamında klasik dönemde yapılan tartışmalara modern dönemdeki bakışın tespit edilmesi amaçlanmıştır.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname	: Fatıma Zehra Şenyüz
Field	: Basic Islamic Studies
Program	: Islamic Law
Supervisor	: Assistant Proffessor Ertuğrul Boynukalın
Degree Awarded and Date	: Master- June 2017
Keywords	: Halil Günenç, biography, fatwa, ijtihad.

ABSTRACT

HALİL GÜNENÇ: A CONTEMPORARY MUSLIM JURIST AND HIS JURISTIC THOUGHT

Halil Günenç, is one of the outstanding Muslim jurists of our country and the entire Muslim World. Although he becomes distinguished with the Islamic law, he is also very competent on studies like tafsir, hadith, aqaid, sarf, nahw, balagah and logic. After he completed his education in a classic madrasah in Syria, he returned his country and worked in many positions first voluntary and affiliated with the directorate of the Religious Affairs of Turkey. Some of his students from Haseki Education Center work as mufti or preacher in almost all cities in Turkey whereas some of them work in Theology Faculties as faculty members. His publications and the way he answers questions on the phone anytime during day and night gave him a reputation of "The Mufti of the Nation". Halil Günenç still continues his activities in guidance and education despite his advancing age and health problems. The purpose of this study was to investigate the fiqh thought with the fatwa methodology of Halil Günenç and to establish a modern point of view to the ongoing classical discussions.

ÖNSÖZ

Her milletin tarihinde bilgisi ve uzlaştırıcı kimliğiyle insanları motive edip kuvvetli sağlam temellerin oluşumuna vesile olan şahsiyetler vardır. Milletimiz için bu mesabedeki ilim adamlarından olan Halil Günenç dinî eğitimin sekteye uğradığı bir dönemde kendi gayretleriyle pek çok hizmetlerde bulunmuş ve fıkıh ilminin ülkemizde kaybolup gitmesinin önüne geçmiştir. Ancak şu bir gerçektir ki ilim ve hizmet ehli önemli kişilerin değerleri genellikle kendileri hayattayken anlaşılmamakta ve haklarında çalışma yapmak da ancak vefatlarından sonraya kalmaktadır. Bu çalışma ile bir taraftan Halil Günenç Hocaefendi'nin fıkhî görüşlerini tespit ve kaydetmeyi amaçlarken diğer taraftan kendisine ve onun şahsında yaşayan bütün âlimlerimize bir vefa göstermek istedik. Bu meyanda kendisi hakkında tez hazırlamamıza izin vererek bizi şereflendiren ve sağlık problemlerine rağmen kıymetli vakitlerini bize ayırarak sorularımızı yanıtlayan çok muhterem Halil Günenç Hocaefendi'ye şükranlarımı sunar Yüce Rabbim'den kendisi için hayırlı ömür niyaz ederim.

Tezin her aşamasında desteklerini esirgemeyen, özellikle konu seçiminde böyle önemli bir âlimimiz üzerine çalışmam için beni teşvik eden ve yoğun mesaisinin içinde değerli vakitlerini ayırarak tezimi defalarca okuyup ufuk açıcı yönlendirmeler yapan danışman hocam Doç. Dr. Ertuğrul Boynukalın Beyefendi'ye ve tez jürisi olmayı kabul ederek beni onurlandıran değerli hocalarım Doç. Dr. İsmail Cebeci ve Doç. Dr. Mehmet Boynukalın Beyefendilere şükranlarımı sunarım. Tezin hazırlanış aşamasında mülakat talebimizi geri çevirmeyerek hatıralarını ve görüşlerini bizimle paylaşan kıymetli hocalarıma; döküman temininde yardımcı olan Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi yetkililerine ve Nezir Demircan Beyefendi'ye; ayrıca çalışmalarım esnasında yardımlarını esirgemeyen tüm yakınlarıma, arkadaşlarıma ve küçük kahramanım Aleyna'ya teşekkürü bir borç bilirim. Hayatım boyunca maddî ve manevî her türlü desteği benden esirgemeyen muhterem anneme ve anneanneme, tüm ihmalkârlıklarımı hoş görüp her an yanımda olan sevgili eşim Murat'a; kızlarım Hatice Gül ve Meryem Hafsa'ya sonsuz teşekkür ederim.

İstanbul, 2017 Fatıma Zehra ŞENYÜZ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **VII**
KISALTMALAR ..... **XI**
GİRİŞ **1**

1. HALİL GÜNENÇ'İN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ **6**
1.1. HAYATI 6
1.1.1. Doğumu ve Ailesi 6
1.1.2. Eğitimi 7
1.1.3. Yetiştiği Çevre 10
1.1.4. Hocaları 12
1.1.4.1. Molla Abdülvehhab 12
1.1.4.2. Molla Muhammed Latif 13
1.1.4.3. Mahmud el-Hac Yusuf 13
1.1.4.4. Süleyman Hoca 13
1.1.4.5.Şeyh Muhammed Mâşûk (ö. 1976) 14
1.1.4.6.Molla Abdülvehhab Derizbinî (ö. 1967) 14
1.1.5. Öğrencileri 15
1.1.6. İrşad faaliyetleri 18
1.1.6.1.Fahri Görevleri 18
1.1.6.2. Resmi Görevleri 19
1.1.6.2.1. Halfeti İlçe Müftülüğü 19
1.1.6.2.2. Kızıltepe İlçe Müftülüğü 20
1.1.6.2.3. Urfa İl Müftülüğü 20
1.1.6.2.4. Haseki Eğitim Merkezi Eğitim Görevliliği 21
1.1.6.3. Uluslararası Faaliyetleri 22
1.1.7. Verdiği Dersler ve Okuttuğu Eserler 24
1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ 25
1.2.1. Kişilik ve Ahlâkî Özellikleri 25
1.2.2.İlmî Yönü ve Eğitimciliği 26

1.2.4. Önemsediği Eserler 28
1.2.5. Bidat Kavramına Bakışı 29
1.2.6. Tasavvuf Anlayışı 31
1.2.7. Dünya Görüşü 33
1.2.7.1. İslâm Âlemine Bakışı 33
1.2.7.2. Türkiye'deki Dinî Eğitim ve İrşad faaliyetlerine Bakışı 35
1.3. ESERLERİ 38
1.3.1. Telif Eserleri 38
1.3.1.1. Günümüz Meselelerine Fetvalar 38
1.3.1.2. Büyük Şafiî İlmihali 39
1.3.1.3. El-Mevsûatü'l-Fıkhiyye el-Müyessera 39
1.3.1.4. El-Müntehabâtü'l-Fıkhiyyetü'l-Muasıra 39
1.3.1.5. Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye 40
1.3.1.6. İslam'da Ticaret 40
1.3.1.7. Şafiî Cep İlmihali 40
1.3.1.8. Şafiîler İçin Namaz Kitabı 41
1.3.1.9. İslamın Sesi 41
1.3.1.10. Hâşiyetü Halîl ala Medâriki't-Tenzil ve Hakâikı't-Te'vil 41
1.3.1.11. İslami Düşünceler 42
1.3.1.12. Celaleyn'den Tefsir Notları 42
1.3.2. Tercümeleri 42
1.3.2.1. Tenvîru'l Kulûb 42
1.3.2.2. İslam Davetçilerine 42
1.3.1.3. Kırk Hadis 43
1.3.2.4. Allah Resulu Hz. Muhammed 43
1.3.2.5. Gençlik Rehberi 43
1.3.2.6. Zülfikâr 43

2. HALİL GÜNENÇ'İN FIKIH ANLAYIŞI 44
2.1. FIKIH İLMİNE BAKIŞI 44
2.2. İCTİHAD İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 45

2.2.1. İctihad Kavramı 45
2.2.1.1. İctihadın Şartları 45
2.2.1.2. İçtihâdın Alanı 47
2.2.1.3. İctihad Çeşitleri 48
2.2.1.4. İctihadın Sürekliliği 49
2.2.1.5. İctihadın Tecezzîsi 50
2.2.1.6. İctihadda İsabet 51
2.2.2. Taklid 52
2.2.3. Telfik 52
2.2.4. Mezhep Anlayışı 54
2.3. USÛL-İ FIKIH İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 57
2.3.1. Deliller 57
2.3.1.1. Aslî Deliller 58
2.3.1.1.1. Kitap 58
2.3.1.1.2. Sünnet 59
2.3.1.1.3. İcmâ 61
2.3.1.1.4. Kıyas 61
2.3.1.2. Fer'i Deliller 62
2.3.2. Nesih Kavramına Bakışı 63
2.4. FURÛ-I FIKIH İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ 64
2.4.1. İbadetler 64
2.4.1.1. Kutuplara Yakın Bölgelerde Namaz 65
2.4.1.2. Rü'yet-i Hilal 65
2.4.1.3. Darü'l Harpte Cuma Namazı 66
2.4.2. Muâmelat 67
2.4.2.1. Nikâhla İlgili Güncel Meseleler 68
2.4.2.2. Tek Seferde Üç Talakın Verilmesi 69
2.4.2.3. Organ Nakli 70
2.4.2.4. Kürtaj 73
2.4.3. Çağdaş İktisâdî Meseleler İle İlgili Görüşleri 75
2.4.3.1. Borsa 75

2.4.3.2. Sigorta 78
2.4.3.3. Kaparo 81
2.4.3.4. Borcun Geç Ödenmesiyle Oluşan Değer Kaybının Tazmini. 82
2.4.3.5. Leasing (Finansal Kiralama) 83

3. BİR MÜFTÜ OLARAK HALİL GÜNENÇ 86
3.1. FETVA VE KAZA KAVRAMLARINA BAKIŞI 86
3.1.1. Fetva ve Müftü Kavramları 86
3.1.2. Kaza ve Kâdı Kavramları 88
3.1.3. Fetva Verme Usulü 90
3.2. FETVADA TAKİP ETTİĞİ DELİLLER HİYERARŞİSİ 91
3.2.1. Naklî Deliller 91
3.2.2. Aklî Deliller 92
3.3. FETVA YÖNTEMİ 94
3.3.1. Zaruret Halini Önceleme 94
3.3.2. Maslahatı Gözetme 97
3.3.3. Mezhepler Arası İhtilafları Belirtmesi 99
3.3.4. Tercihte Bulunma 101
3.3.5. Sahâbî Uygulaması İle Destekleme 103
3.3.6. Takvayı Tavsiye Etme 104
3.3.7. İhtiyatlı Olma 106
3.3.8. Zayıf Görüş ve Hilelerden Kaçınma 107
3.3.9. Örf Ve Âdetlere İttiba 109
3.3.10. Müsteftînin Durumunu Gözetme 110
3.3.11. Adalet Ve Eşitlik İlkelerine Riayet 111
3.3.12. Külli Kaideleri Zikretme 113
3.3.12.1. Ahkâmın Değişimi Kâidesi 114
3.3.12.2. Niyetle ilgili kâideler 115
3.3.12.3. Zaruretle ilgili kâideler 116
SONUÇ..……...……119
KAYNAKÇA……123

KISALTMALAR

açk.	Açıklama
AÜİF	Ankara Üniversitesi
b.	Bin/İbn
Bkz.	Bakınız
c.c.	Celle Celâlühü
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
D.Y.İ.M.M.A.	Dini Yüksek İhtisas Merkezi
DİA	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Doç.	Doçent
Dr.	Doktor
ed.	Editör
H.	Hicri
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazreti
İSAV	İslam Araştırmaları Vakfı
M.Ö.	Milattan önce
İFAV	İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
MÜİİBF	Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
no.	Numara
ö.	Ölümü
Prof.	Profesör
r.a.	Radıyallahu anh/anhâ
S.A.V.	Sallallahu aleyhi ve sellem
sy.	Sayı
t.y.	Tarih yok
TDV	Türk Diyanet Vakfı
thk.	Tahkik
trc.	Tercüme
trh.	Tarih
TRT	Türkiye Radyo Televizyon
TV	Televizyon
v. dğr.	Ve diğerleri
y.y.	Yayın yeri yok
Yrd.	Yardımcı

GİRİŞ

Bir kişinin hayatı ve fikirleri üzerine çalışmak o kişinin yaşadığı dönemin şartlarını ve bu şartların insanların fikrî yapısı üzerindeki etkisini görmek açısından önemlidir. Bilginin teoriden pratiğe geçişini en iyi şekilde kavrayabilmek, binlerce kitabı özümseyerek kendi fikir süzgecinden geçiren bir âlimi inceleyerek olur. Üzerinde çalışılan kişiler tecrübeleri ve yaşadıkları döneme bilinçli tanıklıklarıyla araştırmacıların ufuklarını açmakta ve nesiller arası kopukluğun oluşmasına engel olmaktadır. Özellikle çağdaş bir fakihin görüşlerini incelemek modern dönemde karşılaşılan fıkhî problemlerin çözümü için yeni yetişmekte olan ilim ehline örnekler sunmaktadır. Yaşayan bir fakihin görüşlerini çalışmak ise kitaplarından veya derslerinden çıkarılan fikirlerini kendisine bizzat sorarak zan ve yorumdan öteye geçilmesini ve güvenilir bilgiye ulaşılmasını sağlamaktadır.

Bilindiği üzere ilim ve hizmet ehli önemli kişilerin değerleri genellikle vefatlarından sonra anlaşılmakta ve bu yüzden hayattayken haklarında bir çalışma da yapılmamaktadır. Oysaki henüz hayatta iken kendileriyle yapılacak görüşmeler fikirlerinin tespitinde daha doğru sonuçlar vereceği gibi birikimlerinin yeni nesle aktarımı hususunda da kolaylıklar sağlayacaktır. Bu bağlamda batı ülkelerinde çok daha yaygın olan sözlü tarih araştırmalarının önemi ülkemizde de kavranmaya başlamış durumdadır. Bu çalışmada da kısmen birincil ve ikincil sözlü kaynaklara başvurularak yaşayan bir âlimin hayatı, ilmî kişiliği ve fıkıh anlayışının tespit edilmesi hedeflenmiştir.

Halil Günenç son yüzyılda Anadolu coğrafyasında yetişmiş ancak hizmetleriyle uluslararası bir kimlik kazanmış, klasik usulde aldığı din eğitimini modern bilgilerle desteklemesiyle asrın ihtiyacını karşılayacak donanıma sahip sınırlı sayıdaki İslâm âlimlerinden biridir. Fıkıh alanında temayüz etmiş olsa da tefsir, hadis, akaid, sarf, nahiv, belagat, mantık gibi pek çok ilme vâkıftır. Suriye'de aldığı klasik dinî eğitimin peşine bir süre fahri müderrislik yaptıktan sonra, Diyanet İşleri Başkanlığı'na

intisap ederek çeşitli ilçe ve il müftülükleri görevlerinde bulunmuştur. Ona asıl ününü kazandıran ve ülke için büyük hizmetlerde bulunmasına imkân veren ise Haseki Eğitim Merkezi'ndeki görevidir. Burada yetiştirdiği öğrencilerinin bir kısmı Türkiye'nin hemen her şehrinde müftülük ve vaizlik görevlerini üstlenmişken diğer bir kısmı ise İlahiyat Fakültelerinde öğretim üyeliği yapmaktadır. Mekke merkezli Dünya İslam Birliği'ne bağlı *Mecmau'l-Fıkhiyyi'l-İslâmî*'nin Türkiye temsilcisi olan Halil Günenç, çağdaş dönemde ülkemizin ve İslâm âleminin seçkin fakihleri arasında yer almaktadır.

Halil Günenç'in gece- gündüz telefonla kendisine yöneltilen soruları en hızlı ve güvenilir şekilde cevaplandırması ve Müslümanların bu konudaki ihtiyacını karşılayan âlimlerin önde gelenlerinden olması, onun "Türkiye Müftüsü" olarak anılmasına vesile olmuştur. Medrese usulüne göre eğitim alması onun klasikle olan kuvvetli bağını oluşturmuştur. Genellikle medresede yetişen ilim adamları kabuğunu kıramamakta ve geçmişin yaprakları arasında kaybolup asrın ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar. Oysaki Halil Günenç pergelin bir ayağını klasik fıkıhta sabitleyerek diğer ayağı klasik fıkıhtan aldığı güçle güncel meselelere geniş bakış açıları kazandıracak halkalar çizebilmektedir. Bu başarısındaki en önemli etken ufkunun genişliği sayesinde güncel kitapları takip ederek modern çağla irtibatını canlı tutmasıdır.

Dinî eğitimin sekteye uğradığı bir dönemde Hz. Peygamber (S.A.V.)'den tevarüs eden ilmî zincirin kopmasını engelleyen Halil Günenç geleneksel medrese eğitiminin son halkalarındandır. Şöhretten uzak ve mütevazı bir hayat yaşadığı için ilim âleminin dışındaki nesil onu pek tanımamakta ve kıymetini yeterince bilmemektedir. Son dönemlerde onu tanıma ve tanıtma adına yapılan girişimler bu boşluğu biraz doldursa da onun milletimize yaptığı hizmetler yanında yetersiz kalmaktadır. 14.05.2011 tarihinde Başakşehir Belediyesi tarafından "Türkiye Müftüsü Halil Günenç" ismiyle düzenlenen vefa programında kendisini yakından tanıyan dostları ve öğrencilerinin katılımıyla icra edilen panelin yanı sıra hayatı ile ilgili Tarık Tufan'ın yazdığı ve Mahmut Fazıl Coşkun'un yönettiği bir belgesel gösterimi yapılmıştır. Bu vefa programı kamuoyunun dikkatini çekmiş ve DİB'nın bu konudaki eksikliği fark etmesine vesile olmuştur. Bunun üzerine TRT Diyanet kanalı "Köklerin Hikâyesi" adlı TV programının 7. bölümünü Halil Günenç ile ilgili olarak hazırlamış ve değişik

tarihlerde yayınlamıştır. Üniversite öğrencilerine yönelik bir çalışma olarak İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde Siyer Araştırmaları Kulübü tarafından 16.04.2016 tarihinde "Vakit Vefa Vakti" adıyla Halil Günenç için bir program düzenlenmiştir. Ayrıca 2013 yılında İlke Yayınları'nın Hüseyin Türkan editörlüğünde yayımladığı *Türkiye'nin Birikimleri* adlı eserin ilk cildinde Tuba Erkoç, Halil Günenç ile ilgili bir bölüm hazırlamıştır.

Türkiye'de dinî ilimler kaybolup gitmek üzereyken, küçük yaşında ailesini ve ülkesini geride bırakarak kendisini ilme adayan Halil Güneç birikimini aktardığı öğrencileriyle milletimizin dinî açıdan karanlığa gömülmesine engel olan nadir isimlerden sayılır. İlahiyat Fakültelerinin ve İmam Hatip Liselerinin hem sayıca az hem de müfredat olarak yetersiz olduğu bir dönemde din eğitimini büyük zorluklarıyla birlikte üstlenmiştir. Ancak yaptığımız araştırmalar sonucu kendisi hakkında akademik alanda bir çalışmanın varlığını tespit edemeyişimiz ona yeterli değerin verilmediğini düşündürmüş ve bu eksikliğin tespiti tezin konusunun belirlenmesinde en önemli etken olmuştur. Tezin asıl amacı Halil Günenç'in fıkhî görüşlerinin ve fetva yönteminin tespit edilmesidir. Ayrıca Halil Günenç'in fıkhî görüşleri bağlamında klasik dönemde yapılan tartışmalara modern dönemdeki bakış da tespit edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Halil Günenç'in hayatı ana hatlarıyla anlatılıp yetiştiği çevreye kısaca değinilecektir. Hocalarıyla ilgili çok fazla bilgiye ulaşılamadığı için mevcut bilgi paylaşılacaktır. Diğer taraftan bütün öğrencilerini zikretmek mümkün olmadığı için örnek olması açısından bazı öne çıkan öğrencileri zikredilecektir. Resmi ve fahri görevlerinden kısaca bahsedildikten sonra tedris hayatında verdiği dersler ve okuttuğu eserler tespit edildiği ölçüde verilecektir. Kişilik ve ahlâki özelliklerinin tamamını beyan etmek tezin sınırlarını aşacağı için sadece temayüz eden bazı özelliklerini zikir ile yetinilecektir. Ayrıca bu bölümde Halil Günenç'in dünya görüşü ile tasavvuf ve bid'at kavramlarına bakışı incelenmeye çalışılacaktır. Bölümün son başlığı Halil Günenç'in te'lif ve tercüme ettiği eserlere ayrılmakla beraber bunlar kısaca tanıtılacaktır. Halil Günenç'in tercüme eserlerinden üçüne ulaşılamadığı için bu eserlerin sadece asıl müelliflerinin ismi ve hangi dillerden tercüme edildiği belirtilecektir.

İkinci bölümde Halil Günenç'in fıkıh alanında te'lif ettiği eserler incelenerek fıkıh anlayışı tespit edilmeye çalışılacaktır. Halil Günenç'in fıkıh ilmi tanımı ve fıkha verdiği önem aktarıldıktan sonra ictihad kavramı ve bu kavramın beraberinde getirdiği taklid, telfik ve mezhep kavramlarının ortaya çıkardığı tartışmalarla ilgili görüşleri incelenecektir. Bu bölümde Halil Günenç'in fıkıh usulü ile ilgili görüşleri de tespit edilmeye çalışılacak özellikle de aslî deliller ve nesih kavramı ile ilgili görüşleri aktarılacaktır. Halil Günenç'in usul ile ilgili görüşleri tespit edilirken, kendisinin müstakil bir usul kitabı olmadığı için fetva verirken yaptığı açıklamalar ve ara cümlelerden faydalanılmış ve tanımlar için Halil Günenç'in ansiklopedik eseri *el-Mevsuâtü'l-fıkhi'l-müyessera'*daki ilgili maddelere başvurulmuştur. Halil Günenç'in furû' fıkhın her alanına hâkim olduğu ve ortaya yeni çıkan meselelere çözüm bularak her geçen gün bilgi birikimini arttırdığı için, sadece başlı başına bir tezle onun furu-u fıkıh ile ilgili görüşleri tespit edilmeye çalışılsa yine de yeterli olmayacaktır. Bu sebeple örnek gösterme kabilinden ibadetler ve muamelat alanlarında çok tartışılan bazı güncel konulardaki görüşlerine yer verilip Halil Günenç'in asıl öne çıktığı alan olan çağdaş iktisadi meseleler ile ilgili görüşleri de ayrı bir başlık altında incelenecektir.

Halil Günenç'in fetva yöntemini ele alan son bölümde öncelikle fetva ve kaza kavramları tanımlanıp Halil Günenç'in bu hususlaki görüşleri aktarıldıktan sonra hüküm çıkarırken müracaat ettiği şer'i deliller hiyerarşik olarak örneklendirilecektir. Diğer başlıklarda ise Halil Günenç'in fetva verme usulünde dikkat ettiği ilkelerin tamamını tespit etmek ve burada zikretmek mümkün olmadığı için öne çıkan sınırlı sayıda ilkeler fetva örnekleriyle açıklanmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma hazırlanırken Halil Günenç'in fıkhî görüşlerini tespit etmek üzere başta *Günümüz Meselelerine Fetvalar, el-Müntehabâtü'l-Fıkhiyyetü'l-Muasıra, el-Mevsuâtü'l-Fıkhiyyetü'l-Müyessera* ve *Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye* adlı eserleri olmak üzere ulaşabildiğimiz eserlerinin tamamı incelenmeye çalışılmıştır. Yurt içi ve yurt dışında katıldığı toplantılarda sunduğu tebliğlerin bir kısmı da ilgili kısımlarda kullanılan kaynaklardır. Hakkında hazırlanan vefa programı, TV programı ve belgeselden de

ikincil kaynaklar olarak faydalanılmış olup eserlerinde kapalı kalan hususlar bizzat kendisiyle görüşülerek açıklık kazandırılmaya çalışılmıştır.

Halil Günenç'in hayatı ile ilgili olan bölüm hazırlanırken temel olarak Nezir Demircan'ın *Halil Günenç, Hayatı ve Hatıratı* adlı eserinden faydalanılmıştır. Memuriyet hayatıyla ilgili bilgiler için ilk kaynak olarak Halil Günenç'in DİB Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü arşivindeki özlük dosyası kullanılmıştır. Bu bölümle ilgili ayrıca kendisiyle yapılan görüşmeye ek olarak kızı Şükran Demircan ve damadı Nezir Demircan kişisel görüşmeler yapılmıştır. Halil Günenç'in ilmî kişiliği ile ilgili bölüm hazırlanırken öğrencilerinden Harun Baktı; Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğretim üyeleri Prof. Dr. Kemal Yıldız, Prof. Dr. Mehmet Erdoğan, Prof. Dr. Bedrettin Çetiner ve Prof. Dr. Yakup Çiçek; Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürü Dr. Adil Bor ve öğretim görevlileri Abdullah Yücel ve Ali Rıza Temel ile kişisel görüşmeler yapılmıştır.

Araştırmalarımız sonucu Halil Günenç'le ilgili yapılan bir akademik çalışma bulunamaması, fıkıh anlayışının fetvalarında ve eserlerinde çok değişik konular içine dağılmış olması tezin hazırlık aşamasında karşılaşılan zorlukların başında gelmektedir. Fıkıh anlayışının tespit edilmesi için eserlerinin ayrıntılı bir okumaya tâbi tutulması gerekmiştir. Ancak Halil Günenç hakkındaki bu tez, gerek fıkıh ilmi açısından önemi gerekse milletimize yaptığı hizmetlere karşılık bir vefa göstergesi olarak hazırlanmak istenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

HALİL GÜNENÇ'İN HAYATI, İLMÎ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

Bir insanın düşünce yapısını şekillendiren unsurlar doğumundan itibaren içinde yaşadığı çevre ve aldığı eğitimlerdir. Bu sebeple özellikle bir âlimin fıkıh anlayışını ve fetva usulünü tespit etmeden önce hayatı, kişiliği ve eserleri hakkında bilgi sahibi olmak fikirlerinin arka planını daha iyi kavrayabilmek açısından önem taşımaktadır. Çalışmanın bu ilk bölümünde Halil Günenç'in hayatı ana hatlarıyla ele alınıp ilmî kişiliği tahlil edilmeye çalışılırken eserlerine de kısaca değinilecektir.

1.1. HAYATI

1.1.1. Doğumu ve Ailesi

Halil Günenç 1930 yılında babasının görev yaptığı Mardin'in Midyat-Savur karayoluna yakın Mende köyünde doğmuştur.[1] Nüfus kayıtlarına doğum yılı 1933, doğum yeri ise soyunun dayandığı ve babasının da doğum yeri olan Midyat yakınındaki Derizbin köyü olarak yazılmıştır.[2] Halil Günenç'in soyu yüzyıllar boyunca bu bölgede yaşayan Mahallemî Araplarından gelmektedir.[3]

Çeşitli kaynaklarda Arapların M.Ö. 800 yılından itibaren Mardin ve çevresinde yaşadıkları zikredilir. Mahallemî Araplarının bölgedeki varlığı Emevîler dönemine uzanmaktadır. Mahallemîlerin çoğunluğu fıkıhta Şafiî mezhebine müntesip olmakla beraber Mardin'in merkezinde yaşayanları Hanefî Mezhebindendir. Mahallemîler

[1] Nezir Demircan, **Halil Günenç Hayat ve Hatıratı**, İstanbul: Beyan Yayınları, 2004, s. 21-22.
[2] DİB Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü Arşivi, Nüfus Hüviyet Cüzdanı Örneği, 06.08.1974.
[3] Demircan, s. 21-22.

Arapçanın Kıltu grubundan olan kendilerine has lehçeleriyle diğer Araplardan ayrılmaktadırlar.[4]

Annesi Mardin'in Aynkaf nahiyesinden Meryem Hanım olan Halil Günenç'in babası Derizbin (Acırlı) köyünden Abdülkerim Hocadır. Abdülkerim Hoca 1905 yılında Derizbin köyünde doğmuştur. Babası Muhammed'in sosyo-ekonomik sebeplerle yeni bir yerleşim yeri arayışını girmesiyle Derizbin köyünü terk ederek aile dostları Hacı Abdurrahman Efendi ile birlikte Mardin- Savur yakınlarında eski adı Hırbe Hacı olan Gölbaşı köyünü oluşturmuşlardır. Abdülkerim Hoca, aile içinde dinî ilimlere yakınlık duyan tek kardeştir. Köylerinde elli yıl kadar imamlık ve müderrislik yapan Midyatlı Müftü Ailesi'ne mensup Abdülmecid Hocadan ilim tahsiline başlayan baba Abdülkerim Hoca ileri seviyedeki medrese eğitimini Mardin'in Derik ilçesindeki İskender ve Yunus Hocalarda tamamlamıştır. İlim tahsilinde babasının büyük desteğini gören Abdülkerim Hoca hayatını pek çok köyde imamlık yaparak geçirmiştir.[5] Anne Meryem Hanım da Arap bir aileye mensup olup ilmî bir tahsili bulunmamaktadır.[6]

Halil Günenç Mardin'in Ömerli ilçesine bağlı Hazne köyünde fahri imamlık yaparken dedesinin arkadaşı Hacı Abdurrahman Efendi'nin torunu Makbule Hanım ile evlenmiştir. Evliliklerinden sırasıyla Edip, Hikmet, Fatıma, Şükran, Ahmet, Mahmut, Nuran ve Hatice isimli sekiz çocukları olmuştur.[7] Ömrü boyunca eşinden desteğini hiç esirgemeyen Makbule Hanım'ın 9 Aralık 2008 tarihinde vefat etmiştir. Onun vefatından sonra bir buçuk sene kadar yalnız yaşayan Halil Günenç ikinci evliliğini Gazâle Hanımla gerçekleştirmiştir.[8]

1.1.2. Eğitimi

Halil Günenç altı veya yedi yaşlarında iken babası Abdülkerim Hocadan Kur'an-ı Kerim öğrenerek ilim tahsiline başlamıştır. Arapça gramer kitaplarından

[4] Bahaeeddin Budak, "Mahallemî Tarihi", http://www.mardinaraplari.com (27.02.2017)
[5] Demircan, s. 22-25.
[6] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[7] Demircan, s. 70.
[8] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 19. 07. 2017.

Emsile ve *Bina*'yı, mensubu olduğu Şafiî mezhebinin fıkha başlangıç kitapları olarak kabul edilen Ebu Şücâ Ahmed b. Hüseyin'in *Gâyetü'l İhtisâr*'ı ayrıca *Sefinetü'n-Necat, Sefinetü's-Sâlâ* ve *Fethu'l-Muîn* adlı eserleri kendisinden okuduğu babası aynı zamanda Halil Günenç'in İslâmî ilimlere yönelmesine vesile olan kişidir.[9]

Köylerinde ilkokul bulunmadığı için en yakın kasaba olan Aynkaf'taki ilkokula oğlunu kaydettirmek isteyen Abdülkerim Hoca'nın talebi, evraklarda eksiklik olduğu için reddedilmiştir. Çünkü bölge halkının diğer çocukları gibi Halil Günenç'in da o güne kadar henüz nüfusa kaydı yapılmamıştır. Bunun üzerine onun dinî ilimlere olan ilgisi de göz önüne alınarak geleneksel dinî eğitimin verildiği bir medrese arayışına girişilmiştir.[10]

O sıralarda babasının imam olarak görev yaptığı köyde yaşayan teyzesinin oğlu Abdullah, Suriye'deki bir medresede eğitim görmekteydi. Halil Günenç henüz on bir yaşındayken onun yanına Suriye'ye gitmeye karar verir ve zorlu bir yolculuktan sonra kaçak olarak Suriye'ye geçer. Suriye o yıllarda Türkiye'de dinî eğitim imkânı bulamayanlar için serbestçe eğitim alabilecekleri bir yerdir.[11]

Halil Günenç'in gittiği medrese Suriye-Türkiye sınırına en yakın yer olan Amude nahiyesindeydi. Amude'de Hanefî ve Şafiî fıkıhlarının eğitimin yapıldığı iki ayrı medrese bulunmaktaydı. Halil Günenç hem kendi mensup olduğu mezhebin usulünün takip edildiği hem de teyzesinin oğlunun bulunduğu Şafiîler medresesini tercih etmiştir.[12] Ana dili Arapça olan Halil Günenç öğrencilerin çoğunluğu Kürt olduğu, bazı dersler de Kürtçe anlatıldığı için eğitim gördüğü Şafiîler medresesinde Kürtçe'yi öğrenmiş ve ihtiyaç halinde kendisi de Kürtçe ders anlatmıştır.[13]

Halil Günenç medresenin en küçük öğrencisi olarak başladığı ilim tahsilini 1951 yılına kadar sürdürmüştür. Bu dönemde ilminin en büyük bölümünü Abdullatif

[9] Demircan, s. 26; Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul:16. 05. 2017.
[10] Demircan, s. 26-27.
[11] Demircan, s. 29-32; Hüsnü Kılıç (Yapımcı), *Köklerin Hikâyesi,*(TV Programı), Ankara: TRT Diyanet, (27 Kasım 2015).
[12] Demircan, s. 32-36.
[13]Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

Hoca (ö. 1976)'dan almakla beraber bölgedeki diğer bazı hocalardan da istifade etmiştir. Halil Günenç, medresenin tatile çıktığı yaz aylarında bile ilimden uzak kalmak istemeyerek Amude'ye bağlı bir köyde ders veren Mahmud el-Hac Yusuf ve Süleyman Hocadan fıkıh ve gramerle ilgili çeşitli kitaplar okumuştur. Türkiye'ye gerçekleştirdiği ziyaretlerinde de kısa dönemler halinde Bismil, Kurtalan, Derizbin ve Nurşin'deki medreselerde misafir öğrenci olarak bulunmuş buralarda hem ders almış hem de öğrencilere ders vermiştir.[14]

Suriye'de bulunduğu sürece sadece ders kitaplarıyla yetinmeyen Halil Günenç güncel kitapları, dergi ve gazeteleri de takip etmeye çalışmıştır. Seyyid Kutup (ö. 1966) ve Mevdûdî (ö. 1979) bu dönemde eserlerini okuduğu müelliflerdir.[15] Bu isimlere bakınca Halil Günenç'in öğrencilik yıllarından itibaren klasik bir medrese öğrencisinden farklı olduğu ve Türkiye Müftüsü olarak anılma yolunda fikir ve aksiyon temelli yetiştiği anlaşılmaktadır.

On yıllık medrese eğitiminin sonunda planlanan icazet töreni gerçekleşmeden önce Türkiye'ye döndüğü için Halil Günenç, asıl ilmî birikimini tevârüs ettiği hocası Abdullatif Hoca'dan icazetnamesini alamamıştır. Bu eksikliği gidermek üzere daha önce misafir olarak bulunduğu Nurşin Medresesine giderek durumu müderris Şeyh Muhammed Mâşûk Efendi (ö. 1976)'ye arz etmiştir. Daha önceki gelişinde onu yakından tanıyan Şeyh Efendi de bu isteğe olumlu cevap vermiştir.[16]

Vatanî görevini yerine getirme zamanı geldiğinde, geleneksel yöntemlerle aldığı dinî tahsilini en üst seviyede tamamlamasına rağmen, henüz Halil Günenç'in Türkiye'de geçerli resmî bir ilkokul diploması bile yoktur. Türkçe okuma ve yazmayı yirmi dört yaşındayken askerî birliğinde öğrenmiştir.[17]

[14] Demircan, s. 55-61; Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017. Hocaları ile ilgili ayrıntılı bilgi tezin "1.1.4.Hocaları" başlığında müstakil olarak verilecektir.
[15] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[16] Demircan, s. 62-63; Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[17] Demircan, s. 78-79.

1.1.3. Yetiştiği Çevre

Halil Günenç, Cumhuriyetin ilk yıllarında henüz eğitim sisteminin tam anlamıyla düzene girmediği bir dönemde dünyaya gelmiştir. Okul çağına geldiğinde en yakın okula günlük gidip gelmesi mümkün olmadığı gibi okulun bulunduğu bölgede barınma ihtiyacını karşılayacak bir imkân da yoktu. Ayrıca Halil Günenç'in henüz nüfusa kayıtlı olmayışı ve bir resmî kimliğinin bulunmayışı da ilkokula gitmesine engel teşkil ediyordu. Bilindiği üzere toprağa bağlı kültürün egemen olduğu Güneydoğu Anadolu Bölgesinde o yıllarda hem ulaşım zorluğu nedeniyle hem de ihtiyaç duyulmadığı için çocukların nüfusa kayıt edilmesi geciktirilmekteydi. Resmi eğitim kurumlarının sayılarının yetersizliği ve bulundukları merkezlere ulaşımın güçlüğü sebebiyle halk daha çok geleneksel dinî eğitim verilen medreselere rağbet ediyordu.

Çağa uygun bulunmayarak ve yozlaştıkları bahane edilerek kapatılan medreseler aslında Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde halkın talep ve desteğiyle gayri resmî olarak varlıklarını sürdürmeye devam etmişlerdir.[18] Bu durum, medreselerin bölge insanının haberleşme, eğitim, dinî rehberlik, önderlik ve kültürleşme alanlarındaki ihtiyaçlarını karşılayan en önemli kurum olmalarından kaynaklanmaktadır.[19]

Daha önceleri Matematik, Astronomi, Hadis Usulü ve Tecvid ilimleri de okutulan Doğu ve Güneydoğu medreselerindeki müfredat programı genel olaral şöyleydi:

- Dil ilimleri: Sarf, Nahiv, Vazı', İştikak, Meânî, Beyân, Bedi', Şiir ve Lügat.
- Felsefe ilimleri: Mantık ve Felsefe.
- Şer'i İlimler: Kelâm, Ahlâk, Fıkıh, Usûl-i Fıkıh, İslam Tarihi, Hadis ve Tefsir.
- Münazara.
- Hat.[20]

[18] Davut Işıkdoğan, "Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği", **AÜİF Dergisi**, 2012, sy. 53:2, s. 45.
[19] M. Halil Çiçek, **Şark Medreselerinin Serencamı**, İstanbul: Beyan Yayınları, 2009, s. 134.
[20] M. Halil Çiçek, **Şark Medreselerinin Serencamı**, s. 46.

Bölgede yüzyıllardır hâkim eğitim kurumuyken 03.03.1924'te kabul edilen Tevhîd-i Tedrisat Kanunu ile kapatılan medreselerin müderrislerinin mağduriyeti DİB'na bağlı olarak emekli edilerek[21] kısmen azaltılsa da mezunlarının icazetlerinin geçersiz olması onları iş imkânından yoksun bırakmış, bu da zamanla öğrenci sayısında azalmaya sebep olmuştur.[22] Buna ilaveten medreselerin resmiyetini kaybetmesi ilmî bir problemi de beraberinde getirmiş, devletin desteği ve kontrolü ortadan kalkınca müfredat programı zayıflamaya ve önemli dersler kaldırılmaya başlanmıştır.[23]

Gayrî-resmî olarak eğitime devam eden medreseler Cumhuriyetin ilk yıllarında pek çok zorluklar yaşamışlardır. Güvenlik güçlerinin bu kurumlara sık sık baskın yapmaları sonucu eğitime ara verilir, bu baskınlar sonucu yakalanan hoca ve öğrenciler gözaltına alınarak işkenceye maruz kalır, kitapları da yakılarak yok edilirdi.[24] Bu durum sadece Şark Medreselerine mahsus olmayıp ülkenin her bir yanında aynıydı. Hatta Karadeniz Bölgesinin dağlık alandaki en ücra köylerinde bile hafızlık yapılan cami ve kurslara jandarma tarafından baskınlar düzenlenirdi.[25]

Yaşının küçük olmasına rağmen yeni kurulan Türkiye'de hem resmî hem de gayrî-resmi kurumlarda eğitim almanın zorluklarını fark edebilen Halil Günenç, dinî ilimleri tahsil etmek üzere Suriye'ye gider. Gerek yolculuğu esnasında gerekse medrese yıllarında gurbette olmanın verdiği manevî sıkıntılara ek olarak maddi olarak da zorluklar yaşar. Suriye'ye hiçbir ulaşım aracı kullanmadan iki gün boyunca yürüyerek gitmiştir. İkinci el ayakkabılarının ilk günün sonunda parçalanması ile geriye kalan kısmı ayakkabısız olarak yürüyen Halil Günenç yeni bir ayakkabı almaya parası olmadığı için medreseden dışarı çıkmamış, medrese bahçesinde ise takunya ile idare etmişti.[26]

---

[21] İsmail Kara, **Rize Müftülerinden Yusuf Karali Hoca**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012, s. 28.
[22] Halil Günenç, "Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi", **I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (1-5 Kasım 1993)**, 1995, c: I, s. 321.
[23] M. Halil Çiçek, **Şark Medreselerinin Serencamı**, s. 105.
[24] Muhammed Şerif Eroğlu, **Bütün Yönleriyle Arabkendi**, İstanbul: Kent Yayınları, 2004, s. 78-79.
[25] İsmail Kara, **Kutuz Hoca'nın Hatıraları Cumhuriyet Devrinde Bir Köy Hocası**, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 188.
[26] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06.2017.

Halil Günenç'ten önce ve onun döneminde Türkiye'den pek çok öğrenci kendi ülkesinde dinî eğitim alma imkânı bulamadığından Fransız yönetiminde olan Suriye'deki medreselere gitmeyi tercih etmiştir. Muhammed Şerif Arabkendi[27], Sabri Alkış[28], Sadrettin Öztoprak[29], Molla Abdülvehhab Derizbinî[30] gibi pek çok âlim Suriye'de Halil Günenç'in eğitim aldığı Molla Abdullatif Seyda'nın medresesinde yetişmişlerdir. Hocaları olan Molla Abdullatif Seyda da aynı sebeplerle Mardin'den Suriye'ye göç etmiş ve tekrar geri dönmemiştir.[31]

Mollalar, Suriye'deki eğitimlerinin ardından yurtlarına döndükten sonra bazı problemlerle karşılaşmışlardır. Bunların başında Latin alfabesiyle okuma ve yazmayı bilmeyişleri gelmekteydi. Diğer en önemli sorun ise geçerli bir diplomalarının olmayışıydı. Ailelerinin ihtiyaçlarını karşılamak için nafaka temin etmek zorundaydılar. Köy camilerindeki fahri görevlerine karşılık aldıkları zekât ve yardımlar yeterli olmayınca dışardan bitirme sınavlarına girerek en azından ilkokul diploması almaya çaba gösterip başaranlar DİB'nda çeşitli vazifeler almışlardır. Halil Günenç de bu sıkıntılar içerisinde hem maddî olarak geçimini sağlamak hem de İslâm'a daha verimli hizmet etmek için resmî görev almak istemiştir. Ancak Halil Günenç resmi görevle yetinmeyerek fahrî olarak da hizmet etmeye devam etmiştir.

1.1.4. Hocaları

1.1.4.1. Molla Abdülvehhab

Molla Abdulvehhab hakkında fazla bir bilgi bulunamamakla beraber Halil Günenç'in çocukluğunun geçtiği eski adıyla Hirbehacı (Gölbaşı) köyünün cami ve medresesinin hocasıdır. Halil Günenç'in küçük yaşta kendisinden ders aldığı tahmin

[27] Muhammed Şerif Eroğlu, s. 79.
[28] Mehmet Alkış, **Bir Devir Bir Şahit Melle Sabri**, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015, s. 69.
[29] Sadreddin Öztoprak, **Şark Medreselerinde Bir Ömür**, Haz. Siraceddin Öztoprak, İstanbul: Beyan Yayınları, 2003 63.
[30] M. Halil Çiçek, "Derizbinli Molla Abdulvehhab'ın Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği", **Uluslararası Midyat Sempozyumu (7-9 Ekim 2011)**, s. 265.
[31] Muhammed Şerif Eroğlu, s. 80.

edilmektedir.[32] Hz. Peygamber (S.A.V.)'e ithafen yazılan *"Banet Suadu Kasidesi"*ne bir şerh yazdığı bilinen Molla Abdulvehhab 1960 yılında vefat etmiştir.[33]

1.1.4.2. Molla Muhammed Latif

Şafiîler Medresesinin baş hocası olan Molla Muhammed Abdullatif Hoca, Mardin-Dargeçit doğumlu olup ilk tahsilini Aynkaf'ta Hâmidî medreselerinde müderris olan babası İbrahim Hocadan almıştır. Çeşitli medreselerde ve son olarak da Amude medresesinde eğitim gören Abdullatif Hoca, icazet aldıktan sonra Türkiye'ye dönerek kendi medresesini açmıştır. Ancak medreselerin kapatılması ile beraber vatanına bir daha dönmemek üzere Amude'ye göç ederek vefatına kadar tedris faaliyetlerine orada devam etmiştir.[34] Aynı zamanda Nakşibendi şeyhi Ahmet Haznevî (ö. 1949)'nin ilk halifesi olarak bilinmektedir.[35]

1.1.4.3. Mahmud el-Hac Yusuf

Molla Abdullatif Hocanın medresesi yaz tatiline çıktığı zaman Halil Günenç Amude yakınında bir köy hocası olan Molla Mahmud el-Hac Yusuf'tan mantık ilmi ile ilgili *Şerh eş-Şemsiyye* ve *Şerh el-Metâlî*; Meâni-Bedi-Beyanla alanından da Taftazânî'nin *Muhtasar el-Meânî* ve *Mutavval* isimli eserlerini okumuştur.[36]

1.1.4.4. Süleyman Hoca

Halil Günenç'in yaz tatilini değerlendirmek için ders aldığı diğer hocası ise Süleyman Hocadır. Kendisinden Suyûtî, Molla Câmî, Muhiddin, Fenâri, Kavlahmed ile *Fethu'l Vehhab* ve *Celâleyn Tefsiri* okumuştur.[37]

---

[32] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06.2017.
[33] M. Halil Çiçek, "Derizbinli Molla Abdulvehhab'ın Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği", s. 267.
[34] Demircan, s. 36.
[35] Hüsnü Kılıç (Yapımcı), *Köklerin Hikâyesi*,(TV Programı), Ankara: TRT Diyanet, (27 Kasım 2015).
[36] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017; Demircan, s. 57. Kendisi ile ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.
[37] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017; Demircan, s. 57. Kendisi ile ilgili ayrıntılı bilgiye ulaşılamamıştır.

1.1.4.5.Şeyh Muhammed Mâşûk (ö. 1976)

Halil Günenç, kendisine sahip olduğu tek icazetini veren hocası Şeyh Muhammed Mâşûk'un medresesinde beş ay kadar kalmış, bu zaman zarfında hem kendisi ders almış hem de oradaki öğrencilere ders vermiştir.[38] Şeyh Mâşûk Efendi H. 1325 yılında Bitlis'in Nurşin ilçesinde doğmuştur. Bölgenin önemli âlimlerinden olan Seyda Molla Abdulbaki'den ilmî icazetini alan Şeyh Mâşûk Efendi Suriye'de yaşayan Şeyh Ahmed el-Haznevî (ö. 1949)'den de Nakşibendî tarikatının hilâfetini almıştır. Ömrü boyunca hem medresesinde pek çok değerli ilim adamı yetiştirmiş hem de Nakşî şeyhi olarak irşad vazifesini yerine getirmiştir. Şeyh Mâşûk Efendi 1976'da Mekke'de vefat etmiş ve Cennet-i Mualla'ya defnedilmiştir.[39]

1.1.4.6.Molla Abdülvehhab Derizbinî (ö. 1967)

Halil Günenç'in Türkiye'de bulunduğu zamanlarda ders aldığı Molla Abdulvehhab seyyid olup 1912'de doğmuştur. Mardin'in Midyat ilçesine bağlı Kartimin köyüne nispetle "el-Kartiminî" nisbesini kullanmıştır. İlk dinî bilgilerini çevresinden aldıktan sonra Batman iline bağlı Tilmiz köyündeki bölgenin en iyi âlimlerinden olan Molla Hasan'ın medresesinde ilim tahsiline devam etmiştir. Buradan Suriye'nin Amude bölgesine geçerek Molla Abdüllatif Seyda'ya öğrenci olur. Zekâ ve anlayışıyla kısa sürede öne çıkan Molla Abdülvehhab hocasının asistanı olarak hem ders almaya devam etmiş hem de ders okutmuştur.[40] Diyarbakır ve Mardin'in çeşitli köylerinde imamlık görevinde bulunan Molla Abdulvehhab'a Nusaybin Müftülüğü teklif edilmiş fakat kendisi öğrenci yetiştirmeyi tercih ederek vefatına kadar ilimle meşgul olmuştur. Öğrenci okutmanın yanında pek çok kitap da te'lif eden Molla Abdulvehhab, 1967 yılında Bismil'de vefat etmiştir. Çoğunluğu fıkıh alanında olmakla

[38] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[39] Mehmet Çağlayan, **Şark Uleması**, İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1996, s. 227.
[40] M. Halil Çiçek, "Derizbinli Molla Abdulvehhab'ın Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği", s. 265.

birlikte Hristiyanlık, Akaid, Usul, Edebiyat ve İslâm Mezhepleri Tarihi dallarında eserler vermiştir.[41]

1.1.5. Öğrencileri

Halil Günenç Suriye'deki medrese eğitimini tamamlayıp Mardin'e döndükten sonra başladığı öğretim faaliyetine sağlık problemlerine rağmen devam etmektedir. Halil Günenç'in altmışaltı senedir hem resmî hem de gayrî-resmî olarak yetiştirmiş olduğu yüzlerce öğrencisi Türkiye'nin her bir şehrinde çeşitli görevler üstlenmişlerdir. DİB bünyesine görev yapan müftü ve vaizlerin tümüne yakını ya onun ya da onun öğrencilerinin eğitiminden geçmiştir. Gerek İlahiyat Fakültelerinde muhtelif unvanlarla öğretim üyesi olan gerekse DİB'nın eğitim merkezlerinde müftü ve vaiz yetiştirmeye devam eden öğrencileri hocalarının yolunu izleyerek ilmî hizmetlerde bulunmaktadırlar.[42] Bu kıymetli öğrencilerinin hepsinin ismini burada zikretmek mümkün olmadığı gibi pek çoğu, resmî olarak kaydı bulunmadığından bilinmemektedir. Halil Günenç'in sayısı bilinmeyen öğrencilerini temsilen bazı isimler aşağıda zikredilecektir.[43]

Abdullah Yücel: Haseki Eğitim Merkezi'nin II. dönem eğitiminden sonra aynı kurumda otuz yedi yıldır öğretmen olarak görevini sürdürmektedir. Halil Günenç'in öğrencisi olmakla beraber uzun yıllar görev arkadaşlığı da yapmıştır.[44]

Dr. Adil Bor: Şark medreselerinde yedi yıl eğitim aldıktan sonra aynı usulde beş yıl müderrislik yapmıştır. Haseki Eğitim Merkezi'nin XVI. dönem eğitimine katılmış, bitiminde öğretmen olarak kalmıştır. 2015 yılından beri İstanbul Haseki Dinî Yüksek İhtisas Merkezi'nin müdürlük görevini yürütmektedir.[45]

---

[41] M. Halil Çiçek, "Derizbinli Molla Abdulvehhab'ın Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği", s. 263-266.
[42] DİB Haseki Eğitim Merkezi'nde resmî olarak ders verdiği öğrencileri için bkz: http://www.hasekimezunlaridernegi.org/icerik/ihtisas-bolumu-mezunlarimiz (06.06.2017).
[43] Öğrencilerinin isimleri alfabetik olarak sıralanmıştır.
[44] http://www.hasekimezunlaridernegi.org/icerik/abdullah-yucel (07.06.2017).
[45] http://www.bingolgazetesi.com.tr/m-haber-85413.html (07.06.2017).

Ali Rıza Temel: Haseki Eğitim Merkezi'nin ilk dönem mezunlarından olup aynı kuruma öğretmen olarak seçilmiştir. Otuz dokuz yıldır eğitim merkezinde çeşitli dersler vermektedir.[46] Halil Günenç'in hem öğrencisi hem de görev arkadaşı olarak en yakınındaki isimlerdendir.

Bayram Ali Öztürk: İsmailağa Cemaatinin önde gelen hocalarındandır. Erzurum Yüksek İslam Enstitüsü mezunu olup klasik dinî eğitime de sahiptir. Halil Günenç, Mehmet Savaş ve Sadreddin Yüksel'den özel dersler almış, ömrünü vaaz ve tedris faaliyetleriyle geçirmiştir. 03.09.2006 sabahı İsmailağa Camiî'nde ders verdiği esnada şehit edilmiştir.[47]

Prof. Dr. Bedrettin Çetiner: Haseki Eğitim Merkezi'nin ilk dönem öğrencilerinden olup dönemi tamamlamadan Yüksek İslam Enstitüsü'ne asistan olarak geçmiştir. 1993 yılında profesör unvanı almıştır. Mısır, Cezayir ve Malezya'da çeşitli üniversitelerde öğretim üyeliği yapmıştır.[48]

Harun Baktı: Haseki Eğitim Merkezi'nde III. dönem Kıraat Bölümü öğrencisiyken Halil Günenç'ten özel dersler almaya başlamış ve aralıksız olarak kendisinden ders almayı devam ettirmiştir. Üsküdar Şeyh Devâti Camiî'nde görev yapmakta olup burada çeşitli öğrenci gruplarına başta Arapça, tefsir, fıkıh olmak üzere çeşitli dersler vermektedir.[49] Halil Günenç'ten otuz dört yıldır ders almaya devam etmesi sebebiyle en kıdemli öğrencisi sayılmaktadır.

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Tüfekçi: Haseki Eğitim Merkezi'nin III. dönem eğitimine katılmıştır. Mezuniyetten sonra aynı kurumda 1997'ye kadar öğretmen olarak devam etmiş, 1997'de öğretim görevlisi olarak Marmara Üniversitesi'ne geçmiştir.[50]

---

[46] http://www.hasekimezunlaridernegi.org/icerik/ali-riza-temel (07.07.2017)
[47] https://bayramhoca.wordpress.com/bayramaliozturkkimdir/ (15.06.2017).
[48] http://www.biyografya.com/biyografi/303 (07.07.2017).
[49] **Din ve Hayat TDV-İstanbul Müftülüğü Dergisi,** sy. 3, 2009, 53-54.
[50] https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/arap-dili-ve-belagati/yrddocdr-ibrahim-tufekci/ (07.07.2017).

Dr. İhsan Şenocak: Haseki Eğitim Merkezi'nin XVI. dönem mezunlarından olup DİB Aşıkkutlu Eğitim Merkezi'nde görev yapmaktadır. Aynı zamanda kurucusu olduğu İlmi ve Fikri Araştırmalar Merkezi'nde ders vermeye devam etmektedir.

Prof. Dr. Kemal Yıldız: Lisansüstü çalışmalar yaparken Halil Günenç''dan üç yıl özel dersler gördüğü eğitiminin sonunda hocasından istirham ederek icazetname almıştır.[51] 1998-2011 yılları arası Rize İlahiyat Fakültesinde, 2011'den beri ise Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. 2007'de Doçent, 2013'te Profesör olmuştur.[52]

Prof. Dr. Mehmet Erdoğan: D.İB.'nda çeşitli görevler aldıktan sonra Haseki Eğitim Merkezi'nin III. dönem eğitimine katılmıştır. 1995 yılında Doçent, 2001 yılında Profesör olmuştur. 1984'te intisap ettiği Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ndeki görevine devam etmektedir.[53]

Prof. Dr. Rahmi Yaran: Haseki Eğitim Merkezi'nin III. dönem eğitimini tamamladıktan sonra bir süre aynı merkezde öğretmen olarak devam etmiştir. 1993 yılında Marmara Üniversitesi'nde öğretim üyeliğine başlamış, 2013 yılında Profesör olmuştur. 2011-2017 yılları arasında İstanbul Müftüsü olarak görev yapmıştır.[54]

Prof. Dr. Yakup Çiçek: 1977 yılında Yüksek İslam Enstitüsü'nde asistan olmuştur. 1993-1995 yılları arası Sofya İlahiyat Fakültesi'nde öğretim üyeliği ve dekanlık yapmıştır. 1996'da profesör olmuştur.[55] Haseki Eğitim Merkezi'nin ilk dönem öğrencilerinden olup eğitim devam ederken Üniversiteye intisap etmiştir. Ancak göreviyle birlikte eğitim merkezindeki derslere devam ederek belge almıştır.[56]

---

[51] Hüsnü Kılıç (Yapımcı), *Köklerin Hikâyesi*,(TV Programı), Ankara: TRT Diyanet, (27 Kasım 2015).
[52] https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/islam-hukuku/profdr-kemal-yildiz/ (07.06.2017).
[53] https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/ilkogr-din-kult-ve-ahlak-bil-ogr/profdr-mehmet-erdogan/ (07.06.2017).
[54] https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/islam-hukuku/profdr-rahmi-yaran/ (06.06.2017).
[55] http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3113 (07.06.2017).
[56] Yakup Çiçek, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 01. 06. 2017.

1.1.6. İrşad faaliyetleri

1.1.6.1.Fahri Görevleri

Halil Günenç 1951 yılında Türkiye'ye temelli dönüş yaptıktan sonra Mardin ili Ömerli ilçesine bağlı eski adı Hazne olan Tokdere köyünde fahrî imamlık yapmaya başlamıştır. Bu köyü seçmesindeki sebep aile ve akrabalarına mesafe olarak yakınlığı ve camisinin resmi veya fahri hiç bir görevlisinin olmayışıydı. Halil Günenç bu köyde cami imamlığının yanında ilk medresesini de kurarak öğrenci yetiştirmiştir. Ancak köyün ekonomik şartlarının da etkisiyle öğrenci sayısının azlığı ve verimsizliği Halil Günenç'in yeni bir yer arayışı içerisine girmesine sebep olmuştur.[57]

1952 yılının ilk aylarında Mardin ili Kızıltepe ilçesine bağlı Kileybin (Halkalı) köyünden aldığı teklif üzerine yeni medresesini bu köyde kurmaya karar vermiştir. Yirmi iki yaşında bir genç olmasına rağmen dinî ve ilmî çevrelerde ismini duyurması sebebiyle yeni açılan medreseye ilim tahsil etmek üzere Türkiye'nin her yerinden öğrenciler gelmiştir.[58]

Halil Günenç 1954 yılında vatanî görevini yerine getirmiş, askeriyede görev olarak koğuşların nizam ve intizamında erlerin eğitimi kendisine verilmiştir. Bu dönemde ilmini unutmamak için ezberindeki kitapları tekrar ederek pekiştirmiştir. Askerlik yaptığı süre zarfında iki komutanının da desteğiyle tümenin içine küçük bir camii inşa edilmiş ve böylece Halil Günenç ilim ve hizmetten uzak kalmamıştır.[59]

Vatanî görevini bitirdikten sonra Kileybin köyüne dönerek ders vermeye devam etmiş ve burada kurduğu medresede toplam altı yıl hizmet etmiştir. Halil Günenç medresede sadece ders vermekle kalmayıp aynı zamanda öğrencilerin ve medresenin her türlü sorumluluğunu da üzerine almıştı. Bir taraftan Halil Günenç'in asıl görevi olan

[57] Demircan, s. 68-74.
[58] Demircan, s. 75-76.
[59] Demircan, s. 78-79.

öğretmenliğin arka plana itilmesi ve idarî işlerin yoğunluğu diğer taraftan da ailesinin geçimini sağlamak için resmî bir görev alma talebi sonucu medrese kapanmıştır.[60]

Halil Günenç resmî görevinin dışında gönüllü olarak çeşitli mekân ve kurumlarda özel dersler vermiş ve hâlâ da vermeye devam etmektedir. Bu mekânların en başında yer alan kendi evinde verdiği dersler, haftanın belli günleri düzenli olarak gelen öğrencileriyle aralıksız olarak devam etmektedir.[61] Mezun ettiği ve Türkiye'nin çeşitli yerlerinde görev yapan öğrencileri, sorularını hem telefonla hem de evine ziyarete gelerek sormakta ve kendisiyle istişare etmektedirler.[62]

İlahiyat Fakültesinde eğitim gören lisansüstü öğrencilerine yönelik olarak Ünalan Merkez Camii'ne bağlı araştırma merkezinde verdiği düzenli dersler üç yıl kadar sürmüştür.[63] İslâmî İlimler Araştırma Vakfı'nda yakın zamana kadar haftalık fıkıh dersleri vermiştir. Daha sonra rahatsızlığı sebebiyle mesafenin uzaklığına dayanamayarak dersleri bırakmıştır. İSAV'da yirmi yıl kadar devam ettirdiği derslerinden maddî bir kazanç sağlamamakla beraber bu derslerden çok verim elde edilmiştir.[64] Kısa dönemler halinde Hak-Yol Vakfı, Arap-Suud Derneği gibi pek çok özel vakıf ve derneklerde de ders veren Halil Günenç hâlen Başakşehir'de özel bir vakıfta ders vermektedir.

1.1.6.2. Resmi Görevleri

1.1.6.2.1. Halfeti İlçe Müftülüğü

Halil Günenç, 1958 yılının sonunda Ankara'da yapılan müftülük sınavını başarıyla geçerek 30.01.1960 tarihinde Şanlıurfa ili Halfeti İlçe Müftüsü olarak ilk resmi görevine başlamıştır. Başka ilçelerden teklifler almasına rağmen kendi memleketi olan Mardin'e yakın olduğu için Halfeti'ye öncelik vermiştir. İki yıl kadar kaldığı bu

[60] Demircan, s. 87.
[61] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[62] Demircan, s. 173-174.
[63] Kemal Yıldız, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 24.05.2017.
[64] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06.2017.

ilçede halkın İslamî bilgilerinin eksik ve hurafelerle dolu olduğunu gören Halil Günenç camilerde halkı aydınlatmak için vaazlar vermiş, imam ve vaiz eksikliğini bizzat kendisi kapatmaya çalışmıştır.[65]

1.1.6.2.2. Kızıltepe İlçe Müftülüğü

Daha önce görev yaptığı medresenin bulunduğu Mardin'e bağlı Kızıltepe ilçesinin müftülük kadrosunun boşalması üzerine Ankara'ya talepte bulunan Halil Günenç'e başkanlıktan olumlu yanıt gelmiştir. Kızıltepe ve çevresinde görev yapan imamların pek çoğu Halil Günenç'in medresesinde yetişen kendi öğrencileriydi. Burada görev yaparken idarî görevinin yanında ilmî olarak da yoğun faaliyetler içinde bulunmuştur. Öğrencilerinin bir kısmına Müftülük makamında ders verirken diğer bir kısmına da evini açmış ve özel hayatından fedakârlık ederek ders vermiştir.[66]

Halil Günenç, göreve başladığında Kızıltepe ilçesinin merkezinin gelişmişliğine ve kalabalığına rağmen sadece iki tane cami bulunmaktaydı. Halil Günenç öncelikle bir yardım toplama ekibi kurarak vatandaşların da yardımıyla merkezde bir cami yapılmasına öncülük etmiştir. Onun ilçede görev yaptığı dört buçuk yıl boyunca diğer mahallelerde de camiler inşa edilmiştir. İlçe halkının maddî imkânsızlıklar yüzünden restore edemediği Artukoğulları'ndan kalma Ulu Cami için Vakıflar Genel Müdürlüğü ile irtibata geçen Halil Günenç bu caminin orijinaline sadık kalarak ibadete açılmasını da sağlayarak ilçeye önemli bir hizmette daha bulunmuştur.[67]

1.1.6.2.3. Urfa İl Müftülüğü

Urfa il müftülüğü için Urfalı dostlarının talebini ve Halil Günenç'in kendi başvurusunu reddeden Ankara, ona İzmir vaizliğini teklif etmiştir. İstişarelerde

[65] Demircan, s. 88-91.
[66] Demircan, s. 95-100.
[67] Demircan, s. 98-99.

bulunduktan sonra bu görevi kabul etmeyen Halil Günenç'in ikinci bir başvuru yapması üzerine Urfa'ya tayini gerçekleştirilmiştir.[68]

Halil Günenç Urfa'nın merkezinde yeterli sayıda olmakla beraber köy ve mezralarda eksikliği hissedilen camileri çoğaltarak işe başlamıştır. Aynı zamanda yeni açılan camilere kadro verilmesi için yoğun çaba harcamıştır. Tarihi Dergâh Cami'nin etrafını düzenleyip bidat ve hurafelerden arındırmaya çalışmıştır. Urfa'da on yıl önemli hizmetlerle dolu görev yapması Halil Günenç'in "Urfa Müftüsü" olarak tanınmasının en büyük sebeplerindendir.[69]

1.1.6.2.4. Haseki Eğitim Merkezi Eğitim Görevliliği

Dönemin Diyanet İşleri Başkanı Tayyar Altıkulaç, Halil Günenç'i Ankara'ya davet ederek kurum içindeki üst düzey personelin daha iyi yetiştirilmesi için kurulan Haseki Eğitim Merkezi'nin[70] önemini anlatmış ve hocadan burada görev yapmasını istemiştir. Halil Günenç'in bu talebi memnuniyetle kabul etmesi üzerine kadrosu Urfa İl Müftülüğünde kalmak üzere eğitim merkezinde görevlendirilmiştir.[71] Görevlendirme sürelerinin bitiminde kendisine duyulan ihtiyaçtan dolayı asıl görev yeri olan Urfa'ya dönemeyeceği belli olunca yerine yeni il müftüsü atanmış, kendi kadrosu da uzman unvanıyla eğitim merkezine nakledilmiştir.[72]

1976 yılında başladığı Haseki Eğitim Merkezi'ndeki görevine 1992 yılına kadar bilfiil devam etmiştir. Emekli olmak için daha önce yaptığı birçok başvuru reddedildikten sonra 1992 yılında talebi kabul edilmiş ve resmi görevinden emekliye

[68] Demircan, s. 105-106; DİB Haseki D.Y.İ.M. M. A. Belge no: 24203, trh: 09.05.1966.
[69] Demircan, s. 107-118.
[70] Haseki Eğitim Merkezi 20.01.1976 tarihinde DİB'na tahsis edilen Haseki Külliyesi'nde eğitime başlamıştır. Bkz: Sema Doğan, "Haseki Külliyesi", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, c. XVI, s. 372.
[71] Demircan, s. 132; DİB Haseki D.Y.İ.M. M. A. Belge no:0/75-44, trh: 06.01.1976.
[72] DİB Haseki D.Y.İ.M. M. A. Belge no:6300/ 611/ 5488-1556, trh: 03.05.1985.

ayrılmıştır. Bu emeklilik yalnızca resmî göreviyle ilgili olup eğitim merkezinde ders vermesine engel teşkil etmemiştir.[73]

1.1.6.3. Uluslararası Faaliyetleri

Halil Günenç yurtdışından davet edildiği pek çok ilmî toplantıya iştirak etmiştir. Uluslararası alanda çeşitli fıkıh konularıyla ilgili olarak tertiplenen ilmî toplantı, sempozyum ve konferanslarda Arapça olarak konuşmalar yapmış, tebliğler sunmuştur. Ağırlıklı olarak çağdaş ekonomik meseleler üzerinde yoğunlaşan bu toplantılar onun uluslararası şöhretini arttırmış, çok sayıda ilim ve devlet adamının iltifatlarına mazhar olmuştur.[74]

Halil Günenç'in pek çok uluslararası kuruluşlarda üyelikleri bulunmaktadır. Bu daimî üyeliklerinden biri merkezi Cenevre'de bulunan Suudî Arabistan destekli "Dâru'l-Mâli'l-İslamî" adıyla kurulan faizsiz finans kurumudur. Bu kurum İslam âleminin fıkıhta söz sahibi âlimlerini birleştirterek kendi fetva ve denetleme kurulunu oluşturmuştur. Toplam on kişi olan bu heyete Türkiye'den Halil Günenç davet edilmiş olup üyeliği hâlâ devam etmektedir.[75]

Yurt içinde de değişik dönemlerde bazı katılım bankalarının danışma kurulu üyeliğinde bulunan Halil Günenç, uyarılarına rağmen fıkhî kurallara aykırı işlem yapan kurumlardan ayrılmıştır. Şu anda hâlen Kuveyt-Türk Katılım Bankası'nın fıkhî danışmanlarındandır. Ancak Halil Günenç bu danışmanlığın sadece yöneltilen fıkhî sorulara cevap vermek şeklinde olduğunu ve uygulamada ne kadar fıkhî hükümlere riayet edildiğini bilmediğini özellikle vurgulamaktadır.[76]

Halil Günenç aynı zamanda 1966 yılında, merkezi Mekke'de bulunan ve Dünya İslam Birliği'ne bağlı olarak kurulan "el-Mecmâ'ul-Fıkhiyyü'l-İslâmi" adlı

[73] Demircan, s. 139. DİB Haseki D.Y.İ.M. M. A. Belge no: B. 02. 1. DİB. 071. 00. 06/ 662, trh: 22.04.1992.
[74] Demircan, s. 156.
[75] Demircan, s. 152-153; Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16.05. 2017.
[76] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16.05. 2017.

meclisin de üyesidir. Mevdûdi (ö. 1979), Ebu'l Hasan en-Nedvî (ö. 1999) ve Abdülaziz bin Bâz (ö. 1999) gibi meşhur âlimlerin de bir dönem üyeliğini yaptığı heyete Türkiye'den sadece kendisi katılmaktadır.[77] Halil Günenç meclisin çok kıymetli ilim adamlarından oluştuğunu ve alınan kararlarda çoğunluğun görüşüne itibar edildiğini ifade etmektedir. Yakın bir zamanda Bahreyn'de gerçekleşen toplantıya rahatsızlığı sebebiyle katılamayan Halil Günenç, toplantı esnasında meclis başkanının kendisini telefonla arayarak alınan kararlarla ilgili fikirlerini sorduğunu belirtmiştir. Ancak Halil Günenç meclisin karar alırken bu kadar titiz davranmasına karşılık uygulamada ülke yöneticilerinin ve siyasetinin belirleyici olduğunu da sözlerine eklemektedir.[78]

Türkiye'de pek çok akademisyen bilhassa Arapça hususunda Halil Günenç'ten yardım talep etmekte, tez ve konuşma metinlerini ona kontrol ettirmektedirler. Harran Üniversitesi, İslamî ilimlerdeki derinliği ve yapmış olduğu hizmetler sebebiyle 1993 yılında kendisine "Fahri Doktora Unvanı" vermiştir.[79] Halil Günenç ayrıca başkanlığını Yusuf el- Kardâvî'nin yaptığı *el-İttihadü'l-Âlemî li Ulemâi'l- Müslimîn'*in Türkiye'deki temsilcisi *Uluslararası Müslüman Âlimler Dayanışma Derneği*'nin istişare kurulu üyesidir.

Her gün yurt içi ve yurt dışından pek çok kişi bilhassa telefon aracılığıyla kendisine ulaşıp sorularına cevap almaktadır. Dünyanın muhtelif ülkelerindeki ve özellikle Avrupa'daki Türk vatandaşlarının ona fetva sormalarında en büyük etken dört mezhebe olan vukûfiyetidir. Zaman ve mekân sınırlandırması yapmadan kendine yöneltilen sorulara itina ile cevap vermesi onun "Türkiye Müftüsü" olarak tanınıp kabullenilmesini sağlamıştır.[80] Yaptığı hizmetlere karşı bir vefa göstergesi olarak İstanbul İli Pendik İlçe Müftülüğü'ne bağlı bir camiye "Erdemkent Halil Günenç Camiî" ismi verilmiştir. Ayrıca Başakşehir'de özel statüde bir Kur'an Kursu "Halil Günenç Kur'an Mektebi" adıyla hizmet vermektedir.

---

[77] Mustafa Bülent Dadaş, "Bir Fetva Belirleme Yöntemi Olarak Heyet İçtihadı ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri", **Bilimname: Düşünce Platformu**, 2015/1, sayı 28, s. 331.
[78] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[79] Demircan, s. 161-162.
[80] Ali Rıza Temel, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 30.05.2017. Bu unvanı kendisine ilk defa yakıştıran öğrencisi Ali Rıza Temel'dir.

1.1.7. Verdiği Dersler ve Okuttuğu Eserler[81]

Halil Günenç, İslâmî ilimler alanındaki geniş birikimiyle Haseki Eğitim Merkezi'nin açıldığı günden itibaren fıkıh ve tefsir ağırlıklı olmak üzere pek çok alanda dersler vermiştir. Fıkıh derslerinde kurumun müfredatı gereği daha çok şerhleriyle beraber *Hidaye* ve *Muhtar* adlı eserleri okutan Halil Günenç, Tefsir olarak da genellikle Nesefî'nin *Medariku't Tenzil* adlı eserini okutmuştur. Ayrıca *Celaleyn Tefsiri* ve *İbn Kesir Tefsiri'*nin son cüzünü okuttuğu eserlerdendir. *Kâdı Beydâvî Tefsiri*'ni en az yirmi beş defa okuttuğu bilinen Halil Günenç'in tedris ettiği eserler arasında Ulumu'l Kur'an alanında yazılan Zürkanî'nin *Menâhilu'l İrfan* adlı eseri de yer almaktadır.[82]

Halil Günenç bazı dönemlerde eğitim merkezinde hadis dersleri de vermiştir. Daha çok ahkâm hadisleri ihtiva eden *Sünen-i Ebu Davud'*u, şerhleri *Avnu'l-Ma'bud* ve *el-Menhelü'l Azbi'l Mevrud* ile beraber okutmuştur. Halil Günenç dört mezhebin kaynak olarak gördüğü *Sünen-i Ebu Davud'*da okunan hadisle ilgili olarak fıkhî açıklamalar yapmış ve mezheplerin hadisi hangi yönüyle nasıl delil aldığını belirtmiştir. Maverdî'nin ahlak ilmine dair yazdığı *Edebü'd-Dünya ve'd-Din* adlı eseri de eğitim merkezinin ilk döneminde okuttuğu eserlerdendir.[83] Belli dönemlerde akaid dersleri de veren Halil Günenç Taftazanî'nin *Şerhu'l Akaid* adlı eserinin üzerine yapılan çalışmalardan *Kestelî Şerhi* diye bilinen Muslihiddin Mustafa el-Kastalanî (ö. 901/1495) tarafından yazılan haşiyeyi okutmuştur.[84]

Haseki Eğitim Merkezi'nin dışında verdiği dersler de aynı şekilde fıkıh ve tefsir ağırlıklı olmuş ve genellikle *Hidâye, Muhtar, Nesefî Tefsiri, Fethu'l Kadir* adlı eserleri okutmuştur. Arap dili ve edebiyatı dersleri de veren Halil Günenç nahiv ilminin meşhur manzum eserlerinden olan *Şerhu İbn Âkil ala Elfiyeti İbn Malik*'i de tedris etmiştir.[85] Zemahşerî ve İbn Melek de eserlerini okuttuğu müelliflerdendir. Yaygın olarak okutulan bu eserler bittikten sonra özel öğrencilerine gerek fıkıh gerekse diğer

[81] Genel olarak bu bölüm görüşme yaptığımız öğrencilerinin ortak görüşlerinin özeti şeklinde olmakla beraber bazı özel örneklere istinaden dipnotta isim zikredilmiştir.
[82] Bu paragraf öğrencileriyle yapılan görüşmelerin tamamından derlenmiştir.
[83] Yakup Çiçek, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 01. 06. 2017.
[84] Abdullah Yücel, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 23. 05. 2017.
[85] Kemal Yıldız, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 24. 05. 2017.

dinî ilimlerle ilgili klasik kitaplardan çeşitli bölümler okutmaktadır. Ancak bu kitapların tamamının isimlerini tespit etmek ve yazmak mümkün değildir.[86]

1.2. İLMÎ KİŞİLİĞİ

1.2.1. Kişilik ve Ahlâkî Özellikleri[87]

Halil Günenç son derece mütevazı şahsiyetiyle ilim ehline yakışır bir duruş sergilemektedir. Onun engin bilgi birikimine rağmen ilimle meşgul olan kişiler dışında pek fazla tanınmaması şöhreti sevmemesinden kaynaklanmaktadır. Bu özelliği onun "kenz-i mahfî" olarak nitelenmesine sebep olmuştur.[88] Nadir olarak katılsa da genellikle televizyon programlarına davet edildiğinde nazikçe reddetmektedir. Sahneye çıkmayı ve ön planda olmayı pek sevmez. Hatta ilmî toplantılarda çekilen hatıra fotoğraflarında tevazusundan en kenarda veya en arkada yer almayı tercih eder. Damadı Nezir Demircan, Halil Günenç'in hayatını anlattığı eserine *"Türkiye Müftüsü Halil Günenç"* ismini vermek istediğinde buna karşı çıkarak "*Halil Günenç* olsun yeter" demiştir.[89]

Halil Günenç, kıvrak bir zekâya sahip olup ezber kabiliyeti oldukça yüksektir. İlk defa dinlediği bir metni daha önceden ezberlemişçesine eksiksiz okuyabilir. Aldığı medrese eğitimi vesilesiyle pek çok kitabı hafızasında taşıyan Halil Günenç kendisine bir konu hakkında fetva sorulduğunda üç ayrı klasik fıkıh kitabındaki ibareyi ezbere okuyabilmektedir. Aradan uzun yıllar geçmesine rağmen ezberlediği metinler ilk günkü gibi hatırındadır.

Kimseyi kırmamaya ve incitmemeye çalışan yapısıyla herkesin sevgisini kazanan Halil Günenç'in İslâmî cemaatlerden her hangi birine yakınlığı bilinmemektedir. Onun cemaatlere eşit mesafede duruşu halk arasında daha çok benimsenmesine sebep olmakta ve görüşlerinin bir gruba hasr edilmesinin önüne

[86] Harun Baktı, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 07. 2017.
[87] Genel olarak bu bölüm görüşme yaptığımız tüm kişilerin ortak görüşlerinin özeti şeklinde olmakla beraber bazı özel örneklere istinaden dipnotta isim zikredilmiştir.
[88] Ali Rıza Temel, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 30.05.2017
[89] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06. 2017.

geçmektedir. Cemaatler hakkında hiçbir zaman olumsuz konuşmadığını belirten Halil Günenç onların kısmî hatalarının küfre girmedikleri takdirde tolere edilebileceği görüşündedir.[90]

Halil Günenç'in belirgin özelliklerinden biri de son derece cömert oluşudur. Maddî imkânlarının sınırlı olduğu zamanlarda bile evine ders veya soru sorma amaçlı giden hiç kimseyi ikramsız göndermezdi. Dünya malını "faydası az vebâli çok" diyerek önemsemeyecek kadar diğerkâmdır. Verdiği derslerden hiçbir zaman ücret talep etmemiş bilakis kendisi öğrencilerini gözetmiştir. Memur maaşıyla on kişilik ailesini ve hem yatılı hem gündüzlü misafiri eksik olmayan evini geçindirmeye çalışmış, ilmi yalnızca Allah rızası karşılığında öğretmiştir.[91]

1.2.2.İlmî Yönü ve Eğitimciliği[92]

Halil Günenç klasik usulde aldığı din eğitimini modern bilgilerle destekleyerek çağın meselelerine çözüm bulacak donanıma sahip, sınırlı sayıdaki İslâm âlimlerinden biridir. Yurt içinde ve yurt dışında pek çok âlimin iltifatına mazhar olmuş, öğrencilerine de güzel bir örnek teşkil etmiştir. Yakın dostlarından olan Yusuf el-Karadâvi'nin kendisi hakkında "Hoca işte budur" dediğine şahit olunmuştur.[93] Aynı şekilde son devrin büyük âlimlerinden Ali Yakub Cenkçiler (ö. 1988) Hocanın da "Halil Günenç tam bir hocadır" dediği ve onun karşısında sanki öğrencisiymiş gibi hazır ol vaziyetinde durduğu rivayet edilir.[94]

Özellikle fıkıh alanındaki ilmiyle tanınsa da Halil Günenç tefsir ilminin de çağdaş otoritelerinden sayılmaktadır. Nesefî tefsirinin bir kısmına yazdığı haşiye, onun tefsir ilmindeki yerinin göstermektedir. Tefsir dersi verirken metne derinlemesine nüfuz

[90] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[91] Şükran Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06. 2017.
[92] Bu bölüm genel olarak görüşme yaptığımız öğrencilerin ortak görüşlerinin özeti şeklinde olmakla beraber bazı özel örneklere istinaden dipnotta isim zikredilmiştir.
[93] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06. 2017.
[94] Ali Rıza Temel, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 30.05.2017; Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06. 2017.

eden Halil Günenç, müfessirin maksadını tespit etmeye çalışır. *Medarikü't Tenzil Tefsiri*'nde Nesefî'nin Zemahşeri'den alıntı yaparken fark edemediği hatta ehl-i sünnete delil olarak gösterdiği bazı kısımlardaki itizâlî görüşlere işaret ederdi. Müfessirin, lügavî hatalarını bulacak kadar Arapçaya vâkıf olan Halil Günenç bazı ayetlerin tefsirini beğenmeyerek eleştirir, sonrada kendisi farklı bir yorum getirirdi. Ayrıca Nesefi'nin ahkâm ayetlerine Hanefi mezhebini esas alarak yaptığı tefsiri çoğu zaman hatalı bularak tenkit eder ve Şafiî mezhebine olan bağlılığını ön plana çıkarırdı. Ancak Tefsir okuturken kullandığı bu üslubu muhtemelen teori ve pratik ayrımını gözeterek fıkıh okuturken kullanmaz hatta çoğu zaman Hanefî mezhebinin görüşlerini tasvip ederdi.[95]

Halil Günenç ders anlatırken metnin dışına çıkmamaya çalışır ve böylece dersin sonunda planladığı yere kadar gelirdi. Anlattığını hemen anlayan, zeki öğrenci ister ve verilen dersin anlaşılıp anlaşılmadığını tespit etmek için öğrencilerinin gözlerine bakardı. Onların başarılarıyla mutlu olan Halil Günenç zihninin en dağınık olduğu zamanlarda bile yönelttikleri sorulara hiç duraksamadan cevap verir asla öğrencisini geri çevirmezdi.[96]

Her ne kadar müftü sıfatıyla meşhur olsa da Halil Günenç'in diğer önemli bir özelliği de eğitimciliğidir. Ana dilinin Arapça olması ve konuşmasındaki ilmî üslubun üst seviyede olması sebebiyle vaaz, konferans, sempozyum gibi halka yönelik faaliyetlerde çok fazla yer almamıştır. Her ne kadar matbu kitapları olsa da birikimini yazıya aktarmak konusunda yetersiz kalmıştır. Bunun başlıca sebebi tüm vaktini tedris faaliyetlerine ayırmış olmasıdır. Kendisi de öğrenci yetiştirmekten halkın arasına karışamadığını ifade etmektedir.

DİB'na bağlı olarak çeşitli yerlerde müftülük yapmasının yanı sıra bütün sene boyunca ve günün her saatinde, hiç tatil vermeksizin dünyanın her yerinden kendisine fetva sorulması kendisinin Türkiye Müftüsü olarak tanınmasına sebep olmuştur. Sahip olduğu engin ilme rağmen Halil Günenç "beşikten mezara kadar ilim" hikmetli sözünü kendisine düstur edinerek çok küçük yaşta başladığı ilim yolculuğuna hâlen devam

[95] Bedrettin Çetiner, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 29. 05. 2017.
[96] Mehmet Erdoğan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 24.05.2017.

etmektedir. Bir yandan sayısı binleri bulan öğrencilerine yenilerini eklerken bir yandan da ilmî birikimini arttırmaya çalışmaktadır. Kendisini hâlâ öğrenci olarak addeden Halil Günenç kendisiyle yaptığımız görüşmede ifade ettiği üzere en son Ali el-Hafif'in *Ahkâmü'l-Muamelâti'ş-Şeriyye* adlı eserini tekrar okumaktaydı.[97]

Halil Günenç zamanını daha da verimli kullanmak için kendine has bir kitap okuma usulü geliştirmiştir. Okuduğu her kitabın en önemli bölümlerini, konularını, hükümlerini ilk ve son sayfalara kısaca not aldığı için daha sonra bulmak istediği hususu kolaylıkla bulur. Kütüphanesindeki neredeyse bütün kitapların baş ve son kısımlarında kendi el yazısıyla bu kabilden notlar bulunmaktadır. Halil Günenç'in yapmak isteyip imkân bulamadığı en önemli projesi işte bu notları bir araya getirerek geniş bir fetva ansiklopedisi hazırlamaktı. Ancak yeterli vakit bulamadığı için bu çalışmayı gerçekleştiremediğini belirtmektedir.[98]

1.2.4. Önemsediği Eserler

Halil Günenç Şafiî fıkıh literatüründen İmam Nevevî'nin *Mecmu* adlı eseri ve Hanbelî fıkhına dair İbn Kudâme'nin *Muğnî* adlı eserlerini en güzel fıkıh kitapları olarak değerlendirmekte ve fıkıh ilmiyle uğraşan kişilere muhakkak bu kitaplara başvurmalarını tavsiye etmektedir. Şafiî fıkhı için Yusuf Erdebilî'ye ait *Envar* ve İmam Nevevî'nin *Minhâcu't-Tâlibîn* adlı eserleri de öne çıkaran Halil Günenç bu kitaplardan istifade etmenin kolaylığına ve furû' fıkıh alanındaki kapsamlarının genişliğine dikkat çekmektedir.

Halil Günenç Hanefî fıkhında ise "Vâkıat" türü eserlerin daha başarılı olduğu görüşündedir. Kendisi kitap telif ederken ve fetva verirken İbn Abidin'in *Reddü'l Muhtar* adlı eserine sık sık atıfta bulunur. Müteahhirûn dönemde yazılması sebebiyle eski ile yeniyi birleştiren bu eserin büyük öneme sahip olduğunu ifade eder. Aynı şekilde son dönem eserlerinden *Fetâva'l-Hindiyye'*yi de çok kapsamlı ve kıymetli bir

[97] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[98] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

eser olarak nitelemekte ancak içindeki mevcut zayıf görüşleri ayırt etmek gerektiğini vurgulamaktadır. Halil Günenç klasik kitaplarla yetinilmemesini tavsiye ederken çağdaş dönem kitaplarının takip edilmesini ve asla ihmal edilmemeleri gerektiğini belirtir.[99]

Eserlerinde klasik dönemdeki görüşleri aktarırken hafızasındaki metinlerden faydalandığı için genellikle kaynak zikretmeyen ya da metin içinde zikretse de dipnot vermeyen Halil Günenç, kendisine sorulduğunda ise muhakkak sayfa numarasına kadar yerini söyleyebilmektedir. Güncel meselelerle ilgili kısımlarda kaynak olarak genellikle modern dönemde Araplar tarafından yazılmış eserleri ve müteahhirûn dönem fetva kitaplarını tercih etmektedir. Eserlerinin genelinde, kullanılan kaynaklar dipnotta nadiren gösterilmekte ve bu sınırlı sayıdaki dipnotlarda da kitapların künyesi yer almamaktadır. Te'lif ettiği eserlerden sadece *Günümüz Meselelerine Fetvalar* adlı eserinde başvurduğu kaynakları kısmen ikinci cildin sonunda liste halinde vermektedir.[100]

1.2.5. Bidat Kavramına Bakışı

Bidat, sözlükte "sünnete muhalif olan iş veya şer'i delile dayanmayan sahâbe ve tabiûn döneminde olmayan iş" anlamına gelmektedir.[101] Halil Günenç bid'atı bir şüphe sebebiyle Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sünnetinin aksine inanmak veya aksini yapmak olarak tanımlamaktadır. Örnek olarak Şiilerin abdest alırken çıplak ayak üzerine mesh etmelerini bid'at sayan Halil Günenç Hz. Peygamber (S.A.V.)'in abdest alırken mest giydiği zamanlar hariç ayaklarını muhakkak yıkadığını ve yıkanmasını emrettiğini vurgulamıştır. Abdestte ayakların yıkanmasıyla ilgili pek çok hadis-i şerifin varlığına rağmen Şiilerin ayaklarını meshetmeleri bir şüpheden kaynaklanmaktadır. Bu

[99] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[100] Bu eserlerden bazıları şunlardır: *el- Fetâva'l Hindiyye,* İbrahim b. Süleyman- *el- Fetâva'l Hayriyye,* Ahmet b. Hacer- *el- Fetâva'l Kübra,* İbn Hacer- *Fethu'l Mübin*, Remlî- *el- Fetâva'r-Remlî*, İbn Hümam- *Fethu'l Kadir,* Abdurrahman el-Cezirî- *el-Fıkh âlâ Mezâhibi'l Erbaa',* Dimyâtî- *İanetu't-Talibin,* Ebu Yusuf- *Kitabü'l Harac,* Serahsi- *Mebsut*, Abdurrahman Şeyhzâde- *Mecmau'l Enhur*, Nevevî- *Mecmu',* Nevevî- *Minhacü't-Talibin*, Şirbinî- *Muğni'l Muhtac,* İbn Kudame- *el-Muğnî,* İbn Abidin- *Reddü'l-Muhtar,* Heytemî- *Tuhfetu'l Muhtac.*
[101] Cürcâni, **Mu'cemü't-Ta'rifât**, Kahire: Darü'l-Fadıle, 2004, s. 40.

şüphe de abdest ayetindeki[102] "ارجلكم" kelimesinin hem mansûb hem mecrûr okunmasıdır. Kelime mecrûr okunduğunda ayakları meshetme anlamı çıkmakta ve Şiiler zayıf da olsa bu görüşü kabul etmektedirler.[103]

Bid'at kavramı fakihler tarafından dar ve geniş kapsamlı olmak üzere iki farklı şekilde tarif edilmiştir.[104] Halil Günenç geniş tanımı benimsemekte ve onu *hasene* ve *seyyie* olarak ikiye ayırmaktadır. Bid'at-ı hasene İslam'a uygun, ona ters düşmeyen ve muhalefet etmeyen yenilikleri ifade ederken; bid'at-ı seyyie İslam'a uymayan yeniliklerdir.[105]

Şafiî fakihlerinden İzzeddin b. Abdüsselam(ö. 660/1262) "iyi ve kötü bid'at" ayrımına ilave olarak bid'at kavramını, mükellefin fiillerine göre vacip, mendup, mübah, mekruh, haram olarak da tasnif eder.[106] İzzeddin b. Abdüsselam'ın bu taksimini de benimseyen Halil Günenç bu beş bölümü şöyle açıklamaktadır:

I. Vacip olan bid'at: Din ve dünya için gerekli olan bid'atler bu kısma girer. Kur'an'ın cem edilmesi vacip olan bid'atın en güzel örneklerindendir. Hz. Ebu Bekir (r.a.) Hz. Peygamber (S.A.V.) zamanında yapılmayan bir şeyi yapmaya çekinmiş ancak Hz. Ömer (r.a.) ümmetin maslahatı gereği bunun yapılması gerektiğine onu ikna etmiştir.

II. Haram olan bid'at: Küfrü gerektirmemekle birlikte Ehl-i Sünnet ve'l Cemaât'a muhalefet eden görüş ve amellerdir. Tarikat adı altında kadın ve erkeğin aynı mekânda birlikte ibadet yapması haram olup tarikat ile ilgisi yoktur. Miktarı belli olan ibadet ve zikirlerde onu aşmak da bid'attır. Örneğin teravih namazını yirmi rekâttan fazla kılmak, namazdan sonra çekilen tesbihâtı otuz üç defadan fazla yapmak gibi.

---

[102] Maide suresi, 5/6.
[103] Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012, c. II, s. 213.
[104] Ayrıntılı bilgi için bkz: Rahmi Yaran, "Bid'at", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, c. VI, s. 129-130.
[105] Nevevî, **40 Hadis**, trc. ve açk.: Halil Günenç, İstanbul: Beyan Yayınları, 2016, s.28-29.
[106] İzzeddin b. Abdisselam, **Kavaidü'l-Ahkam fi Mesalihi'l Enam**, Kahire: Mektebetü'l-Külliyyati'l-Ezheriyye, 1991, c. II, s. 204.

III. Sünnet olan bid'at: Hz. Peygamber (S.A.V) zamanında olmayıp sonradan ortaya çıkmakla beraber İslâm'a ve Müslümanlara faydalı olan sâlih amellerdir. Müslümanlara hizmet maksadıyla cemiyet kurmak ve Kur'an kursu binası yapmak bu tür bid'atlerdendir.

IV. Mekruh olan bid'at: Cami için gerekli olan mihrap ve minber gibi bölümleri yaparken süslemede aşırıya kaçarak israfa sebebiyet vermek mekruh bid'at sayılmaktadır.

V. Mübah olan bid'at: Okunan zikirleri saymak için tesbih kullanmak bu grubun örneklerindendir.[107]

1.2.6. Tasavvuf Anlayışı

Şeriatın dört ana bölümden oluştuğunu söyleyen Halil Günenç bunları fıkıh, kelâm, ahlak ve tasavvuf olarak sıralar. İslâm inancının gereği olarak mü'minler bu dört bölümün her birine inanmak zorundadır. Ona göre fıkıh ve kelâm kadar tasavvuf da ilâhî bir ilimdir.[108] Tasavvuf "tamamıyla ciddi içine hiç eğlence karışmamış yol" anlamında olup "kalbi dünyevî durumlardan temizlemek, fıtrî ahlaktan ayrılmamak, nefsin çağrılarına uymamak, ümmete hayırla davranmak, hakikati almak, dikkatli konuşmak, Hz. Peygamber (S.A.V.)'e tâbi olmak, Allah (c.c.)'ın emir ve yasakları üzerine sebatkâr olmak" anlamlarına gelmektedir.[109]

Halil Günenç tasavvufu "kemâle ermek için ruhu, ibadet, zikir ve fikir gibi şeylerle terbiye ettirip nefsi kalp hatalıklarından tezkiye etme yolunu gösteren ilim" olarak tanımlamıştır. Tasavvufun konusu ise zikir, fikir, ahlak, riya, muhabbet, buğz, tevazu, kibir, hırs, murakabe, mücahede ve tevekkül gibi şeylerdir.[110]

---

[107] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 215.
[108] Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012, c. I, s. 96.
[109] Cürcâni, s. 54.
[110] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 95-96.

Fıkıh ve kelâm kelimeleri gibi tasavvuf kelimesi de Kur'an-ı Kerim ve Sünnette geçmemektedir. Bununla birlikte Halil Günenç'e göre her üç ilim dalının da dayanağı Kitap ve Sünnettir. Tasavvufa karşı çıkanların onun mahiyetine değil sadece ismine karşı çıktıklarını düşünen Halil Günenç tasavvufun mahiyetini, hakikatini ve içeriğini inkâr edenlerin dinden çıktığı görüşündedir.[111]

Halil Günenç "herkesin mutlaka bir şeyhe intisab etmesi gerektiği" görüşünü doğru bulmaz. Ona göre eğer böyle bir zorunluluk olsaydı bunun muhakkak Kitap ve Sünnette açıklanmış olması ve İslam'ın farzlarından biri olarak sayılması gerekirdi. Böyle olmadığına göre nasıl ki bir kelamcıya veya fakihe intisab etmek gerekmiyorsa bir mutasavvıfa da intisab etmek gerekmez. Ancak herkesin bilmesi zorunlu olan tasavvufî konuların da öğrenilmesi gereklidir.[112]

Tarikat kelimesinin de mezhep kelimesi gibi sözlükte yol manasına geldiğini söyleyen Halil Günenç, tarikatların tasavvuftaki yerinin mezheplerin fıkıhtaki yeri gibi olduğunu ifade etmektedir. Gerçek bir mürşide biat ederek onun eğitimine tâbi olmak anlamına gelen "sülûk" etmenin İslam'a uygun ve caiz olduğunu belirten Halil Günenç kadın ve erkek sahâbelerin Hz. Peygamber (S.A.V.)'e farklı zamanlarda biat etmelerini sülûka örnek göstermiştir.[113]

Tarih boyunca tarikat ehlinin İslam'a pek çok hizmetlerde bulunduğu göz ardı edilemeyeceğini vurgulayan Halil Günenç kâfir istilâlarında ve yeni fethedilen bölgelerde İslâm inancını koruyanların ve yayanların genelde mutasavvıflar olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte son dönemlerde Halil Günenç'e göre tasavvuf, cahil kişilerin eline düşmüş ve içine hurafeler sokulmuştur.[114] Günümüzde hakikî mürşid bulabilmenin zorluğuna da dikkat çeken Halil Günenç söz konusu mürşidlerin çoğunun, salih kişiler olan seleflerini istismar ederek onlara inananları kendi peşlerinden sürüklediklerini ifade eder.[115]

---

[111] Günenç, **İslâmî Düşünceler**, İstanbul: Emel Yayıncılık, t.y., s. 85.
[112] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 96.
[113] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 98.
[114] Günenç, **İslâmî Düşünceler**, İstanbul: Emel Yayıncılık, t.y., s. 96-97.
[115] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 100.

İntisap ve seyr-i sülûk meselelerinin asr-ı saadette olmayıp sonradan ihdas edildiğini vurgulayan Halil Günenç'e göre intisap etmekten maksat Kitap ve Sünnetin rehberliğinde ruh ve kalbi besleyip onu rûhî hastalıklardan korumak olduğuna göre tarikata girmeden de bunu yapmak mümkündür.[116]

1.2.7. Dünya Görüşü

1.2.7.1. İslâm Âlemine Bakışı

İslam dünyasını ve Müslümanların içinde bulundukları durumları yakından takip eden Halil Günenç yurt dışına yaptığı çok sayıda seyahatlerde Ümmet-i Muhammed'in ahvaline daha geniş bir perspektiften bakma imkânı bulmuştur. Halil Günenç'e göre dünya var olduğundan beri devam eden Hak ile bâtılın savaşının XIX. asra kadar her iki tarafın da belli zamanlarda hâkimiyeti ele geçirmesiyle devam etmiştir. XIX. asra gelindiğindeyse İslâm toprakları bilfiil istilâ edilip Müslümanlar yenik duruma düşmüştür. Fakat ona göre, düşman fiilî işgalin maddi yönden masraflı olduğunu fark edince Müslümanların zihinlerini kültürel olarak işgal etmeyi denemiş ve amacında başarıya ulaşmıştır.[117]

Halil Günenç günümüzde İslam ülkelerinde düşmanın zihniyetine sahip, onlar gibi düşünüp onlar gibi hareket eden kişilerin sayısının her geçen gün daha da arttığı görüşündedir. Çünkü düşman Müslümanların akıl ve ruhlarını istilâ etmiş ve onları kendisine benzeterek daha kolay yoldan zafere ulaşmıştır. Kâfirler bu emellerine ulaşmak için çeşitli vasıtalar kullanmaktadırlar. Bunlardan bazıları; yayın vasıtalarıyla Müslümanların akıllarını uyuşturmak, genç neslin şehvet duygusunu arttırmak, sanat ve basın özgürlüğü adı altında müstehcenliği yaymak, İslâm'a hizmet eden kişileri karalayarak irtica ile korkutmak ve en önemlisi de Müslümanları fitneye düşürerek kendi aralarında çatışmaya sürüklemektir.[118]

---

[116] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 99.
[117] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 255.
[118] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 255.

Halil Günenç dünya üzerinde İslam âlemi bu kadar zayıf ve zor durumdayken Müslümanların bu durumu düzeltmek yerine küçük ve ictihâdî meseleler ile uğraşmalarını çok üzücü bulmaktadır. Moğol ordusunun İslam şehirlerini yakıp yıkarak Bağdat'ı kuşattıkları sırada o dönemdeki âlimlerin savaşmak yerine Kur'an'ın mahlûk olup olmadığını tartıştıklarını hatırlatan Halil Günenç aynı durumun bugün hâlâ devam etmekte olduğuna dikkat çekmektedir. Ona göre günümüzde Müslümanları birbirine düşüren tartışmalı konuların başında "rü'yet-i hilal" gelmektedir. İslâm âleminin çeşitli devletlere bölünmüş olması bu ihtilafın başlıca sebebi sayılmaktadır.[119]

Rü'yet-i hilal meselesi ictihâdî bir mesele olduğu için dört hak mezhepten birinin görüşü ile amel etmenin caiz olduğunu düşünen Halil Günenç böyle bir konuda Müslümanların birbiriyle münakaşaya girmesini ve mezhep taassubu yapmalarını yanlış bulmaktadır. Halil Günenç hilali görmeden rasathanenin hesabına uyarak Ramazan ayının tespit edilebileceğine cevaz veren Şafi mezhebine göre amel etmekte bir sakınca olmadığını, böylece Müslümanlar arasında tekfire kadar giden ayrılıklara da son verilmiş olacağını söyler.[120]

Halil Günenç Müslümanların birbirini imkân dâhilinde tekfir etmemeleri, te'vili mümkün olan söz ve davranışların küfür sayılmaması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre bir söz ve davranışın yüz anlamından doksan dokuzu küfür anlamına gelse sadece bir anlamı küfür anlamına gelmiyorsa, sadece yüzde bire tekabül eden anlam tercih edilmelidir. Halil Günenç Caferîlerin abdest alırken ayaklarını mesh etmelerini te'vil etmeye çalışmış onların tekfir edilmesine karşı çıkmıştır. Abdest alırken ayakların yıkanmasının dört mezhebe göre farz olduğunu belirten Halil Günenç çıplak ayağı meshetmenin namazın butlanına sebep olduğunu vurgulamaktadır. Abdest ayetindeki[121] ihtilaf; Hz. Peygamber (S.A.V.)'in birçok hadis-i şeriflerinde[122] abdest alırken ayakların yıkanması gerektiği şeklindeki açıklamalarıyla giderilmiştir. Buna

[119] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 253-255.
[120] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 253-254; Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[121] Maide 5/6.
[122] Ebu Davûd, "Taharet", 66, 75.

rağmen ayakları yıkamanın farz olmadığını savunan Caferîleri tekfir etmeyi doğru bulmayan Halil Günenç kıraat farklılığını tekfiri önleyici sebep olarak kabul etmektedir.[123]

Ehl-i Kıble olan mezhepleri mümkün olduğu kadar İslâm dairesinde tutmaya çalışan Halil Günenç fıkha ters düşmediği sürece Caferî mezhebinden faydalanılabileceğini de belirtir. Şafii mezhebine göre Caferî bir imama uyup namaz kılmak; eğer namazı ifsat edecek bir durum yoksa caizdir. Ancak Hanefî mezhebi, Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'e beddua okumayı küfür sebebi saydığı için Hanefîlere göre Caferî bir imamın arkasında namaz kılmak caiz değildir. İbazî ve Zeydîler de şartlarına riayet ederek namaz kılıyorlarsa onların arkalarında da namaz kılmakta bir mahzur olmadığını belirten Halil Günenç Müslümanları birbirine düşürmeye çalışanlara fırsat verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir.[124]

Halil Günenç pek çok ayet ve hadisin Müslümanlara İslam birliğini oluşturmalarını emrettiğini hatırlatmakta ve bu birliği kurabilmenin en etkili unsurunun "kâmil bir iman" olduğunu ifade etmektedir. Ona göre İslam birliğinin oluşmasının önündeki en etkili engel de mezhep ve meşrep taassubudur. Diğer engeller ise siyasî taassup, ırk ve kabile taassubu, müminler arasına düşmanlık ve ayrılık tohumlarının atılması, iman zayıflığı ve küfürdür.[125]

1.2.7.2. Türkiye'deki Dinî Eğitim ve İrşad faaliyetlerine Bakışı

Halil Günenç çok küçük yaşta başladığı eğitim ve sonrasındaki öğretim hayatı boyunca din eğitiminin yaşadığı problemlere yakından şahit olmuş ve çözüm önerilerinde bulunmuştur. Öncelikle durum tespiti yapan Halil Günenç'e göre İslâm düşmanları XIX. Asırda Müslümanları bölüp parçalamak ve güçsüz düşürmek için milliyetçilik fikirlerini öne çıkarmaya çalışmışlar, amaçlarına ulaşmak için de yüz yıllardır beraber yaşayan Türk, Arap, Kürt, Arnavut gibi milletleri birbirine düşürerek

[123] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 144-145.
[124] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[125] Halil Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**,y.y., 2016 s. 185-190.

Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalamışlardır. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'deki Türk ve Kürt Müslümanlar barış içinde yaşamayı tekrar başarmışlardır. Halil Günenç'e göre bu barış ortamını sağlayan en önemli etken doğu ve güneydoğu Anadolu'daki medreselerdir.[126]

Ancak İlahiyat Fakülteleri ve İmam Hatip Liselerinin açılmasıyla beraber medrese mezunlarına iş imkânı verilmeyince medreseler öğrencisiz kalmış ve çoğu kapanmıştır. İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakültelerinin de sayılarının yetersiz olması, yenilerinin açılmasına da izin verilmemesi İslâm'ı bilmeyen ve İslâm kardeşliğini anlamayan bir neslin ortaya çıkmasına sebep olmuş. Bunun sonucu olarak da anarşinin hâkimiyeti artmıştır.[127]

Halil Günenç İslâm âleminin içinde bulunduğu bu durumdan kurtulması için bazı tavsiyelerde bulunmaktadır. Öncelikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki eğitim boşluğu kapatılmalıdır. Bölgedeki Kur'an kurslarının sayısı arttırılmalı ve her ilçede İmam Hatip Lisesi açılmalıdır. Ülkenin bütünlüğünü sağlayacak en önemli unsurun İslâm olduğunu düşünen Halil Günenç bunu anlamayan kişilerin hâlâ İmam-Hatip Liselerini ve Kur'an Kurslarını kapatma çabasında olduklarını üzülerek belirtmektedir.[128]

Halil Günenç Müslümanların eğitiminde DİB'na da önemli görevler düştüğünü hatırlatmaktadır. Müslümanlara daha hızlı bir şekilde ulaşıp daha etkili bir biçimde İslâm'ı anlatabilmek için DİB'nın televizyon ve radyo kanalları açması ve görsel sanatları yoğun olarak kullanması gerektiğini vurgulamaktadır. Ona göre Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerine atanan müftü ve vaizlerin oradaki halkın ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri için Şafiî mezhebini çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Halil Günenç'in diğer bir tavsiyesi de hutbe ve vaazlarda sadece İslâm'ın bir bölümünü oluşturan itikad, ahlak ve ibadet konularına yer verilmemesi, bunlara ilaveten fıkhın muâmelat

[126] Halil Günenç, "Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi", **I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (1-5 Kasım 1993)**, 1995, c: I, s. 321.
[127] Günenç, "Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi", s. 321.
[128] Günenç, "Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi", s. 321-322.

bölümünün de halka anlatılmasıdır. Modern hukukta yer almadığı ve devlet tarafından da uygulanmadığı için halkın muamelat alanlarındaki yetersiz fıkhî bilgisi, bireysel hayatlarında fıkhî hükümlere dikkat etmelerini zorlaştırmaktadır.[129]

Türkiye'de medrese ve dinî müesseselerin kapatılmasıyla büyük bir boşluk oluştuğunu belirten Halil Günenç eski âlimlerin vefat etmeleri ile yerlerine yenilerinin yetişmediğini düşünmektedir. Çoğunluğu İslamî bir tarzda yetişmemiş olan, sadece makam ve para için çalışan hem resmî hem de gayri resmî din görevlileri İslâm'a hizmet etmek adına çaba göstermemektedirler. İl ve ilçe müftülükleri toplantılarında bir araya gelindiğinde bile bir fikir ve güç birliği oluşmamakta ve gündemi sadece mevzuat ve idarî işler oluşturmaktadır. Halil Günenç'e göre günümüzde din hizmetleri denince akla genellikle anlamını bile bilmeden okuyan güzel sesli hafızlardan Kur'an ve mevlit dinlemek gelir. Hatta selâtin camilere imam tayin edilirken ilminden çok sesinin güzelliğine bakılmaktadır. Bu gibi etkenler ihlaslı ve şuurlu insanların yetişmesine engel olmaktadır.[130]

Halil Günenç'in bu tespit ve tavsiyeleri ülkemizdeki karar mercilerine etki etmiş ve bu durum aynı zamanda onun ileri görüşlülüğünün de bir kanıtı olmuştur. Günümüzde sayıları hızla artan ilahiyat fakülteleri ile hemen hemen her ilçede açılan İmam Hatip Ortaokulu ve Liseleriyle İslâmî eğitim alma fırsatı, isteyen her vatandaş için sağlanmaktadır. Aynı şekilde DİB'na bağlı gündüzlü ve yatılı Kur'an kursları ülkenin dört bir yanında hizmet vermektedir. Ayrıca Halil Günenç'in dikkat çektiği DİB'nın çağın iletişim araçlarını kullanmaktaki eksikliği TRT'ye bağlı olarak yayın yapan "Diyanet TV"nin açılmasıyla giderilmiştir. Halkı hurafeden uzak doğru İslâm anlayışıyla buluşturmada daha etkili iletişim araçlarına zamanla yenisini ekleyen DİB şu anda "Diyanet Radyo, Kur'an Radyo ve Risalet Radyo" olmak üzere üç radyo kanalına da sahiptir.

[129] Günenç, "Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi", s. 321-322.
[130] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 378-379.

Ancak Halil Günenç sayılarının artmasına rağmen İlahiyat fakültelerinin İslâmî eğitim açısından yetersiz olduğunu düşünmektedir. Birçok alandan çok çeşitli derslerin verildiği bu fakültelerde ders sayısının fazlalığına karşılık zamanın kısıtlı olması sebebiyle yeterli ilmî seviyeye gelinememektedir. Özellikle fıkıh dersi saatlerinin az olması ilmî açıdan büyük eksikliğe sebep olmaktadır. Halil Günenç'e göre İlahiyat Fakültelerinden mezun olanlar müftü, vaiz veya imam olabilmekte ancak gerçek anlamda fakih olamamaktadırlar. Bunun için bireysel çaba gösterip özel derslere katılmalı ve sürekli kitap okumalıdırlar. Öncelikle klasik fıkıh kitapları muhakkak bitirilmeli ancak onlardaki hatalar görülüp eleştirilebilmelidir. Modern kitaplar ve güncel meseleler takip edilerek klasik kitaplarla mezcedilmelidir. Halil Günenç halk ile irtibat halinde olunduğu sürece -eğer bilgi birikimi de yeterli seviyede ise- zamanla fıkhî meleke kazanılacağı görüşündedir.[131]

1.3. ESERLERİ

Halil Günenç eserlerini te'lif ederken anadili olan Arapçayı tercih etmekle beraber Türkçe eserler de yazmıştır. Te'lif eserlerinin yanında Arapçadan Türkçeye ve Türkçeden Arapçaya tercümeleri bulunan Halil Günenç'in Arapça te'lif eserlerinin bazıları Türkçeye çevrilmiştir. Halil Günenç'in tercüme ettiği kitaplar incelendiğinde içinde yaşadığı toplumun ve dönemin etkisiyle fıkıhtan çok siyasî ve sosyoloji ağırlıklı oldukları görülmektedir. Bu bölümde eserlerin tanıtımı yapılırken fıkıh ile ilgili olanlara öncelik verilmiş ve önemine göre sıralanmıştır.

1.3.1. Telif Eserleri

1.3.1.1. Günümüz Meselelerine Fetvalar

Halil Günenç'in ismiyle adeta özdeşleşen bu eseri güncel meseleler karşısında en çok başvurulan kaynaklardan olmuştur. Eser zaman içerisinde kendisine yöneltilen soruların ve cevaplarının bir araya getirilmesiyle oluşmuştur. Önce başlık olarak soru

[131] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

ardından da ayrıntılı olarak cevap verilmiştir. İbadetten iktisada, tıptan eğitime, akaidden tasavvufa kadar geniş bir muhtevaya sahip olan eserde genellikle güncel meseleler ele alınmıştır. Meseleler açıklanırken klasik fıkıh kitaplarındaki yerlerine işaret edilirken modern dönemdeki bilimle karşılaştırma yapılmıştır. Belli bir mezhebe bağlı kalınmadan yaşam şartlarına en uygun şekilde dört mezhepten faydalanılmaya çalışılmıştır. Yeni meseleler eklenerek genişletilen son baskıda ilk cilt 446 sayfa, ikinci cilt ise 391 sayfadır. Eserin orijinal hali iki cilt olup ikinci cildin sonunda kaynaklar yer almaktadır. Yeni baskılarda Halil Günenç'in Arapça te'lif ettiği *el-Müntehabâtü'l fıkhiyyetü'l Muasıra* ve *Buhûs ve Ârâ fıkhiyye* adlı eserleri Hasan Ahmetoğlu tarafından tercüme edilerek üç ve dördüncü cilt olarak eklenmiştir.

1.3.1.2. Büyük Şafiî İlmihali

Eser senelerce Türkiye'deki tek Şafiî ilmihali olarak Şafiîlerin sorularına cevap vermiş ve ihtiyaçlarını karşılamıştır. Akaid, İbâdat ve Muamelat olmak üzere üç ana bölümden oluşan eserin sonunda İmam Şafiî(ö. 204/820)'nin kısa bir biyografisi yer almaktadır. Kırktan fazla baskısı yapılan eserin mevcut baskısı 629 sayfaya ulaşmıştır. Yeni baskılarda muamelat bölümüne güncel meseleler de eklenmiştir.[132]

1.3.1.3. El-Mevsûatü'l-Fıkhiyye el-Müyessera

Arapça olarak te'lif edilen ansiklopedik eserde fıkıhla ilgili terimler alfabetik sıraya göre düzenlenmiştir. Bazı terimler kısaca açıklanırken bazılarına daha geniş yer verilmiştir. İki ciltlik eserin yeni baskısı Mektebetü's-Seyda tarafından Diyarbakır'da yapılmış olup toplam 992 sayfadan oluşmaktadır. Terimler açıklanırken varsa ilgili ayet ve hadisler ardından da fıkıh tarihindeki tartışmalar yer almaktadır.

1.3.1.4. El-Müntehabâtü'l-Fıkhiyyetü'l-Muasıra

[132] Halil Günenç, **Büyük Şafiî İlmihali**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2015.

Arapça olarak telif edilen eserde alış-veriş, riba, sarf akdi, sigorta, borsa gibi pek çok iktisâdî konu yer almaktadır. Eserin son kısmında ise daha çok modern dönemde karşılaşılan meselelerin yer aldığı "Helaller ve Haramlar" bölümü bulunmaktadır. İlk baskısı 2001'de yapılan eser, Hasan Ahmetoğlu tarafından Türkçeye tercüme edilip *Günümüz Meselelerine Fetvalar* adlı eserin 3. cildi olarak yayımlanmıştır.

1.3.1.5. Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye

Fetva makamının önemi ile başlayan eser ibadet ve muamelatla ilgili çeşitli fıkhî konulara yer vermiştir. Ancak konular ilmihal tasnifine uygun olsa da içerik modern dönemde karşılaşılan meselelerle ilgilidir. Eser Arapça telif edilmiş olup 213 sayfadan ibarettir. Hasan Ahmetoğlu tarafından tercüme edilerek *Günümüz Meselelerine Fetvalar* adlı eserin 4. cildi olarak yayımlanmıştır.

1.3.1.6. İslam'da Ticaret

Faisal Finans Kurumu Kültür Yayınları tarafından basılan eser, Halil Günenç'in ticaret ile ilgili fıkhî görüşlerini içermektedir. Eser alışveriş, riba, ve şirket olmak üzere üç bölümden oluşmaktadır. Ticaretle uğraşan her Müslümana gerekli olan özet bilgiyi içeren kitap, cep kitabı formunda hazırlanmıştır.[133]

1.3.1.7. Şafiî Cep İlmihali[134]

Cep kitabı olarak tasarlanan eser daha önce kaleme aldığı Büyük Şafiî İlmihalinin özeti niteliğindedir.

[133] Halil Günenç, **İslam'da Ticaret**, İstanbul: Faisal Finans Kurumu Yayınları, t.y.
[134] Basıldığı bilinen esere ulaşmamız mümkün olmamıştır.

1.3.1.8. Şafiîler İçin Namaz Kitabı

Doğu ve Güneydoğuda görev yapan imamlara kolaylık olsun diye basıldığı belirtilen eserde Şafiî mezhebine göre namaz ilgili hükümler yer almaktadır.[135]

1.3.1.9. İslamın Sesi

Halil Günenç'in Urfa Müftüsü iken yazdığı *İslam'ın Sesi* onun ilk eserlerinden sayılmaktadır. Müslümanlarda bulunması gereken ahlâkî özelliklerin anlatımına ağırlık verilen eser yirmi bir kısa vaazı ihtiva etmektedir. Doksan üç sayfalık ince hacmine rağmen eserde ahlakın yanında karı-koca hakları, ana-baba-evlat hakları, adam öldürme gibi önemli bazı muamelat konuları da yer almaktadır.[136]

1.3.1.10. Hâşiyetü Halîl ala Medâriki't-Tenzil ve Hakâiki't-Te'vil

Halil Günenç uzun süre derslerinde okuttuğu Nesefî Tefsirine bir haşiye yazmaya başlamış ancak yoğun bir şekilde tedris faaliyetlerine devam ettiği için tamamlamaya fırsat bulamamıştır. Tamamlanan kısmı Nesefî Tefsiri okuyan kendi öğrencilerinin istifadesine sunmak isteyen öğrencisi İhsan Şenocak tarafından hocasının onayı ile tek cilt olarak basılmıştır. Eser Fatiha, Bakara, Âl-i İmran surelerinin tamamını içermekte ve Nisa suresinin altıncı ayetiyle bitmektedir.[137] Eserin basımında Halil Günenç'in el yazısından dijital ortama aktarılırken oluşan hatalar kıdemli öğrencisi Harun Baktı tarafından tashih edilmiştir.[138]

---

[135] Halil Günenç, **Şafiîler İçin Namaz Kitabı**, İstanbul: Emel Yayıncılık, t.y.
[136] Halil Günenç, **İslâmın Sesi**, Özdemir Basımevi, 1969, s. 7-93.
[137] Halil Günenç, **Hâşiyetü Halîl ala Medâriki't-Tenzil ve Hakâiki't-Te'vil,** Samsun: İFAM Yayınları, 2015.
[138] Harun Baktı, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 07. 2017.

1.3.1.11. İslami Düşünceler

Halil Günenç, Urfa Müftüsü olarak görevliyken yaptığı sohbet ve konuşmalarından seçtiği bazı bölümleri yazıya dökerek eseri oluşturmuştur. Kısmen *İslamın Sesi* adlı eserden bölümler de içeren eser ahlak ve muamelatla ilgili otuz dört başlıktan oluşmaktadır.[139]

1.3.1.12. Celaleyn'den Tefsir Notları

Halil Günenç'in İbrahim Tüfekçi ve Necat Akdeniz ile birlikte hazırlamış olduğu Celaleyn Tefsirinden notlar içeren eserdir. İmam Hatip Liselerinin 6. ve 7. sınıflarında okutulan tefsir dersine yardımcı olması için hazırlanmıştır.[140]

1.3.2. Tercümeleri

1.3.2.1. Tenvîru'l Kulûb[141]

Yusuf Erdebilî'nin Şafiî fıkhına dair yazdığı tek ciltlik eserinin Türkçeden Arapçaya çevirisidir. Eser genel olarak ilmihal sistematiğine sahiptir. İlk bölümde itikadî meseleler, son kısımda ise tasavvufla ilgili bir bölüm yer almaktadır.

1.3.2.2. İslam Davetçilerine

Cemiyet-i İslamiyye'nin düzenlediği çeşitli programlarda Mevdudî'nin yaptığı konuşmaların Türkçe tercümesi olup Urduca aslından Halil Ahmet Hamidi'nin Arapçaya yaptığı tercüme esas alınmıştır.[142] Halil Günenç bu kitabı tercüme etmesinden

[139] Halil Günenç, **İslami Düşünceler**, İstanbul: Emel Yayıncılık, t.y.
[140] Halil Günenç v. dğr., **Celaleyn'den Tefsir Notları**, İstanbul: İlim Yayınları, t.y, s. 5.
[141] Basıldığı bilinen esere ulaşmamız mümkün olmamıştır.
[142] Mevdudi, **İslam Davetçilerine**, trc. Halil Günenç, İstanbul: Hilal Yayınları, 1969.

dolayı mahkemelik olmuş ancak iyi niyetini göz önüne alan bilirkişinin olumlu rapor vermesiyle beraat etmiştir.[143]

1.3.1.3. Kırk Hadis

Fatiha Suresinin, Kur'an'ın tüm manasını içerdiği ve onun fihristi özelliğinde olduğu gibi Nevevî'nin tertiplediği "kırk hadis"in de tüm hadislerin fihristi ve özeti olduğunu ifade eden Halil Günenç bu hadisleri sadece tercüme etmekle kalmamış, kısa bir şerhini de yapmıştır.[144]

1.3.2.4. Allah Resulu Hz. Muhammed

Said Havva'nın *er-Resul* adlı eserinin Arapçadan Türkçeye çevirisidir. Bir mukaddime ve iki bölümden oluşan eser, Hz. Muhammed (S.A.V)'in peygamberliğine inanmayanlara karşı O'nun nübüvvetini ispatlamak amacıyla yazılmıştır.[145]

1.3.2.5. Gençlik Rehberi[146]

Asım Hüseynî ile birlikte Said Nursî'nin aynı isimli eserinin Türkçeden Arapçaya çevirisidir.

1.3.2.6. Zülfikâr[147]

Said Nursî'nin *Zülfikar* adlı eserinin Türkçeden Arapçaya çevirisidir.

---

[143] Nezir Demircan, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 05.06.2017.
[144] Nevevî, **40 Hadis**, trc. ve açk.: Halil Günenç, İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.
[145] Said Havva, **Allah Resulü Hz. Muhammed (S.A.V.)**, trc. Halil Günenç, Ankara: Hilal Yayınları, 1979.
[146] Basıldığı bilinen esere ulaşmamız mümkün olmamıştır.
[147] Basıldığı bilinen esere ulaşmamız mümkün olmamıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

HALİL GÜNENÇ'İN FIKIH ANLAYIŞI

Halil Günenç, fıkhı "ef'ali mükellefinin hallerini konu alan ilim" olarak tanımlamakta ve Türkçedeki karşılığının "ilm-i hâl" olduğunu söylemektedir. Halil Günenç'in fıkıh anlayışının tespit edilmeye çalışıldığı bu bölümde onun bir ilim olarak fıkha verdiği önemden bahsedildikten sonra İctihad kavramı ve etrafında oluşan kavramlara dair görüşleri incelenecektir. Sonrasında da fıkıh usulüyle ilgili deliller hiyerarşisi ve nesih anlayışı tetkik edilecek ve furû-ı fıkıhla ilgili görüşlerinden güncel meselelere dair birkaç örnek verilecektir.

2.1. FIKIH İLMİNE BAKIŞI

Fıkhın, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in nübüvvetini ispat eden mucizelerden biri olduğunu ifade eden Halil Günenç ilk üç mucize olarak Kuran, sünnet ile hulefâ-i râşidinin İslam öncesi ilmî tahsilleri olmadıkları halde Hz. Peygamber(S.A.V.)'in tedrisinden geçerek İslam devletini ve Müslümanları en güzel şekilde yönetmelerini zikretmektedir. Halil Günenç, dördüncü sıraya Ebu Hanife (ö. 150/767), İmam Şafiî (ö. 204/820), İmam Malik (ö. 179/795), Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855) gibi büyük müctehidlerin şer'i delillerden ve ilk dönem tatbikatından istinbat ettikleri fıkıh ilminin ortaya çıkışını koymaktadır.[148]

Fıkıh ilminde keyfî davranmanın caiz olmadığını vurgulayan Halil Günenç İslam dininin ilâhi ve bağımsız bir yapısı olduğunu, Hz. Peygamber (S.A.V.) dâhil hiç kimsenin onda tasarruf yetkisinin bulunmadığını ifade etmektedir. Halil Günenç İslam ahkâmının beşeri kanunlara uydurulma çabasına şiddetle karşı çıkmakta ve insanları

[148] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 355-359.

memnun etmeye çalışırken dinin tahrif edildiğini düşünmektedir. Ona göre hikmet ve hükümler açıklanırken bunları kesinlik kazanmamış teorilere bağlamak; Kitap ve Sünnette bu teorileri bulmak için ibareleri zorlamak büyük bir hataya sebebiyet vermektedir. Bilimin ilerlemesi sonucu teorilerin geçersiz olduğunun kanıtlanmasıyla nassa yüklenen zorlama te'viller ciddi bir güven problemine yol açmaktadır.[149]

2.2. İCTİHAD İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.2.1. İctihad Kavramı

"İctihad" kelimesi sözlükte, zor ve meşakkatli bir işi gerçekleştirme uğrunda olanca gayreti göstermek ve imkânları seferber etmek anlamına gelir.[150] Istılahta ise, müctehidin şer'i hükümleri elde etme konusunda çaba harcaması anlamına gelen fıkıh usülü terimidir.[151]

Halil Günenç ictihadı "Dünya hâdiselerinin sonsuz, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hadislerinin kelimelerinin mahdut oluşu karşısında, hükmü bu iki asıl kaynakta açıkça belirtilmeyen meselenin hükmünü yine bu kaynaklar ışığında ortaya çıkarmak için cehd ve gayret gösterme" olarak tanımlamaktadır. İctihadı, İslâm dininin her asrın ihtiyaçlarına cevap verebilmesini sağlayan bir meziyet olarak gören Halil Günenç'e göre dünya hayatında ortaya çıkabilecek ve hükmü aslî kaynaklarda bulunamayacak tüm yeni olaylara ictihad ile hüküm belirlenmesi mümkündür.[152]

2.2.1.1. İctihadın Şartları

Halil Günenç herkesin içtihad yapmaya ehil olmayacağını, ehil olanların da kendi şahsî fikirlerine göre hüküm veremeyeceğini ifade etmektedir. İctihadın

[149] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 373-374.
[150] Zekiyyüddîn Şa'ban, **İslam Hukuk İlminin Esasları**, trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2003, s. 437.
[151] İmam Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Gazzali, thk. Hamza bin Züheyr Hafız, **el-Müstesfa min-İlmi'l-Usûl,** Cidde: eş-Şeriketü'l-Medineti'l Münevvere li't-tıbâa ve'n-neşr, ty, c. IV, s. 4.
[152] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 109.

ölçüsünün Kur'an ve sünnet olduğunu vurgulayan Halil Günenç ictihad ehlinin aklına ve çevresine uyarak "doğu ve batıdan ithal edilen düşünce ve görüşlere" dayanarak hüküm vermemesi gerektiğine dikkat çekmektedir.[153] Halil Günenç, ictihadın kaynağı konusunda İmam Şafiî (ö. 204/820)'nin görüşünü benimsemiştir. İmam Şafiî ictihad anlamında kullandığı kıyası "Kitap ve Sünnette yer alan nasslara uygunluk gösteren işaretlere dayanarak hüküm aramak" şeklinde tanımlamış ve ulaşılmak istenen hakikatin özünün Kur'an ve sünnet olduğunu belirtmiştir.[154]

İctihadın başlıca dokuz şartı olduğunu söyleyen Halil Günenç bunları şöyle sıralamıştır:

1. Dinin kaynağı Kur'an'ı Kerim ve Sünnet-i Seniyyenin dili olan Arapçayı ve üslubunu bilmek.
2. Kur'an-ı Kerim'in âmm ve hâssını, mutlak ve mukayyedini, nâsih ve mensûhunu bilmek.
3. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kavlî, fiilî ve takrîrî sünnetlerini bilmek.
4. Hakkında ictihad edilecek mesele ile ilgili icmâ veya ihtilâfı bilmek.
5. Kıyas ve kâidelerini bilmek.
6. Şer'i ahkâmın maksat ve gayesini bilmek.
7. Hak ile batılı birbirinden ayırabilecek kadar ölçülü olmak.
8. İctihada ve İslâm'a karşı samimi olmak.
9. İnancı sağlam olup bidatten uzak olmak.[155]

Halil Günenç çoğu İslam hukukçusunun müctehidi "Kur'an ve sünnetin umum ve hususunu yani genel ve özel naslarını, mücmel ve mübeyyenini, mutlak ve mukayyedini, nass ve zahirini, nâsih ve mensûhunu; aynı şekilde sünnetin mütevatir ve âhad, muttasıl ve munkatı' olanını bilen; ayrıca kıyasın çeşitlerini, hadis rivayet eden râvilerin hallerini, Arapçayı yani sarf, nahiv, lügat ve belagat ilimlerini bilen kişi" şeklinde tanımladıklarını dile getirmekte ve müctehid için gerekli şartları belirlerken aşırıya kaçtıklarını düşünmektedir.[156]

[153] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 365.
[154] eş-Şâfiî, **er-Risâle**, Mısır: Matbbatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1938, s. 40.
[155] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 110.
[156] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 174-175.

Halil Günenç, ictihad için bu şartları koyanların, H. IV. asırdan sonra bu şartlara hâiz müctehid bulmanın imkânsız olduğunun bilincinde olduklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca Halil Günenç müctehidin taşıması gereken vasıfları ağırlaştıranlara karşı tepkisini dile getirmek için onlara "Hz. Peygamber (S.A.V.)'in Yemen'e gönderdiği ve 'ictihad ederim'[157] dediğinde mutlu olduğu Muaz (r.a.) bu ilimlere vâkıf mıydı?" şeklinde bir soru yöneltmektedir.[158]

XXI. yüzyılın ictihada en çok ihtiyaç duyulan zaman olduğunu belirten Halil Günenç bu yüzyılda ictihadların ferdî olarak değil kurulca yapılmasının daha güzel olacağı görüşündedir. Ona göre İslam dünyasının her yerinde ictihad melekesine sahip ilim adamları tarafından kurullar oluşturulmalı ve ortaya çıkan problemler bu kurullarda topluca görüşülüp sonuca bağlanmalıdır.[159] Kendisinin de üyesi bulunduğu "Mecmau'l Fıkhiyyü'l İslamî"nin çalışmalarını çok başarılı bulan Halil Günenç günümüzdeki icmânın ancak böyle oluşabileceğini düşünmektedir. İcmâ oluşmasa bile her memleketten ehil âlimlerin görüş bildirdiği bu kurulda çoğunluğun görüşüne uymak daha isabetli görünmektedir.[160]

2.2.1.2. İçtihâdın Alanı

İctihad yapılması caiz olan konular Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye'nin 14. maddesi olan *"Mevrîd-i nassda ictihâda mesağ yoktur"* kaidesinde de belirtildiği üzere hakkında nass olmayan konulardır. "Nass" kelimesi Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in hadisleri ve icmâ anlamındaki kat'i delilleri ifade etmektedir. Buradaki "nass" lafzı fıkıh usülündeki manaya delâletin açıklığını ifade eden teknik terim anlamının dışında kullanılmıştır.[161]

Namaz, oruç, hac ve zekâtın farz oluşuyla zina, hırsızlık ve şarap içmenin haram oluşu gibi dinin temel hükümlerinde ictihad geçerli değildir. Hem sübut hem

[157] Ebu Davud, "Akziye", 11; Tirmizi "Ahkam", 3.
[158] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 175.
[159] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 158.
[160] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[161] Ahmed Zerka, **Şerhu'l Kavâidu'l Fıkhiyye**, Beyrut: Daru'l Kalem, 1989, s.147-148.

delâlet yönünden kat'i bir nassa dayanan hükümlerde ihtilafın oluşması mümkün görülmemiştir. Zina ve hırsızlık suçlarının cezası, miras ayetinde geçen miras payları ve miktarı belirlenmiş kefaretler ictihad alanı dışında kaldığı gibi nassa dâhil sayılan icmâ kapsamındaki hükümler de ictihada kapalıdır. Ancak senedi maslahat olan icmâda maslahatın değişmesi ile ictihadın değişmesi de caiz görülmüştür.[162]

Halil Günenç'e göre delâleti ve sübutu kat'i olan naslarda hükmü açıkça bildirilen hususlarda ictihad yapılamayacağı gibi hakkında icmâ oluşmuş konularda da yeni hüküm çıkarmak caiz değildir. Ninelere mirastan altıda bir hisse verilmesi, oğul varken torunun mirasçı olamaması, Müslüman bir kadının gayr-ı Müslim bir erkekle evliliğinin dinen geçersiz sayılması gibi meselelerde ittifak oluştuğu için yeni bir ictihad yapılamaz.[163] Halil Günenç hâkimin hükmü kesinleştiğinde ihtilaf ortadan kalkacağı için artık hükme konu olan o belirli olayla ilgili ictihad yapılamayacağını da ifade etmektedir.[164]

2.2.1.3. İctihad Çeşitleri

Halil Günenç ictihadı genel tasnife uygun olarak ikiye ayırarak incelemiştir. Bunların ilki bir mezhebe ve bir mezhebin usulüne tâbi olmadan yapılan "mutlak ictihad", diğeri ise mezhep içi ve mezhebe bağlı olarak yapılan ictihaddır. İmam Müzenî (ö. 264/878), Ebu Yusuf (ö. 182/798), İmam Muhammed (ö. 189/805) gibi müctehidlerin ictihadı ikinci kısma girmektedir. Bu müctehidler zaman zaman mezhep imamlarına muhalefet etseler de mezhep dışına çıkmamış ve mezhep usulüne göre ictihad etmişlerdir.[165]

Mutlak ictihadın artık yapılamayacağını belirten Halil Günenç günümüz müctehidlerinin Ebu Hanife (ö. 150/767) ve İmam Şafiî (ö. 204/820) gibi fıkhın tüm konularını yeniden ele alıp ictihad etmesinin anlamsız ve gereksiz olduğunu ifade

[162] Şa'ban, s. 443-444.
[163] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 156.
[164] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[165] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 155.

etmektedir. Modern dönemde ictihad ancak hükmü Kitap ve Sünnette açıkça beyân edilmemiş veya daha önceki fakihler tarafından açıklığa kavuşturulmamış olan yeni meseleler için söz konusu olabilir.[166]

2.2.1.4. İctihadın Sürekliliği

Halil Günenç her asır ve dönemde, ortaya çıkan yeni meselelere çözüm bulup hükümlerini ortaya çıkarabilecek ictihad ehliyetine sahip fakihlerin bulunmasını zorunlu görmektedir. Kur'an ve sünnetin kıyamete kadar meydana gelecek tüm meselelerin hükmünü açık olarak bildirmesi halinde ayet ve hadis sayısının tasavvur edilemeyek kadar çok olacağını söyleyen Halil Günenç'e göre ictihat melekesine sahip kişilerin yeni olaylar karşısında ihtiyacı karşılamak üzere ictihad etmeleri bir gerekliliktir.[167]

İctihat kapısının kapandığı iddialarına şiddetle karşı çıkan Halil Günenç, Kur'an-ı Kerim ve Sünnetin açtığı ictihad kapısının kapatılmasının hiç kimsenin yetkisinde olmadığını vurgulamaktadır. Ona göre ictihad ehliyeti olmayan ve ictihad hakkında bilgisi bulunmayan kişilerin bu sahada konuşmaları uygun olmamakla beraber fitne ve fesada da sebebiyet vermektedir.[168]

Halil Günenç "ictihad kapısının kapanması" sözü ile belli bir dönemden sonra ictihad ehliyetine sahip ve ictihad şartlarını taşıyan fakihlerin artık yetişmediğinin kast edilmiş olabileceğini belirtmektedir. Bu sözün ifade ettiği diğer bir ihtimal de mutlak ictihad kapısının kapanmış olmasıdır. Mezhep imamları fıkıh için gerekli kaide ve kuralları belirledikleri için mutlak ictihada gerek kalmamıştır.[169]

Halil Günenç, İmam Nevevî (ö. 676/1277)'nin bu konudaki düşüncelerine dikkat çekmiş ve önemine binaen nakletmiştir. İmam Nevevi *"Mecmu"* adlı eserinde ictihad kapısının kapanması ile ilgili şöyle der:

---

[166] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 365.
[167] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 155.
[168] Günenç,.**Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 158.
[169] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 156.

> "Bir mezhebe bağlı kalmadan yapılan müstakil ve mutlak ictihadlar dördüncü asrın başında son bulmuştur. Mezhep içi ictihadlar ise kıyamete kadar devam edecektir. Bu tür ictihadların son bulması farz-ı kifaye oldukları için şer'en caiz değildir. Bu, ümmetin üzerine bir sorumluluktur. Terk ederlerse günahkâr ve asi olurlar. İmam Maverdi, İmam Ruyani ve başkaları bunu böyle beyan etmişlerdir."[170]

Özellikle XXI. yüzyılda önceki asırlardan çok daha fazla ictihada ihtiyaç duyulduğunu ifade eden Halil Günenç hayat şartlarının değişmesi ile geçmişte tasavvur bile edilmeyen pek çok yeni sorun karşısında ictihad kapısının daima açık olduğu ve açık kalacağı görüşündedir. Günümüzde ictihad etmenin caiz ve mümkün olmadığını söylemek; her zaman ve her toplumla birlikte gelişen İslam dinine karşı yapılmış bir cinayettir.[171]

2.2.1.5. İctihadın Tecezzîsi

Usulcüler arasındaki tartışmalı konulardan birisi de "müctehidin fıkhın her konusunda değil sadece bazı bölümlerinde ictihad edebilmesi"[172] anlamına gelen ictihadın tecezzisi meselesidir. Gazzali (ö.505/1111) bazı konularda ictihad mertebesine ulaşan kişilerin sadece bu konularda ictihad yapabileceğini söyleyerek ictihadın bölünmezliğini savunanlara karşı çıkmıştır. İmam Malik (ö. 179/795)'in kendisine yöneltilen kırk sorudan otuz altısına *"bilmiyorum"* diyerek cevap vermesi de ictihadın tecezzisine örnek gösterilmiştir.[173] Halil Günenç de fakihlerin belirli konu veya konularda ictihad etmesinin mümkün olduğunu ve ictihad edecekleri konudaki ayet, hadis ve icmâyı bilmelerinin yeterli olacağını söyleyerek ictihadın tecezzi edilebileceği görüşüne katılmaktadır.[174]

---

[170] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 155-158.
[171] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 158.
[172] Ebu Abdullah Bedreddin b. Muhammed b. Bahadır b. Abdullah Zerkeşi, **Bahrü'l Muhit fi Usuli'l fıkh,** 2. Basım, Kuveyt: Vizaretü'l Evkaf veş'Şuuni'l İslamiyye, 1992, c. VI, s. 209.
[173] Gazzâlî, **el-Müstasfâ min İlmi'l-Usûl,** c. IV, s. 16-17.
[174] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, 2016 s. 157.

2.2.1.6. İctihadda İsabet

Temelinde Allah (c.c.)'ın ictihadî konularda muayyen bir hükmünün bulunup bulunmadığı hususundaki tartışmaların yer aldığı ictihadta hata-isabet konusu, usulcülerin "musavvibe" ve "muhattie" diye iki gruba ayrılmalarına neden olmuştur. Her müctehidin isabet ettiğine inananlar "musavvibe" ismini alırlarken içlerinden sadece bir müctehidin isabet edebileceğine inananlar ise "muhattie" diye adlandırılmışlardır.[175]

Halil Günenç ictihadla elde edilen hükme kesin olarak Allah(c.c.)'ın hükmü denilemeyeceği görüşüne sahiptir. Ona göre Hz. Peygamber (S.A.V.)'in *"Müctehid isabet ederse iki ecir, hata ederse bir ecir vardır"*[176] hadisi müctehidin hata yapma ihtimalinin bir delilidir. Müctehidin ictihadla ortaya çıkardığı hüküm doğru veya yanlış olabilir.[177] Halil Günenç bu konu ile ilgili olarak İmam Şafiî (ö. 204/820) ve İmam Malik (ö. 179/795)'in Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kabrine işaret ederek *"Şurada yatmakta olan masûm hariç bizler isabet etmiş veya hata etmiş olabiliriz"* dediklerini naklederek görüşünü desteklemektedir.[178]

Halil Günenç'e göre her ictihadı kabul zorunluluğu olmadığı gibi ictihaddan kaynaklanan ihtilaflı meseleleri inkâr etmenin de imana etkisi yoktur. Her müctehidin kendisi ve taklid edenleri zaten diğer müctehidlerin ictihadlarını uygulamayarak kabul etmediklerini göstermektedirler. Örneğin Hanefî mezhebine göre bir kimsenin vücudundan kan çıksa abdesti bozulurken Şafî mezhebine göre bozulmamaktadır. Şafiî mezhebine müntesip bir kişi Hanefî mezhebinin bu ictihadını kabul etmediği için günahkâr sayılamaz.[179]

---

[175] H. Yunus Apaydın, **İslam Hukuk Usulü**, Kayseri: Kimlik Yayınları, 3. Basım, 2017, s. 337.
[176] Buharî, "İ'tisam", 21; Müslim, "Akdiye", 15.
[177] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar,** c. II, s. 250.
[178] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 156.
[179] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 250.

2.2.2. Taklid

Taklid bir başkasının görüşünü delile dayalı olmaksızın benimsemek veya uygulamak anlamında kullanılmaktadır.[180] Halil Günenç'e göre müctehid olmayan bir kişinin bir müctehidi taklid etmesi vacipken, müctehid kişi için taklid haramdır.[181]

Âlimler arasında ictihad makamında olmayan kişilerin dört mezhepten başkasını taklid etmelerinin caiz olup olmadığı her dönemde tartışılmıştır. Genel görüş dört mezhepten birini taklid etmenin gerekli olduğu yönünde olmakla beraber İzzüddîn b. Abdisselâm (ö. 660/1262) ve Şerefüddîn İbnü'l Bârizî (ö. 738/1338) gibi bazı âlimler belli bir mezhebe intisabın zorunlu olmadığını ve mezhebe bağlı olmayan ilim sahibi kişilerin fetvalarına da uyulabileceğini söylemektedirler. Halil Günenç'in belli bir mezhebe intisap etme ile ilgili görüşü ise bunun Allah (c.c.)'a kullukta ve ibadette daha iyi olacağıdır. Kişi buluğa erdiğinde dört mezhepten birini taklid etmekte muhayyer olup dilediği zaman geçici veya sürekli olarak başka bir mezhebe geçebilir. Halil Günenç'e göre gerektiği zaman ve durumlarda müntesibi olunmayan diğer mezheplerin taklid edilmesinde hiçbir sakınca yoktur. Fakat fıkıhta temyiz gücüne sahip olmayan avam tabaka diğer mezheplerin hükümlerini bilemeyeceği için müftünün fetvasına göre hareket etmelidir.[182]

2.2.3. Telfik

Telfik, "bir meselede birçok müctehidin birbirinden farklı görüşlerini birleştirip uygulamak" tır.[183] Halil Günenç bir meselede iki ayrı mezhebin birbirine zıt hükümleriyle amel ederek telfik yapmanın hükmünü "icmâya muhalif olan telfik" ve "icmâya muhalif olmayan telfik" diye ikiye ayırarak incelemiştir.

---

[180] Seyfeddin Ali b. Muhammed el-Âmidî, **el-İhkâm fi Usuli'l –ahkâm**, Riyad: Darü's-Sami'i, 2003, c.4, s. 269.
[181] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 113.
[182] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 112-113.
[183] "Telfik", **Mevsuatu'l fıkhiyye el-Kuvetiyye,** c.13, s. 294.

Halil Günenç'e göre icmâya muhalif olan telfik kesinlikle caiz değildir. Her mezhepten bir görüş alıp birleştirdikten sonra ortaya çıkan yeni durum hiçbir mezhep veya ictihada uymuyorsa bu telfik icmâya aykırı sayılmaktadır. Velisiz, şahitsiz ve mehirsiz nikâh akdi bu tür telfikin örneklerindendir. Hanefi mezhebinde âkıl-bâliğ bir kadın velisinin izni ve rızası olmadan evlenebilmekteyken diğer mezheplere göre bu mümkün değildir. Yalnızca Maliki mezhebinde daha sonra duyurulmak üzere şahitsiz nikâh sahih sayılmaktadır. Şafiî mezhebinde nikâh kıyılırken mehrin zikredilmesi şart değilken Malikî mezhebinde şarttır. Bir kimse Hanefî mezhebine göre velisiz, Malikî mezhebine göre şahitsiz, Şafiî mezhebine göre de mehirsiz nikâh akdi yapmak istese bu akit hiçbir mezhebe göre sahih olmadığı ve başka bir müctehid tarafından da kabul edilmediği için geçersiz olur.[184]

İcmaya muhalif olmayan telfikin hükmü ise usulcüler arasında tartışmalara sebep olmuştur. İbn Kutluboğa (ö. 839/1474), el-Haskefî (ö. 1088/1677), İbn Abidin (ö. 1252/1836), Şâtıbî (ö. 790/1388) gibi âlimler telfiki icmâya muhalif olmasa bile tecviz etmezken; İbn Nüceym (ö. 970/1562), Desûkî (ö. 1230/1815), Şah Veliyyullah (ö. 1762), Reşid Rıza (ö. 1935) ve Senhûrî (ö. 1971) gibi âlimler bu tür telfiki caiz görmüşlerdir.[185]

Halil Günenç'in tercihine göre ise yapılan telfik icmâya muhalif değilse caizdir. Örneğin Malikî mezhebinde abdest ve gusülde yıkanan yerleri ovalamak şartken Şafiî mezhebinde şart değildir. Şafiî mezhebinde bir erkeğin abdesti nikâh düşen bir kadına değmekle bozulurken Malikî mezhebinde bozulmamaktadır. Bir kişi abdest alırken uzuvlarını ovmaz ve ardından da bir kadına değdiği halde namaz kılarsa bu namaz her iki mezhebe göre abdestsiz kılındığı için caiz olmaz. Ancak bu namaz Hanefî mezhebine göre sahihtir. Çünkü Hanefî mezhebinde abdestte delk şart değilken kadına değmekle de abdest bozulmamaktadır. Bu durumda yapılan telfik mezheplerden birine göre sahih olduğu için caizdir.[186]

---

[184] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 114; Fahrettin Atar, **Fıkıh Usûlü**, 10. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2013, s. 388.
[185] Hayreddin Karaman, **İslâm Hukukunda İctihad**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015, s. 226-227.
[186] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 114.

Mezhebin din gibi anlaşılmaması gerektiğine sıklıkla vurgu yapan Halil Günenç müntesibi olunanın dışındaki diğer mezheplerin yol gösterici olduğu görüşündedir. Karşılaşılan meselelerde diğer mezheplerdeki görüşlere itibar edilmesi maslahata uygun olduğu gibi çözümü de kolaylaştırmaktadır. Fakat telfik yapabilmek için öncelikle hükümlerin bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla telfik yapmak ilim ehline has olup âvâmın telfik yapması mümkün değildir. Mesela üç mezhebe göre yolculukta cem-i takdim yapmak caizdir. Hanefî olan bir kişi yolculukta Şafî mezhebine uyarak namazlarını cem yapmak isterse namaza taalluk eden abdest, gusül gibi bütün hükümleri de Şafiî mezhebine göre yerine getirmesi gerekmektedir. Bu hükümlerin hepsinin bilinip yerine getirilmesi kolay olmadığından Halil Günenç âvâmın ancak ilim ehlinden öğrendiği bilgiler eşliğinde telfik yapabileceğini belirtmektedir.[187]

2.2.4. Mezhep Anlayışı

Halil Günenç mezheplerin ortaya çıkış sebebini II. yüzyılda sayılarının çoğalmasıyla Hicaz bölgesinin dışına dağılmaya başlayan Müslümanların karşılaştıkları yeni olaylar ve yeni kültürler karşısındaki tutumları olarak görür. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in vefatından sonra ilk asırda Müslümanlar ihtiyacı olan bilgileri öncelikle Kitap ve Sünnette arıyor, onlarda bulamayınca ictihad yoluna gidiyorlardı. II. asırda ise karşılaşılan yeni kültürler ve bunlara bağlı olarak farklı problemlerin ortaya çıkması bölgesel ekollerin ve mezheplerin oluşmasına sebep olmuştur.[188]

Mezheplerin oluşmasıyla her birinin müntesibi kendi mezhebini savunmaya başlamıştır. Ancak aynı mesele etrafında farklı fikirlerin savunulması sonucu oluşan ayrılıklar mezhepler arası ihtilafa sebep olsa da mezheplerin oluşum sürecinde Hristiyanlıktaki gibi karşı tarafı tekfir edecek boyuta ulaşmamıştır. Halil Günenç mezhepler arası ihtilafın oluşmasında başlıca üç sebep saymaktadır:

[187] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[188] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 111.

1. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in vefatından sonra fetihlerle genişleyen İslam coğrafyasına dağılan sahâbeler, gittikleri bölgelerde Hz. Peygamber (S.A.V)'in hadis ve sünnetini kendi duyduğu ve gördüğü kadarı ile naklettiklerinden sahâbelerin rivayetlerindeki farklılıklar ihtilafa sebep olmuştur.
2. İttifakın oluştuğu bazı hadislerde ise anlayış farklılığından sebep ihtilaf çıkmıştır. İmam Şafiî'nin kabul edip uyguladığı bir hadisi Hanefi fakihleri mensuh görebilmektedir.[189]
3. Çeşitli milletlerin Müslüman olmasıyla onlara ait örf, âdet ve kanunlarla karşılaşılması ile bu kanunların İslam'a uygunluğu gözden geçirilerek ictihadlarda bulunulması sebebiyle ihtilaflar meydana gelmiştir.[190]

Mezhepler arasındaki ihtilafı "ilmî hakikatlerin anlaşılması için meydana gelen fikirlerin çarpışması" olarak niteleyen Halil Günenç *"Ümmetimin ihtilafı rahmettir"*[191] hadis-i şerifinde işaret edilen ihtilaftan kastedilenin mezhepler arasındaki ihtilaf olduğunu söylemektedir. Kur'an-ı Kerim ve Sünnette açıkça belirtilmeyen ve birkaç ihtimali bulunan hükümler hakkında fakihlerin münazarada bulunup fikir beyân etmeleri rahmettir. Münazara ve münakaşanın farklı yöntemler olduğuna dikkat çeken Halil Günenç münazaranın hakkın anlaşılması için yapılan bir tartışma olduğunu belirtmiştir. Ona göre münazara ibadet mahiyetinde olup hükmü farz-ı kifayedir. Münazara sonucunda hakikat ortaya çıktığında her iki taraf da amaçlarına ulaştıkları için memnun olmaktadırlar. Münakaşada ise amaç karşı tarafı mağlup etmek olduğu için mücadeleyle aynı anlama gelmektedir ve haramdır.[192]

İlk dönemlerde dört mezhep imamına ilaveten Said b. el-Müseyyeb (ö. 94/713), Süfyan es-Sevri (ö. 161/778), Ata b. Ebu Rebah (ö. 114/732), Süfyan b. Uyeyne (ö. 198/814), Evzâi (ö. 157/774) ve Davud ez-Zâhirî (ö. 270/884) gibi pek çok

[189] Hanefi fakihleri "Köpek ağzını sizden birisinin kabına koysa biri toprakla olmak üzere yedi defa onu yıkasın (Buhari "Vudu", 33; Müslim "Taharet", 97) " hadisinin İslam'ın ilk günlerinde vârid olduğunu ancak daha sonra nesh edildiği görüşündedir.
[190] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 111-112.
[191] Ebu'l Fida İsmail b. MuhammedAclûni, **Keşfü'l Hafa ve Müzilü'l-İlbas**,Mektebetü'l Kudsi, 1351, s.64-66. Bu hadisin lafzen merfu olmadığı ifade edilmekle beraber mana olarak merfu olduğuna dair destekleyici pek çok rivayet nakledilmiştir. Ayrıca bkz: Sehavi, **el-Mekasıdü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehire**,Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 1985, s. 69,70; İbn Mülakkın, **Tezkiratü'l-Muhtac ila-Ehadisi'l-Minhac**, el-Mektebetü'l-İslâmi, 1994, s. 71-72.
[192] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 379-380.

müctehidin varlığı bilinmektedir. Halil Günenç'e göre bu müctehidlerin mezheplerinin yayılmaması ve unutulması erken dönemde tedvin edilmemelerinden kaynaklanmaktadır. Zeyd b. Ali (ö. 122/740) ve Cafer es-Sadık (ö. 148/765)'ın mezhepleri de zamanında yazıya geçirilmedikleri halde günümüz yaşayan mezheplerinden Zeydiyye ve Caferiyye kendilerinin onların devamı olduklarını iddia etmektedirler.[193]

Halil Günenç mezhep taassubunu İslam birliğinin oluşumuna engel olan etkenlerin ilki olarak görmektedir. Tarih içinde fıkhî veya itikadî mezheplere taassup derecesinde bağlanılması sonucu Müslümanlar arasında gruplaşma ve bölünmeler vuku bulmuştur. Din adına Müslümanların kendi içlerinde oluşturdukları kin ve düşmanlık zamanla kâfirlere olan düşmanlıktan daha ileri geçmiş ve kendilerine zarar vermiştir.[194]

Taassup derecesinde mezhebe bağlılığın, mezhebin din konumuna yükseltilmesine ve hatasızmış gibi telakki edilmesine sebep olduğunu belirten Halil Günenç'e göre mutlak müctehid kabul edilen mezhep imamlarının ictihatları zanna dayalı olduğu için hatalı olma ihtimalleri vardır. İmam Şafiî'nin sırtlan etinin yenmesini caiz görmesini bu konuda örnek gösteren Halil Günenç sırtlanın Şafiî mezhebinde necis sayılan köpekten daha da pis olduğunu vurgulamaktadır. Halil Günenç'e göre İmam Şafiî'nin ictihadı aksi yönde olsa da, sırtlan etinin hükmünü köpek eti gibi haram kabul eden cumhur ulemanın görüşü daha isabetlidir. Ancak imamların ictihadlarında hata yapmaları onların otoritelerini asla zedelememektedir. Halil Günenç geçmişte büyük müctehidlerin hata yaptıklarını kabul etmenin geleneği reddetmek anlamına gelmediğine özellikle dikkat çekmektedir. Gelenek olmadan fıkıh ilminin oluşamayacağını vurgulayan Halil Günenç geleneği hatalarıyla birlikte kabul etmenin gerekliliğini savunmaktadır.[195]

Halil Günenç geçmiş dönemlerdeki müelliflerin çoğunun kitaplarının baş veya son kısımlarında kendi ünvanlarını beyan ederken müntesibi bulundukları mezhebi

[193] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 112.
[194] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 190-191.
[195] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

künye olarak yansıtmalarına karşı çıkmaktadır. Mezhep taassubunun bir yansıması olarak yazarın bu tür nisbelerle övünmesi, bu mezheplere bağlı olmayanların Müslümanlıklarının eksik olduğu düşüncesini çağrıştırabilmektedir.[196] Bununla birlikte Halil Günenç mezhebi tamamen hayatın dışına iterek Kur'an ve Sünnetin fıkıh için yeterli olduğunu savunanlara karşı çıkmakta ve mezhepsizliğin hayatı karmaşaya sürükleyeceğini düşünmektedir.[197]

Buna rağmen Halil Günenç modern dönemde karşılaşılan pek çok meselenin tek bir mezhep içinde çözülmesinin mümkün olmadığı görüşündedir. En basit bir örnek olarak ambalajının içindeki madde görünmeyen konserve, ilaç, tüp gaz gibi ürünlerin satımı Şafiî ve Hanbelî mezhebine göre caiz değilken Hanefî ve Malikî mezheplerine göre bunların satışında bir sakınca bulunmamaktadır. Halil Günenç Şafiî veya Hanbelî mezhebine mensup bir kişinin mezhep taassubu gösterirse bu gibi ürünleri temin edemeyeceğini belirtmekte çözüm yolu olarak böyle durumlarda Hanefî ve Malikî mezhebine göre amel edilmesini tavsiye etmektedir.[198]

2.3. USÛL-İ FIKIH İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.3.1. Deliller

Halil Günenç İslam fıkhının aslî kaynaklarını klasik kabule uygun olarak *Kitap, Sünnet, icmâ* ve *kıyas* olarak sıralamıştır.[199] Kitap, Sünnet ve icmânın delil olduğuna dair mezhepler arasında ittifak olmakla beraber diğer deliller zannî olduğu için ihtilafa sebep olmuştur.[200] Halil Günenç'in fıkıh usulünde Şafiî ve Hanefi mezhebinin görüşlerinden müşterek olarak istifade eden bir yaklaşıma sahip olduğu görülmektedir.[201]

[196] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 191.
[197] Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[198] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 317.
[199] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 62.
[200] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[201] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 14.

2.3.1.1. Aslî Deliller

2.3.1.1.1. Kitap

Halil Günenç İslam'ın en temel kaynağının Kitap olduğunu Kitaptan maksadın da Kur'an-ı Kerim olduğunu belirtmiştir.[202] *Kur'an*'ı usulcülerin meşhur tanımına uygun olarak "Hz. Muhammed (S.A.V.)'e olay ve münasebetlere bağlı olarak yirmi küsur senede indirilen, bize kadar tevatür yoluyla nakledilen, mushaflarda yazılı olan Allah (c.c.)'ın kelâmı" şeklinde tanımlamaktadır.[203] Ona göre Kur'an düzeni sağlayıp insanlığa huzur ve barış veren, fert ve topluma adalet getiren, ruh ve kalplere şifa veren ilâhi bir kanundur.[204]

İslam dininin vahy-i metluv ve vahy-i gayri metluv olarak iki ana kaynağı olduğunu belirten Halil Günenç ilk kaynağın tilavet edilen vahiy olarak Kur'an-ı Kerim olduğunu ifade eder. Kur'an-ı Kerim'in nassı ile sabit olan bir hükmü inkâr etmek kişinin dinden çıkarak küfre girmesine sebep olmaktadır. Bununla birlikte Halil Günenç'e göre İslâm'ın bütün hükümlerinin sadece Kur'an'da mevcut olduğunu ve onda yer almayan hükmün İslâmî olmadığını söylemek de İslam dışı bir söylemdir.[205]

Halil Günenç'e göre Kur'an-ı Kerim'de bir meselenin hükmü mevcut ise başka hüküm aranmayıp kesinlikle o hükümle amel etmek gerekir.[206] Ancak Kur'an'da cüz'iyyat ve teferruatla ilgili konular sınırlı olup daha çok genel kaideler yer almaktadır. Bu kaidelerin açıklanması sünnetle mümkün olduğundan hükümlerin içeriği ve ayrıntısı hadis-i şeriflerden öğrenilebilmektedir.[207]

---

[202] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 62.
[203] Halil Günenç, **el-Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-müyessera**, 2. Basım, Diyarbakır: Mektebetü Seyda, 2012, c. II, s. 234.
[204] Nevevî, s. 135.
[205] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 250-251.
[206] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 62.
[207] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 384.

2.3.1.1.2. Sünnet

Halil Günenç fıkhın ikinci kaynağı sayılan sünnetin İslâm'ın esasını teşkil ettiğini ve sünnetsiz bir İslâm'dan söz edilemeyeceğini ifade etmektedir. Kur'an-ı Kerim'in açıklamadığı ayrıntılar ve hükümler sünnet ile açığa çıkarılmıştır. Ona göre hadisleri kabul etmeyen bir kişinin Allah (c.c.)'a ibadet etmesi mümkün değildir. İbadetlerin edâ ediliş şartları ve şekilleri ancak Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sünnetiyle bilinir.[208]

Hadis ilmindeki meşhur tasnife uygun olarak Hz. Peygamber (S.A.V)'in sünnetini "kavlî, fiilî ve takriri" olarak üç bölüme ayıran Halil Günenç ifade ettiği bilgi değeri açısından ise hadisi "mütevatir, meşhur ve âhad" olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Mütevatir sünnet kısmına özellikle ibadetlerle ilgili fiilî sünnetlerin örnek verilebileceğini ifade eden Halil Günenç kavlî sünnetlerin tevatürlüklerinde ittifak oluşmadığı için yok denecek kadar az olduklarını eklemektedir.[209]

H. IV. asırdan itibaren Hanefî usulcüleri hadisi mütevatir, meşhur ve âhad olarak üç gruba taksim etmiş ve meşhur hadise mütevatire yakın bilgi değeri yüklemişlerdir.[210] Hanefîler hariç diğer usulcüler mütevatir ile âhad hadis arasında bir ara kademe yapmayarak hadisi bilgi değeri açısından ikili taksime tâbi tutmuşlardır.[211] Halil Günenç'in kendisi Şafiî mezhebine müntesip olduğu halde bilgi değeri açısından sünneti gruplandırırken Hanefî usulcülerinin taksimini benimsediği görülmektedir.

Halil Günenç'e göre mütevatir hadisi inkâr etmek sübutu kat'i olduğu için küfre sebep olurken meşhur ve âhad hadisleri delil olmaksızın inkâr etmek fıska sebep olur. Mütevatir olmayan hadislerin râvilerinin yalan söyleme ihtimaline binaen inkâr edilmeleri küfre sebep olmaz. Halil Günenç'e göre adalet ve güvenilirlikleri hadis âlimleri tarafından ta'dil edilen râvilerin rivayetleri zann-ı gâlip ile sâbit kabul

[208] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 384.
[209] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 59-60.
[210] Ahmet Yücel, **Hadis Usulü**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2011, s. 150.
[211] H. Yunus Apaydın, "Meşhur", **DİA**, c. XXIX, İstanbul: TDV Yayınları, 2004, s.371.

edilmelidir. Ayrıca eğer âhad hadisler Kur'an-ı Kerim'in bir ayetiyle örtüşüyorsa bu hadisin hükmünü inkâr etmek de küfür sebebidir.[212]

Halil Günenç âhad hadisi inkâr etmeyi bid'at olarak görmektedir. Çünkü onun zannî oluşu Hz. Peygamber (S.A.V)'den değil râviler veya rivayet yöntemlerinden kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte âhad hadis Kur'an'a, mütevatir sünnete veya kesinliği kanıtlanan bir gerçeğe ters düşüyorsa onun reddi de hadis usulü çerçevesinde işin ehline bırakılmalıdır.[213] Kütüb-ü Sitte'de hüccet olamayacak pek çok zayıf hadis bulunduğunu söyleyen Halil Günenç sahih hadislerin tamamının sübûtunun kesin kabul edilmemesi gerektiğini de belirtmiştir. Çünkü râvilerin adaletlerinde sorun olmasa bile zabt açısından yanılmaları ihtimal dâhilindedir. Sıhhat açısından en muteber kaynaklardan ikincisi olan *Müslim*'den zayıf hadis örnekleri nakleden Halil Günenç sahih kaynaklarda birbiriyle zıt anlamlara gelen hadislerin çokluğuna dikkat çekerken hangisinin sahih hangisinin zayıf kabul edileceğinin hadis âlimlerinin araştırma alanı olduğunu ifade etmiştir.[214]

Halil Günenç bağlayıcılık bakımından Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sünnetinin nebevî ve beşerî olarak iki kısma ayrıldığını ifade etmektedir. Nebevî sünnet vahye dayandığından her emrine ve yasağına uyulmalıdır. Beşerî sünnet de kendi içinde üç kısımda incelenmiş olup bunların ilki oturmak, kalkmak, yatmak gibi temel insanî davranışlardır. İkincisi ziraat, ticaret, savaş gibi zanna ve tecrübeye dayalı davranışlarıdır ki Bedir Savaşı'nda ordunun konumu, Medine'deki hurma ağaçlarının aşılanması gibi olaylar bu ikinci kısmın örneklerindendir. Üçüncü kısım ise dört kadından fazlası ile evlenmek gibi sadece Hz. Peygamber (S.A.V.)'e has hükümlerdir. Beşerî sünnetin bu üç kısmı da emir ve yasama içermemektedir.[215]

---

[212] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 60.
[213] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 384.
[214] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 76-77. Halil Hoca kendisiyle yaptığımız mülakatta, ibarede geçen "zayıf" kelimesiyle Hadis Usûlü ıstılahında kullanılan anlamını kast etmediğini belirtmiştir. Zayıf hadis ifadesini, senedinde problem olan değil kendisiyle amel edilmeyen hadis anlamında kullanan Halil hoca hadisin sıhhatinde şüphe olmadığını ancak yorum farkı, nesih veya daha kuvvetli bir delil sebebiyle kendisiyle amel edilmediğini söylemektedir.
[215] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 60-62.

2.3.1.1.3. İcmâ

En genel tanımıyla "Hz. Muhammed ümmetinden olan müctehidlerin Hz. Peygamber (S.A.V.)'in vefatından sonraki bir devirde, şer'i bir hüküm hakkında ittifak etmeleri"[216] olan icmânın önemine vurgu yapan Halil Günenç, Kur'an-ı Kerim veya Sünnette açık ya da dolaylı olarak bulunmayan bir hüküm için üçüncü sırada başvurulması gereken kaynağın icmâ olduğuna işaret etmektedir.

İcmânın gerçekleştiği hususlarda icmâya göre amel etmenin vacip olduğunu belirten Halil Günenç eserlerinde ve fetvalarında sıkça atıfta bulunduğu icmâya muhalif olarak fetva vermeyi asla caiz görmemektedir. İcmânın hücciyetine Kur'an'dan delil olarak *"Kim, kendisine hidayet besbelli olduktan sonra peygambere karşı çıkar, mü'minlerin yolundan başkasına uyarsa, onu yöneldiği yolda bırakırız ve cehenneme sokarız. Orası ne kötü bir varış yeridir."*[217] mealindeki ayeti gösteren Halil Günenç sünnetten delil olarak da Hz. Peygamber (S.A.V)'in *"Ümmetim yanlışta hem fikir olmaz"*[218] hadis-i şerifini göstermektedir.[219]

2.3.1.1.4. Kıyas

Deliller hiyerarşisinde dördüncü sırada yer alan kıyas "bir hükmün ya da vasfın ispat veya nefyini içeren, aralarında bulunan ortak bir özellik sebebiyle, bir hükmü her ikisinde de ispat veya nefy amacıyla, bilineni bilinene hamletmek" anlamına gelen fıkıh usulü terimidir.[220] Kıyas yoluyla ulaşılan hüküm kesin bilgi değil zann-ı gâlip ifade etmekte ve Allah (c.c.)'ın hükmünün bu olduğu ihtimalinde bir kanaat oluşturduğu hususunda ittifak bulunmaktadır.[221]

---

[216] Şa'ban, s. 105.
[217] Nisa Suresi; 4/115.
[218] İbn Mace "Fiten", 8; Tirmizî, "Fiten", 7.
[219] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 14.
[220] Gazzali, c. III, s. 481.
[221] H. Yunus Apaydın, "Kıyas", **DİA,** c. XXV, İstanbul: TDV Yayınları, 2002, s. 534.

Günümüze ulaşan fıkıh usûlü kitaplarının en eskisi sayılan *er-Risâle*'de İmam Şâfiî (ö. 204/820) hükümlerin açıklanış şekline göre sınıflandırdığı "beyân"ın beşinci mertebesini "Kur'ân-ı Kerim ve Hz. Peygamber (S.A.V)'in sünnetinde bulunmayıp ictihada bırakılan hükümler" olarak açıklamaktadır.[222] İmam Şafiî (ö. 204/820) Kitap ve Sünnette açık veya kapalı olarak bütün hükümlerin bildirildiği görüşündedir. Ona göre eğer hüküm açık ve belli ise ona uyulması, eğer hüküm açık değilse ictihad yoluyla ona işaret aranması gerekmektedir. İmam Şafiî işte bu ictihada "kıyas" demiş ve ictihad ile kıyasın aynı anlamda iki kelime olduklarını belirtmiştir. Şer'i delillerin dördüncüsü olarak saydığı kıyasın hükmü dolaylı da olsa Kur'an veya Sünnette sabit olduğu için hükmün sübutunu kıyasa değil Kitap ve Sünnete bağlamaktadır. Böylece kıyası bağlayıcı bir delil olarak kabul etmektedir.[223]

Halil Günenç kıyas konusunda İmam Şafiî (ö. 204/820)'nin görüşünü benimsemiş ve kıyasa "ictihad" anlamını yüklemiştir. Halil Günenç'e göre de Kur'an-ı Kerim ve sünnette her şeyin hükmü bulunmakta fakat hükümlere bazen açıkça bazen de remzen işaret edilmektedir. Hükmü açıkça bildirilmeyen fer'i meselelerin hükümlerinin çıkartılması müctehidlere bırakılmıştır.[224]

2.3.1.2. Fer'i Deliller

Halil Günenç müctehidlerin aslî delillerde hükmü bulunmayan hususlarda istihsan, maslahat, sahâbe kavlî, sedd-i zerai, örf gibi diğer delillere başvurarak hüküm çıkarmaları gerektiğini ifade etmektedir.[225] Eserlerinde ve fetvalarında sıklıkla bu delilleri kullanmakla beraber usul terimi olarak ayrıntılı bir değerlendirme yapmamış sadece birkaçının kısaca tanımıyla yetinmiştir.[226]

---

[222] Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş-Şâfiî, **er-Risâle**, Mısır: Matbatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1938, s. 34-39.
[223] Şâfiî, **er-Risâle**, s. 476-477.
[224] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 364.
[225] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 14.
[226] Fer'i delilleri kullanarak hükmünü bildirdiği fetvalardan örnekler "Halil Günenç'in Fetva Yöntemi" başlıklı tezin üçüncü bölümünde yer almaktadır.

2.3.2. Nesih Kavramına Bakışı

Neshin sözlükte geçen kelime anlamları "değiştirmek, kaldırmak, yok etmek"[227], "bir şeyi onu takip eden bir şeyle yok etmek"tir.[228] Usûl terimi olarak ise "Şer'i hükmün yürürlüğünün son bulduğuna delâlet eden hitap" anlamına gelmektedir. Nesih ile sâbit olan hükmün kaldırılması kast edilmemiş önceki hükmün geçerliliğinin bittiği ifade edilmiştir.[229] Halil Günenç'e göre İslam dininde nesih gerçekleşmiştir. Kur'an-ı Kerim'deki ayetler hem diğer bir ayeti hem de hadisi neshedebilmektedir. Aynı şekilde hadis de hem diğer bir hadisi hem de ayeti neshedebilir. Sünnetin kitabı neshedebileceğinin delili Hz. Peygamber (S.A.V.)'in ahkâm ile ilgili hadislerinin ictihâdî değil vahye dayalı olmasıdır.[230]

Neshin varlığına delil gösterilecek ayetlerden pek çok örnek verilebileceğini söyleyen Halil Günenç'e göre kıblenin Beytü'l Makdis'den Kâbe'ye çevrilmesi[231] bunlardan birisidir. Bir diğeri İslam'ın ilk zamanlarında kocası vefat eden kadının iddet süresini bir yıl olarak bildiren ayetin[232] daha sonra nazil olan ve iddeti dört ay on güne indiren ayetle[233] neshedilmesidir. Halil Günenç diğer bir örnek olarak Müslümanların sayılarının az olduğu dönemde bir Müslümanın on kâfirle savaşabileceğini bildiren ayetin[234] Müslümanların sayısı arttıktan sonra nazil olan bir kişinin iki kâfirle savaşabileceği ayeti[235] ile neshedilmesini vermektedir.[236]

Halil Günenç sünnetin ayeti neshettiğine dair delil olarak ise zina suçunu işleyen evli kişilere verilmesi gereken cezayı göstermektedir.[237] Kur'an-ı Kerim'de

---

[227] Cürcani, s. 202.
[228] Ebü'l-Kâsım Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal Ragıb İsfahani, **el-Müfredat fî Garibi'l-Kur'ân** , s. 633.
[229] İmâmü'l-Harameyn el-Cüveynî, **el-Burhân fî Usûi'l-Fıkh,** Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997, c. II, s. 246-257.
[230] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 88.
[231] el-Bakara 2/144.
[232] el-Bakara 2/240.
[233] el-Bakara 2/234.
[234] Enfal 8/65.
[235] Enfal 8/66.
[236] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 87-88.
[237] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 89.

"*Zina eden kadın ve zina eden erkekten her birine yüz sopa vurun"*[238] buyrularak zina suçunun cezasının mutlak olarak yüz sopa olduğu bildirilmiştir. Fakat Hz. Peygamber (S.A.V) kendi döneminde gerçekleşen olaylarda zina yapan evli kişilere ceza olarak ayette geçen yüz sopayı vermemiş ve recm edilmelerini emretmiştir.[239]

2.4. FURÛ-I FIKIH İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

2.4.1. İbadetler

Halil Günenç ibâdeti "semâdan gelen düzene uymak" ve "insan tabiatının kendiliğinden meyletmediği ancak Allah (c.c.)'ın kullarına imtihan maksadıyla yapılmasını emrettiği fiil" olarak tanımlamaktadır. İbadeti insanın yeryüzüne gönderilmesindeki en büyük gayenin sonucu olarak Allah (c.c.)'ın kulları üzerindeki hakkı olarak niteleyen Halil Günenç ibadetlerin kabulü için gerekli olan şartlara riayet edilmesi gerektiğini belirtmektedir.[240] Bunun için bir mezhebe iltizam etmenin gerekli olduğunu düşünen Halil Günenç mezhep sistematiği olmadan ibadetlerin uygulanmasında karmaşa yaşanabileceğini vurgulamaktadır.

İbadetler hususunda klasik fıkıh anlayışına sahip olan Halil Günenç bir yandan kolaylık ilkesini öne çıkarırken diğer yandan ihtiyatı elden bırakmamaktadır. Halil Günenç gündelik hayatta intisab edilen mezhebe uygun olarak ibadetlerin yerine getirilmesi gerektiğini düşünürken ihtiyaç hâlinde hak olan diğer mezheplerdeki farklı görüşlerin uygulanmasında bir sakınca görmemektedir. Verdiği fetvalarda ve te'lif ettiği eserlerde ibadetlerle ilgili hükümleri açıklarken dört mezhebin görüşlerini de ayrı ayrı aktarmaktadır. Bu bölümde Halil Günenç'in ibadetlerle ilgili konulara yaklaşımına örnek teşkil etmesi açısından bazı güncel meselelere ilişkin görüşlerine değinilecektir.

[238] Nur 24/ 2.
[239] Müslim, "Hudud", 22,23; Buhari, "Hudud", 24.
[240] Günenç, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Müyessera**, c. II, s. 111.

2.4.1.1. Kutuplara Yakın Bölgelerde Namaz

Beş vakit namazın başlangıç ve bitiş vakitleri Hz. Peygamber (S.A.V.) tarafından ashabına bildirilmiştir.[241] Fakat bu vakitlerin alametleri sadece gece ve gündüzün tam anlamıyla oluştuğu ekvator ile 48° enlemleri arasındaki bölgelerde ortaya çıkmaktadır. 45°- 48° enlemleri arasında akşam namazının vakti çok uzun, yatsı namazının vakti çok kısa olsa da beş vakit farz namazın vakti oluşmakta; 48°-66° enlemleri arasındaki bölgelerde ise sadece senenin bazı aylarında namaz vakitlerinin alametleri belirmekte, diğer aylarda belirmemektedir.[242]

Namazın vakit şartının bazı namazlar için hiç oluşmaması, o namazın farziyyeti hakkında tartışmalara sebep olmuştur. Kitap ve Sünnette, kutuplara yakın bölgelerde yaşayan Müslümanların vakti oluşmayan namazlardan muaf tutulacakları ile ilgili bir delile rastlanmamaktadır. Halil Günenç Hz. Peygamber (S.A.V)'in deccal ile ilgili hadisini[243] delil göstererek namaz vakitlerinin tam oluşmadığı bölgelerde namazların giriş ve çıkış vakitlerinin takdir ile tayin edilmesi gerektiği görüşünde olduğunu beyan etmiştir.[244]

2.4.1.2. Rü'yet-i Hilal

Modern dönemde oruç ve Hac ibadetleriyle ilgili olarak tartışılan konuların başında rü'yet-i hilal meselesi gelmektedir.[245] "Hilalin görülmesi" anlamına gelen rü'yet-i hilâl, kamerî ayın son akşamı güneşin batışından sonra hilâlin ilk defa görülmesidir.[246] Rü'yet-i Hilal meselesi modern dönemde olduğu kadar klasik dönemde de tartışılmış ve bir ittifaka varılamamıştır.[247] Hanefî, Malikî ve Hanbelî mezhepleri

[241] Tirmizi, "Salat", 114; Müslim, "Mevakit", 6.
[242] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 26.
[243] Müslim, "Fiten", 110; Tirmizi "Fiten", 59.
[244] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 26-27.
[245] Rü'yet-i Hilalle ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Muhammed b. Abdulvehhab b. Abdurrazık, **el-Azbü'z-Zülal fi Mebâhısi Rü'yet-i Hilâl**, Kazablanka: Şeriketü'n-neşr ve't-tevzi' el-Medaris, 2002.
[246] Ekrem Keleş, "Rü'yet-i Hilal Meselesi", **Marife Dergisi**, yıl:2, sayı:2, 2002, s.37.
[247] Bu konudaki tartışmalar ile ilgili olarak bkz: İrfan Yücel, "Hilal", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 1998, c. XVII, s. 4-10.

hesaba dayanarak Ramazan ayının tespitini caiz görmezken, Şafiî fakihlerinin çoğu hilali görmeden rasathanenin hesabına uyulmasına cevaz vermişlerdir.[248] DİB da "günümüzde ayın bütün hareket ve menzillerinin en ince teferruatına kadar bilinip kolaylıkla hesap edildiğinden, kameri ayların tespit ve ilanında astronomik verilere itibar edilmesi" gerektiği görüşüyle hareket etmektedir.[249]

Halil Günenç bilimin ilerlemesiyle hesapta oluşabilecek hata oranının yok denilecek kadar az olduğunu ve bu sebeple rü'yet-i hilal meselesinde Şafî mezhebinin görüşüne göre amel etmenin daha uygun olacağını belirtmektedir. Mezhep taassubunun ümmetin parçalanmasına sebep olacağını düşünen Halil Günenç ictihâdî konularda dört hak mezhepten herhangi birine uymakta sakınca olmadığını belirtmektedir.[250]

2.4.1.3. Darü'l Harpte Cuma Namazı

Halil Günenç Cuma namazının diğer namazlardan farklı olmadığını ve farziyeti için şeriata göre yönetilme şartlarının bulunmadığı görüşündedir. Cuma namazının yalnızca İslam devletlerinde kılınmasının farz olduğuna dair Kur'an, sünnet ve icmâda herhangi bir delil bulunmadığına dikkat çeken Halil Günenç Hz. Peygamber (S.A.V) dönemindeki uygulamayı örnek vererek görüşünü desteklemektedir.[251]Asr-ı Saadette henüz farz kılınmadan evvel Cuma namazı olarak adlandırılan ilk namaz Es'ad b. Zürare imametinde on iki kişilik küçük bir cemaat tarafından edâ edilmiştir. Farz olarak ilk Cuma namazını ise hicret esnasında gelen vahiy sonrası Hz. Peygamber (S.A.V) Kubâ ile Medine arasındaki Benî Salîm vadisinde kıldırmıştır.[252] Halil Günenç bu örneklerin henüz İslam devletinin kurulmadan önce vâki olduğuna dikkat çekmekte ve o dönemde İslam şeriatının da hâkim olmadığını belirtmektedir.[253]

---

[248] Abdurrahman el-Cezerî, **Kitabü'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa**, Beyrut: Darü'l kütübi'l Ilmiyye, 2002, c. III, s. 500-501
[249] İbrahim Paçacı v. dğr., **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, Ankara: DİB Yayınları, 2006, s. 563.
[250] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16.05.2017.
[251] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, 179.
[252] Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî el-Kurtubi, **el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an** Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2006, c. 20, s. 461.
[253] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, 179.

Mezhepler arasında cemaatin sayısı, imamın tâyini gibi bazı meselelerde ihtilaflar olsa da küfür diyarında bunların Cuma namazının kılınmasına engel teşkil etmediği görüşünde olan Halil Günenç Müslümanların başındaki yöneticinin Cuma namazını yasaklaması durumunda bile onun izni dışında imkân bulup yine de kılmak gerektiğini belirtmektedir. Cuma namazının farziyeti için memleket sınırlandırması yapanları halkın inancını sarsmakla suçlayan Halil Günenç Darü'l İslâm olsun veya olmasın Müslümanların bütün memleketlerde Cuma namazı kılmakla mükellef olduklarını ifade etmekte ve İslâm düşmanlarının bu gibi hile ve oyunlarına karşı uyarmaktadır. [254]

2.4.2. Muâmelat

Fıkhın *ibadet* ve *muamelat* olarak iki ana kısma ayrıldığını belirten Halil Günenç Müslümanların itikat, ibadet ve ahlak alanlarındaki bilgilerinin azlığı yanında muamelata olan ilgi ve bilgilerinin de çok az olduğunu düşünmektedir.[255] Oysaki muamelatla ilgili hükümler fıkhın ibadetlerle ilgili kısmın dışında kalan büyük bölümün tamamını oluşturmaktadır.[256]

Devletin lâik olması ve İslâmî ahkâmının yürürlükte olmaması, Müslümanların bireysel olarak İslâm'a uygun yaşamalarına engel teşkil etmediği görüşünde olan Halil Günenç günümüzde Müslüman bir vatandaşın alış-veriş, ticaret, evlilik gibi muamelelerinde İslâmî şartlara uygun olarak hareket etmesinde yasal bir sakınca olmadığını belirtmektedir. Bu sebeple her Müslümanın namaz için gerekli farzları bilmesi gerektiği gibi örneğin ticaretle uğraşan Müslümanların da ticaretle ilgili şart ve yasakları bilmesi gerekmektedir.[257]

---

[254] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, 179-180. Dar'ül harpte Cuma namazı ile ilgili olarak çağdaş âlimlerimizden Sadreddin Yüksel'in Halil Günenç'in bu görüşüne yazdığı reddiye için bkz: Mustafa Çelik, **Dar'ul Harb Fıkhı**, İstanbul: Ölçü Yayınları, t.y., s. 174-176.
[255] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 355.
[256] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 58.
[257] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 355.

Halil Günenç muamelat bahsiyle ilgili olarak ictihada dayalı hükümlerin zamanın şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi taraftarıdır. Muamelâtla ilgili hükümlerin yeterince bilinmemesine ve uygulanmamasına tepki veren Halil Günenç dine nasıl ki bütün olarak inanılıyorsa dinî hükümlerin de hepsine uyulmalıdır. Halil Günenç eserlerinde daha çok fıkhın muamelat kısmını ele almakta, muamelat konularından da iktisâdî olanlara ağırlık vermektedir. Halil Günenç'in çağdaş iktisâdî meselelere bakışı ayrı başlık olarak verileceğinden bu bölümde muamelat konularına yaklaşımına örnek olarak aile hukuku ve tıbbî meseleler ile ilgili bazı görüşlerine yer verilecektir.

2.4.2.1. Nikâhla İlgili Güncel Meseleler

Günümüzde nikâhla ilgili tartışılan konuların başında "belediye nikâhı" gelmektedir. Halil Günenç'e göre nikâhı kıyan kişinin imam veya belediye memuru olması arasında hiçbir fark yoktur. Ancak Şafiî, Hanbelî ve Malikî mezheplerinde nikâh akdinin sahih olması için akit esnasında kadının velisinin bulunması gerekmektedir. Oysaki belediye nikâhında on sekiz yaşını doldurmuş kişiler için velinin iznine bakılmaksızın nikâh akdi yapılmaktadır. Bu sebeple Halil Günenç üç mezhebe göre belediye nikâhının geçersiz bir akit olduğu görüşünde olup bu mezhep müntesiplerinin belediye nikâhı sonrası geçerli bir dinî nikâh kıymaları gerektiğini vurgulamaktadır.[258]

Hanefî mezhebinde ise velinin izni, nikâh akdinin geçerli olma şartları arasında değildir. Fakat akit esnasında icap ve kabul sîgalarının geçmiş zaman ifade etmesi gerekmektedir. Halil Günenç mâzi sîgası kullanılmadığı takdirde nikâhın sahih olmayacağını ifade etmekle beraber bazı İslam hukukçularının Türkçedeki şimdiki zaman kipinin geçmiş zamanı da kapsadığı ile ilgili görüşlerine uyulabileceğini de ifade etmektedir.[259]

Diğer bir tartışmalı konu İslâm'a yeni giren kişilerin önceki nikâhlarının geçerliliğidir. Halil Günenç gayr-ı Müslim olan evli bir çiftin her ikisinin de Müslüman

[258] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 123-124.
[259] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 124.

olması durumunda yeniden nikâh kıymalarına gerek olmadığı görüşündedir. Daha önceden kıyılmış olan nikâh ile evliliklerini sürdürmelerinde hiçbir sakınca olmadığı gibi yeni bir yükümlülükleri de yoktur. Sadece erkeğin Müslüman olup kadının olmadığı durumlarda eğer kadın, ehl-i kitapsa nikâhları aynen devam etmekteyken ehli kitap değilse fesh edilmesi gerekmektedir.[260]

2.4.2.2. Tek Seferde Üç Talakın Verilmesi

Üç talakın tek seferde verilmesi durumunda boşanmanın hükmü, aile hukukundaki tartışmalı konulardandır. Halil Günenç'e göre bir erkek, karısına "bir talakla boşsun" dediği zaman bir talak düştüğü gibi, "üç talakla boşsun" dediğinde de üç talak düşmektedir. Halil Günenç bu hükmün Kur'an, Sünnet ve icmâ ile sâbit olduğunu belirtip Kur'an'da talak sayısının mutlak olarak geçtiğini, bir ile üç arasında ayrım yapılmadığını ifade etmektedir. Halil Günenç sünnetten delil olarak Hz. Peygamber (S.A.V)'in, karısını bin talakla boşayan kişiye üç talakının geçerli olup dokuz yüz doksan yedi talakının ise haddi aşmak ve zulüm olduğunu söylemesini[261] diğer bir hanım sahâbeye ise eşinin kendisini üç talakla boşamasından sonra Hz. Peygamber (S.A.V.)'in nafaka ve mesken hakkı tanımamasını[262] göstermektedir.[263]

Ashab ve tabiûnun büyük çoğunluğu ile dört mezhebe göre üç talakın tek seferde verilmesiyle boşamanın gerçekleşmiş olduğuna dikkat çeken Halil Günenç selef ve halefin yolundan ayrılmamak gerektiği görüşündedir. Ehl-i sünnette bu hususta icmâ oluştuğunu belirten Halil Günenç icmâya muhalefet eden Şiî ve Zahiriler ile İbn Teymiye ve İbn Kayyım el-Cevziyye'nin delillerini zayıf bulmaktadır.[264]

Üç talakın tek seferde veya üç seferde verilmesinin aynı hükümde olduğu görüşünü benimseyen Halil Günenç modern dönemde tek seferde boşamanın

[260] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 131.
[261] Muvatta, "Talak", 1. (Bu hadis Muvatta'da mevkuf, Abdurrezzak'ın Musannef'inde ise merfu olarak geçmektedir.)
[262] Müslim, "Talak", 6; Ebu Davud, "Talak", 37.
[263] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 145-146.
[264] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 146-147.

gerçekleşmeyeceğini savunanları, icmâya aykırı davranıp çoğunluğun yolundan ayrılmakla suçlamaktadır. Halil Günenç âlimlerin çoğunun, selefin ve halefin fetva vermediği bir konuda fetva vermeyi caiz görmemekte ve üç talakı bir seferde verme cahilliğine düşen kişiyi maslahat gereği kurtarmak uğruna lehinde fetva verilmesinin vebâl olduğunu düşünmektedir.[265]

2.4.2.3. Organ Nakli

Halil Günenç insanoğlunun mahlûkatın en üstün ve en şereflisi olarak yaratıldığını ve Allah (c.c.)'ın yeryüzündeki halifesi olarak seçildiğini vurgulamakta ve ona yapılacak hizmetin, amellerin en faziletlilerinden olduğunu söylemektedir. Bunun delili, Hz. Peygamber'in (S.A.V) *"İnsanların en hayırlısı insanlara en faydalı olandır"*[266] hadis-i şerifidir. Kulların hakları birbirlerine yardım etmek, hizmet etmek ve acılarını hafifletmeye çalışmaktır.[267]

Tıbbın ilerlemesiyle hastalıkların tedavisi kolaylaşmakta ve bir insanın organı ile hasta olan başka bir insanın hayatına devam etmesi mümkün olmaktadır. Halil Günenç'in organ naklinin caiz olduğuna dair görüşünü temellendirmek için Kur'an-ı Kerim'den getirdiği delil *"...Kim haksız olarak veya bozgunculuk çıkarmaya karşılık olmaksızın bir cana kıyarsa bütün insanları öldürmüş gibi olur. Her kim de bir canı kurtarırsa bütün insanları kurtarmış gibi olur."*[268] ayetidir.[269]

Halil Günenç'e göre selim olan insan aklı da organ naklinin caiz olduğunu onaylamaktadır. Çünkü bir insan öldüğünde bedenini böcekler yiyecek ve zamanla toprağa dönüşecek ve yok olup gidecektir.[270] İslam Fıkıh Konseyi organ naklinin caiz olabilmesi için bazı şartlar ileri sürmüşlerdir:

---

[265] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16.05.2017.
[266] Buhari, "Megazi", 35.
[267] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 125-127.
[268] el-Maide 5/32.
[269] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 126-127.
[270] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 128-129.

1. Organını bağışlayan kişiye, organının alınması hayatî bir zarar vermemeli.
2. Organ bağışı yapan kişinin rızası olmalı, bunda bir zorlama olmamalı.
3. Organ nakli, hastanın tedavisi için tek tıbbî çare olmalı.
4. Organ nakli, âdeten ve gâliben başarıyla yapılabilen bir nakil olmalı.
5. Bir insanın hayatını kurtarmak için ölmüş bir insanın organını almak, onun mükellef olması ve izninin alınmasına bağlıdır.
6. Zor durumdaki bir insana organ nakli yapmak, ilk önce eti yenen temiz hayvanların organlarından olmalı, mecbur kalınırsa diğer hayvanlardan olmalı.
7. Bir insana kendi cisminden (deri, kemik gibi) bir parça alınıp başka bir cismine nakil yapılması ihtiyaca binaen yapılmalıdır.
8. Rahatsız olan hastanın tedavisinde, varsa maden veya diğer maddelerden yapılmış kalp kapakçığı, protez bacak ve benzeri suni parçalar kullanılmalıdır.[271]

Halil Günenç, konseyin kararlarına katılmakla beraber onların değinmediği bir noktaya daha dikkat çekmekte ve organ nakli yapılırken belli bir sıralamanın gözetilmesi gerektiğini belirtmektedir. Bu sıralama şu şekildedir:

1. İlk önce hangi madenden olursa olsun suni malzemelerden istifade etmek.
2. Temiz ve eti yenen hayvanların organlarından istifade etmek.
3. Köpek ve domuz hariç diğer hayvanların organlarından istifade etmek.
4. Köpek ve domuzun organlarından istifade etmek.
5. Ölü insanın organlarından istifade etmek.
6. Hayatta olan insanın sağlığına zarar vermeyecek şekilde organlarından istifade etmek.[272]

Halil Günenç'e göre üreme organlarının nakli kesinlikle haramdır. Tıbbî olarak üreme organlarının nakliyle beraber hamilelik için gerekli şartlar devam etmekte ve

[271] İslam Fıkıh Konseyi 19-28 Ocak 1985 tarihinde Mekke'de yapılan kurul kararları http://en.themwl.org/ 31.03.2017.
[272] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s.130

organın alındığı kişinin özellikleri nakledildiği kişiye taşınmaktadır.[273] Bu da neseplerin birbirine karışmasına neden olacağı için caiz görülmemiştir.[274]

Halil Günenç önceleri organ nakli yapılabilmesi için hem kalp hem de beyin ölümünün gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmiştir. Çünkü cenazenin yıkanması, kefenlenmesi, kadının iddet beklemesi ve miras gibi hükümlerin uygulanması her iki organın işlevini yitirmesiyle başlamaktadır. Bu durumda Halil Günenç'e göre kalbi atan kişiye ölüm raporu vermek de caiz değildir.[275]

Tıbbın ilerlemesiyle Halil Günenç asıl ölümün beyin ölümüyle gerçekleştiğini, beyin ölümünden sonra kalbin kendi başına görev yapamadığını ancak dışardan destekle çalışmaya devam ettiğini kabul etmiştir. Kalbin ölmesi beklendiği takdirde kan gitmeyen organlarda tahribat başlamakta ve nakil yapılamamaktadır. Güncel tıbbî verilere dayanarak günümüz İslam hukukçularının büyük çoğunluğu beyin ölümü gerçekleştikten sonra organ nakli yapılabileceğine cevaz vermektedir. Halil Günenç, kendisi –ihtiyaten- kalp atışı devam etiği sürece nakil yapılıp yapılamayacağı hakkındaki görüşünü tam olarak beyân etmezken bu hususta fetva veren âlimlerin görüşüyle amel edilebileceğini de ilave etmektedir.[276]

Ahirette dirilirken organları alınan bedenlerin tam olmayacağı ve dirilişin eksik olacağı düşüncesiyle organ nakline karşı çıkanların bu tutumunu anlamsız bulan Halil Günenç, organların bir başka insana nakliyle toprak altında çürüyerek parçalanması arasında bir fark olmadığını, bu durumun diriliş esnasında bedene iadeye engel teşkil etmediğini söylemiştir. *"Onları ilk defa yaratmış olan diriltecek. Çünkü O, her türlü yaratmayı gayet iyi bilir"*[277] ayeti ölülerin kıyamet koptuktan sonra diriltileceğinin ve

[273] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s.130-131.
[274] Ahmed Muhammed Ken'an, **el-Mevsuatü't-Tıbbiyyetü'l Fıkhiyye: Mevsuatün Camia li'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye fi's-Sıhha ve'l Maraz ve'l Mümaresati't-Tıbbiyye**, 1. Basım, Beyrut: Darü'n-Nefais,2000, s. 719.
[275] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s.130.
[276] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[277] Yasin 36/ 79.

organlarının hepsi çürüseler, dağılsalar veya nakledilseler de iade edileceğinin en açık delilidir.[278]

Halil Günenç yukarıda geçen şartlara dikkat ederek organ bağışında bulunmanın dînen övgü ve teşekküre layık bir davranış olduğunu düşünmektedir. Bununla beraber ona göre İslam'a düşman olan veya İslam'a daveti engelleyen kişilere herhangi bir organını bağışlamak caiz değildir.[279]

2.4.2.4. Kürtaj

Kürtaj, tarih boyunca her din ve toplumda tartışıldığı gibi İslam hukukunda da güncelliğini hiç kaybetmeden tartışılan sosyal bir olgudur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO)'ne göre "ceninin kendi başına hayatını sürdürebilecek kapasiteye ulaşmadan gebeliğe son verilmesi"[280] anlamına gelen kürtaj kavramı klasik fıkıh kitaplarında *ıskat-ı cenin*, modern Arapça'da ise *ichâd* tabiriyle karşılanmaktadır.

Halil Günenç, çocuk sahibi olmanın evliliğin amaçlarından ve Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sünnetlerinden olduğunu, doğum kontrol yöntemlerinin ve kürtajın ise fıtrata aykırı olduğunu ifade etmektedir. Bununla birlikte kürtaja sebebiyet vermemek için önceden tedbir alınmasının daha uygun olduğunu düşünen Halil Günenç'e göre korunma yöntemleriyle ilgili bazı şartlara riayet edilmesi gerekmektedir. Bu şartlar kısaca; kadının zarar görmemesi, erkeğin korunması durumunda eşinin rızasını alması ve döllenmeye kalıcı olarak engel olmamasıdır.[281]

Hamileliğin yüz yirminci gününden itibaren çocuk düşürmenin haram olduğu hususunda bütün mezhepler ittifak içinde olup bu süreden sonra çocuk düşürmenin katl

[278] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 132.
[279] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 132-133.
[280] WHO:Post-abortion Family Planning: A Practical Guide for Programme Managers. http://whqlibdoc.who.int/hq/1997/WHO_RHT_97.20.pdf (02.06.2017).
[281] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 326-328; Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 116-117.

olduğu hükmünde ise ihtilaf yoktur.[282] Çocuk düşürme ile ilgili Kur'an-ı Kerim'de müstakil bir ayet bulunmamakla beraber yaşama hakkına haksız yere son verilemeyeceğini bildiren ayetler, cenin için de geçerli sayılmıştır. Kasten çocuk düşürmenin yasak olduğuna kesin delil Hz. Peygamber'in sünnetinde mevcut olup kürtaja izin verilmesiyle ilgili tartışmalarda belirleyici unsurun hadislerde geçen ruhun üflenme zamanı olduğu görülmektedir.[283]

Halil Günenç çocuk düşürmenin hükmü ile ilgili klasik fıkıhta yapılan tartışmaları aktardıktan sonra modern tıbba göre de ceninin geçirdiği evreleri incelemiştir. Tıbbî verilere göre ceninin, hamileliğin kırkıncı gününden sonra şekillendiğini ellinci gününden sonra da uzuvlarının oluştuğunu nakleden Halil Günenç bu bilgiye dayanarak elli güne kadar kürtaj yapılmasına fetva verdiğini ifade etmektedir.[284] Halil Günenç ceninin şekillendiği kırk ikinci güne kadar ebeveynin rızası ile hiçbir sebep olmadan mutlak olarak kürtaj yapılabileceği görüşündedir.[285]

Halil Günenç'in *Günümüz Meselelerine Fetvalar* adlı eserindeki kürtajla ilgili fetvalar incelendiğinde kırk ikinci günü esas aldığı görülmektedir. Annenin ciddî bir hastalığı sebebiyle kırk iki gün dolmadan kürtaj yapılabileceğini belirten Halil Günenç hayatî bir tehlike durumunda ise süre kısıtlaması olmaksızın ceninin aldırılmasına cevaz vermektedir. Halil Günenç şiddetli geçimsizlik sebebiyle ayrılmış veya ayrılmak üzere olan ebeveynin hamileliğin başlangıcından itibaren kırk iki gün geçmediyse ihtiyat olarak cenini aldırmalarının daha uygun olduğu görüşündedir. Gayri-meşru ilişki veya tecavüz sonucu oluşan gebeliğin, cenin şekillenmeden sonlandırılabileceğine fetva

[282] "İchad", **Mevsuati'l Fıkhiyye**, Kuveyt, 1983, c. II, s.57

[283] Mezheplerin farklı görüşleri için bkz: Desûki, **Hâşiyetü'd-Desûki ala Şerhi'l Kebir**, Darü İhyai'l Kütübi'l Arabiyye, (t.y.), c. II, s. 266-267. Kâsâni, **Bedâiu's-Sanâî fi Tertibi'ş-Şeraii**,Beyrut: Darü'l Kütübü'l-İlmiyye, 1997, s.336. İbn Rüşd, **Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid**, Beyrut: Darü'l Marife, 1982, c. II, s. 416. İbn Kudâme**, el-Muğnî**, Riyad: Darü Alemi'l Kütüb, 1997, c. 12, s. 81. Şirbinî, **Muğnî'l- Muhtac**, Beyrut: Darü'l Marife, 1997, c. IV, s. 135; Remlî, **Nihâyetü'l Muhtac ila Şerhi'l Minhac**, Beyrut: Darü'l Kütübü'l ılmiyye, 2003, c.6, s.382. **El-Fetâvâ'l Hindiyye**, Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1973, c. VI, s.35. Heytemi, **Fethü'l Mübîn fi Şerhi'l Erba'in**, Cidde: Darü'l Minhac, 2008, s. 209.

[284] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s.118-120. Kendisinin kürtaj ile ilgili fetvaları incelendiğinde kırk ikinci günü esas aldığı görülmüş olup burada geçen elli günlük süreyi en üst sınır olarak zikretmiştir.

[285] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

veren Halil Günenç genetik bir hastalık veya sakatlığı uzmanlarca tespit edilen ceninin organları oluşsa bile canlanmadan evvel alınabileceğini belirtmektedir.[286]

2.4.3. Çağdaş İktisâdî Meseleler İle İlgili Görüşleri

Halil Günenç iktisâdî hükümleri, muamelatın modern dönemde ortaya çıkmış bir bölümü olarak incelemektedir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan iktisatla ilgili ayetlerin sayısının on civarında olduğunu söyleyen Halil Günenç Hz. Peygamber (S.A.V)'in konuyla ilgili pek çok hadis-i şerifinin de bulunduğuna dikkat çekmektedir.[287]

Halil Günenç iktisadın, sosyal hayat için zorunlu bir ihtiyaç olduğunu toplumun refah ve mutluluğunun iktisatla doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Tarım, mülkiyet, ticaret ve sanat, iktisadın dört temel kaynağı sayıldığı gibi aynı zamanda bireyi ve toplumları ayakta tutan unsurlardır. İktisatla ilgili araba benzetmesi yapan Halil Günenç finansı onun yakıtı olarak görmektedir. Ona göre araba nasıl benzinsiz gitmiyorsa iktisat da finans olmadan yürüyemez. İslam dini finans elde etmek için bazı düzenlemeler yapmış ve bu hususta hem toplumun hem de bireyin maslahatını öncelemiştir. İslam'ın meşru saydığı finans kaynaklarından bazıları mudaraba, murabaha, müşareke, zekât, karz-ı hasen ve hibedir.[288]

2.4.3.1. Borsa

İtalyanca asıllı bir kelime olan "borsa" alıcı ve satıcıların ekonomik varlıkların alım satımını yapmak üzere toplandıkları ve devletin denetlediği piyasaya verilen isimdir.[289] Halil Günenç borsayı; hisse senetleri, hazine bonosu ile devlet veya şirket tahvillerinin satıldığı piyasa olarak tanımlamakta ve ilk ortaya çıktığı yerin Belçika

[286] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 326-327.
[287] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 59.
[288] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 411-414.
[289] Halil Seyidoğlu, **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**, İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999, s. 66.

olduğunu söylemektedir.[290] Türkiye'de borsa ilk defa 1866'da alacaklı yabancı ülkelerin teşvikiyle "Dersaadet Tahvilat Borsası" adıyla İstanbul'da kurulmuştur.[291] Ancak İslam dünyasına geç dönemde girmesine rağmen borsa, İslam hukukçularına yabancı bir konu sayılmamaktadır. Bunun sebebi İslam hukukunun şirket konusunu ve hisselerin satışını ayrıntılı olarak incelemesidir.[292]

Borsanın ekonomiye pek çok faydası olduğunu söyleyen Halil Günenç'e göre, bir ticârî kurumu almaya gücü yetmeyen kişi gücü nispetinde belli bir hisse alarak az miktardaki sermayesini değerlendirme imkânı bulabilmektedir. Diğer taraftan fabrika veya şirket sahibi ihtiyacı olan finansı repo ve faize gerek kalmadan karşılamaktadır. Böylece hem karşılıklı olarak ihtiyaçlar karşılanmakta hem de piyasa canlı hale getirilmektedir.[293]

Halil Günenç borsada işlem gören üç senet tipinden ikisinin caiz olmadığı kanaatindedir. Bunlardan ilki, devletin bazı acil ihtiyaçlarını karşılamak için iç borçlanmaya giderek piyasaya arz ettiği devlet veya şirket tahvilleridir. Devlet, vadesi geldiğinde tahvil sahiplerine borcuna ilaveten tahvilde yazılı olan fazlalığı da ödediği için faiz uygulamaktadır. İkinci tip senet ise "hazine bonosu" olup devletin vatandaştan aldığı borca karşılık faiz vereceğini taahhüt etmesi şeklindedir. Faize sebebiyet verdiği için borsada bu iki senet türü ile de işlem yapmak caiz değildir.[294]

Borsada işlem gören üçüncü tip senet olan "hisse senedi" kâr ve zarara ortaklık sağlayan bir taşınmaz veya bir malı temsil eden kıymetlerdir.[295] Hisse senedi sahibi, eşit parçalara ayrılmış bir şirket veya fabrikanın, satın almış olduğu hissesi oranında oraya ortak olur. Halil Günenç'e göre hisse senedinin caiz olup olmaması şartlara ve

[290] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", ed. Mehmet Bayyiğit, **I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Konya: Kombad Yayınları, 1997, s. 266.
[291] Mustafa Birol Çapanoğlu, **Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Genel Olarak Menkul Kıymet Borsaları**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 1993, s. 135.
[292] Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 266.
[293] Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 267.
[294] Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 267.
[295] Ali Şafak, "Menkul Kıymetler ve Ticareti", **İslam Açısından Borsa**, İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994, s. 69.

uygulamaya göre değişmektedir. Bu durumda hissesi alınıp ortak olunan işletmenin muamelelerinden haberdar olmak bir zorunluluktur. Halil Günenç İslâm'ın yasakladığı şarap, uyuşturucu gibi maddelerin üretimini ve ticaretini yapan veya bizâtihi faiz işleten müesseselerin hisse senediyle işlem yapmanın kesinlikle haram olduğunu belirtmektedir.[296]

Hisse senedinin caiz olmasının sermayesinin helal olmasına ve bu sermayeyi helal bir çizgide işletmesine bağlı olduğunu vurgulayan Halil Günenç sermayesi harama bulaşmış kurumların hisse senetlerinin hükmünün ise ihtilaflı olduğunu belirtmektedir. Çünkü bu kurumlar yaptıkları muamelelerin İslam'a uygunluğuna dikkat etmedikleri için paralarını faize yatırabilir veya faizli kredi alabilirler. Dolayısıyla hisse senedi sahipleri de işlenen harama ortak olacakları için bu kurumların senetleri fakihlerin çoğunluğu tarafından caiz görülmemiştir. Fakat Ebu Zehra (ö. 1974), Ali el-Hafif (ö. 1978) ve Abdülaziz el-Hayyat (ö. 2011) gibi son dönem fakihlerinden bazıları haram ve helal malın karıştığı kurumlarda malın çoğunun helal olması durumunda hisse senetlerinin caiz olduğunu söylemektedirler. Ancak Halil Günenç bu şirketlerde faizli işlemleri yapan kişilerin kesinlikle haram işlediklerini vurgulamaktadır.[297]

Diğer taraftan hisse senetleri, sahiplerine sağladığı haklar bakımından ikiye ayrılmaktadır. Ana sözleşmede aksine bir hüküm bulunmayıp sahiplerine eşit haklar sağlayan senetlere "âdi hisse senetleri" denir. Bazı hisse senetleri ise kâra iştirak ve genel kurulda oy kullanmak bakımından sahibine imtiyazlı haklar sağlamaktadır.[298] Halil Günenç, İslam hukukunun şirket ortaklarından birine imtiyaz tanınmasını yasaklamasına dayanarak "imtiyazî hisse senetleri" de sahibine bazı özel haklar tanıdığı için caiz olmadığı görüşündedir.[299]

[296] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 268.
[297] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 269.
[298] Mustafa Birol Çapanoğlu, **Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Genel Olarak Menkul Kıymet Borsaları**, İstanbul: Beta Yayıncılık, 1993, s. 42-43.
[299] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 268.

Borsa işlemleri, genellikle işlem görecek malların örnek miktarları üzerinden yapılmakta ve malların bizzat bulunmaları gerekmemektedir.[300] Halil Günenç mevcut olmayan malların satışı söz konusu olduğunda, eğer selem şartları oluşursa bu satışın caiz olacağı görüşündedir. Fakat altın borsasında hazır olmayan altını satmak veya satın almak hiçbir şekilde caiz değildir.[301] Hisse senetleri ile ilgili olarak vadeli satışa da değinen Halil Günenç bu tür işlemlerde hem malın hem bedelin ileri bir tarihte teslim edilmesinin Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hadis-i şerifine aykırı olduğu için vadeli hisse senedi satışının caiz olmadığını belirtmektedir.[302]

Halil Günenç borsaya, İslâmî olmayan bir çevrede ortaya çıkması sebebiyle tamamen helal denmeyeceği fikrindedir. Ancak ihtiyaçtan dolayı, tümüyle de reddedilmemesi gerektiğini belirtmektedir. Ona göre borsayı analiz edip İslam'a uymayan tarafları çıkarılmalı geri kalan kısmı da İslâmîleştirilmelidir. Bu fikrini sahâbe uygulamasından örnek göstererek desteklemektedir.[303] Hz. Ömer (ö. 23/644) döneminde Irak ve Suriye fethedildikten sonra malî işlem mevzuatı incelenmiş İslam'a uygun olmayan kısımlar yeniden düzenlenerek yürürlükte bırakılmıştır.[304]

Özet olarak Halil Günenç borsada işlem gören devlet tahvilleri, imtiyazî hisse senetleri, hazine bonosu ve vadeli satış işlemlerinin İslam hukukuna uygun olmadığı görüşündedir. Hisse senetleri ise İslâmî kurallara uygun olacak şekilde işletildiği takdirde caizdir. Bu husus borsacının dikkatli ve temkinli olmasını gerektirmektedir.[305]

2.4.3.2. Sigorta

İtalyanca "sicurta" kelimesinden Türkçeye geçmiş olan sigorta kelimesi Arapçada "te'min" kelimesiyle karşılanmaktadır. Te'min kelimesinin kökü "امن"

[300] Halil Seyidoğlu, s. 66.
[301] Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012, c. I, s. 381.
[302] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler"**,** s. 270.
[303] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 267.
[304] Ayrıntılı bilgi için bkz: Mustafa Fayda, **Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler**, İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2006, s. 51-70.
[305] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 270.

kelimesinin sözlük anlamı korkunun zıttı olup güvende olmaktır.[306] Sigorta ileride ortaya çıkma olasılığı bulunan kaza, yangın, hırsızlık gibi olayların zararlarının karşılanması amacıyla yapılan çift taraflı bir sözleşmedir.[307] Sigortayla her hangi bir şeyde oluşabilecek bir zararın parayla karşılanacağı önceden garanti edilmiş olur. Böylece gelecekteki bir zararı garantilemek için önceden daha küçük bir zarar göze alınmış ve rizikoya katlanılmış olur.[308]

Cahiliyede ve İslam'ın ilk dönemlerinde sigorta kavramına rastlanmadığı için Halil Günenç, fakihlerin bu konuya değinmediklerini söylemekte ve sigortanın miladi 14. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıktığını nakletmektedir. İslam dünyasında Şeyh Zekeriyya el-Ensarî (ö. 926/1520), İbn Hacer el-Heytemî (ö. 974/1567), İmam Remlî (ö. 1004/1596), İmam Suyutî (ö. 911/1505), Şeyh Ebussuud Efendi (ö. 982/1574) ve İbn Kemal Paşa (ö. 940/1534) gibi önemli fakihlerin o dönemde yaşamalarına rağmen sigorta konusunun fıkhî olarak tartışılmadığına dikkat çeken Halil Günenç, bu durumu dönemin şartlarına bağlamaktadır. Sigortanın uygulanmaya başladığı coğrafyayla ulaşım ve irtibatın zor olmasından dolayı bölgedeki örf ve adetler yeterince bilinmemiş ve böylece sigortanın fıkhî olarak tartışmaya açılması gecikmiştir.[309]

Halil Günenç yaptığı araştırmalar sonucunda sigortayla ilgili ilk bilgiye İbn Abidin (ö. 1252/1836)'in *Reddu'l-Muhtar* adlı eserinde rastladığını söylemiştir.[310] İbn Abidin'e göre; malın telef olması halinde anlaşma yapılan sigorta şirketinden tazminat alınması helal değildir. Ancak Müslüman tüccarın gayr-ı Müslim bir ortağı varsa, malı da gayr-ı Müslim ortak sigortalatıyor ve hasarın bedelini tahsil ettikten sonra Müslüman ortağına gönderiyorsa o zaman Müslüman tüccarın sigorta parasını alması caiz olur.[311]

Sigortayı üç kısma ayırarak görüş beyân eden Halil Günenç ilk sırada devlet sigortasını incelemiştir. *Zorunlu sigorta*, devlet tarafından vatandaşın gelirlerinin bir

[306] İbn Manzur, **Lisânü'l Arab**, Beyrut: Dâru Sadır, t.y. c. 13, s. 21.
[307] Halil Seyidoğlu, s. 536.
[308] Orhan Hançerlioğlu, **Ekonomi Sözlüğü,** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981, s. 364.
[309] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 64.
[310] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 64-65.
[311] İbn Abidin, **Haşiyetü İbn Abidin Reddü'l Muhtar ale'd Dürü'l Muhtar**, c. 12, Dimaşk: Darüs Sekafe vetTüras, 2000, s.642-643.

kısmı kesintiye uğratılarak oluşturulan fonlarla, kendi tedavi masraflarının ve emekli maaşlarının karşılanması şeklinde işlemektedir. Kişinin seçim hakkı olmadığı gibi devlet yaptırımı da söz konusu olduğundan, Halil Günenç sigortanın bu türünü caiz görmektedir. İkinci kısımda yer alan *yardımlaşma sigortası* bir grup insanın birleşerek içlerinden birine gelmesi muhtemel maddî hasardan kaynaklanan zararı tazmin etmek için anlaşmalarıdır. Üyelerin taksitlerini gönüllü olarak ödemeleri ve gayelerinin yardımlaşma olması sebebiyle Halil Günenç, bu tür sigortaya cevaz vermektedir.[312]

Fakihler arasında asıl tartışma konusu olan sigorta türü ise *ticarî sigortalar*dır. Bu sigorta türü özel şirketler tarafından kâr amacı hedeflenerek oluşturulmaktadır. Çoğunluğun cevaz vermediği bu sigorta çeşidini Halil Günenç de caiz görmemektedir.[313] Fakat sigorta şirketi özel olmakla beraber ticârî hedefi olmayıp sadece üyelerine yardım sağlamak amacıyla ve karşılıklı yardımlaşma esasına dayalı olursa bu durumda caiz olur.[314]

Halil Günenç ticari sigortaları, karşılaşılacak musibetlerin zararını gidermek için kurulmuş birer yardımlaşma müessesesi olarak gören ve mübah olduğunu savunan Muhammed Abduh (ö. 1905), Mahmut Şeltut (ö. 1963) ve Muhammed el-Behiyy gibi fakihlere karşı çıkmaktadır. Ona göre sigortayı yardımlaşma kurumu olarak görmek riba ve piyangonun da aynı şekilde vasfedilmesi sonucunu doğuracaktır. Aynı şekilde sigortanın meşruluğunu savunan Muhammed Necîb el-Mutî'î'ye cevaben Halil Günenç, sigortanın bir faiz müessesesi ve gayri meşru toplanan paranın merkezi olduğunu söylemiştir.[315]

Sigorta kurumunu kumara benzeten Halil Günenç, üyelerin ödedikleri prime karşılık bedelini ancak olası bir âfet sonucu mallarının zarar görmeleri halinde alabilmelerini, piyangoda veya kumarda kazanmaya benzetmektedir. Böyle bir durum olmadığı takdirde üyenin şirkete ödediği primler karşılıksız kalacak ve kumarı

[312] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 68.
[313] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 68-69.
[314] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 44.
[315] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 43.

kaybetmiş gibi olacaktır. Diğer taraftan üyenin şirkete yatırdığı paradan fazlasını alma ihtimali muameleyi faizli işleme dönüştürmektedir.[316]

Halil Günenç sigortaya yatırılan paranın fıkhen caiz olan hibe, hediye, alış-veriş gibi olmadığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte gayr-ı Müslim memleketlerde kurulmuş olan sigorta şirketlerinden tazminat alınabileceği hususunda Halil Günenç, İbn Abidin (ö. 1252/1836)'in fetvasına katılmaktadır. İmam Muhammed'in İslam ahkâmı uygulanmayan bir ülkede gayr-ı Müslimlerin kurduğu bir şirketten tazminat almanın caiz olduğu görüşünü de bu meyanda nakletmektedir.[317]

2.4.3.3. Kaparo

Kaparo, modern hukukta *cayma parası* olarak isimlendirilmekte ve "sözleşmeden serbestçe dönülmesi karşılığı diğer tarafta kalmak üzere yapılan ödeme" şeklinde tanımlanmaktadır.[318] Arapçada *urbûn* kelimesiyle karşılanan kaparo ıstılahta müşterinin satıcıya bedelden bir miktarı, akit gerçekleşirse bedelden düşürülmek üzere, gerçekleşmezse hibe sayılmak üzere vermesi anlamına gelmektedir.[319]

İslam hukukçuları kaparolu satışın caizliği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Şafiî, Hanefî ve Malikî mezheplerine göre kaparolu satış akdi sahih değildir. Bu görüşün en önemli dayanağı *"Resulullah (S.A.V) kaparolu satışı yasaklamıştır"*[320] hadisidir. Kaparolu satışta satıcı ve alıcının satışın tamamlanıp tamamlanmayacağını bilmemelerinden dolayı işlemin risk ve garar içermesi, satış akdini batıl yapmaktadır. Müşterinin pazarlıktan vazgeçmesi durumunda ise satıcı, kendisinde kalan kaparoyu bedeli olmadan elde ettiği için müşterinin malını haksız yere almış sayılmaktadır.[321]

---

[316] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 43.
[317] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 43.
[318] Kemal Oğuzman, M. Turgut Öz, **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, c. II, 12. Basım, İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2016, s. 552.
[319] Nezih Hammâd, **İktisadî Fıkıh Terimleri**, trc. Recep Ulusoy, İstanbul: İz Yayıncılık, 1996, s. 358-359; Günenç, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Müyessera**, c. II, s. 118.
[320] el-Muvatta, "Büyu", 1; Ebu Davud, "Büyu", 69.
[321] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 111.

Hanbelî fakihleri ise yukarıdaki hadis-i şerifin munkatı' ve zayıf olduğunu ifade etmekte ve bu hadisle istidlal edilemeyeceğini söylemektedirler. Hanbelîler akdin gerçekleşmemesi durumunda karşı tarafın, müşterinin parasını haksız yere almış olması görüşüne cevap olarak aslında bu işlemde bir bedelin varlığının söz konusu olduğunu iddia etmektedirler. Bu bedel satıcının malı satmayıp elinde tuttuğu için satma fırsatından mahrum olmasıdır. Halil Günenç'e göre günümüzde maslahata binaen Hanbelî mezhebinin görüşüyle amel edilmelidir. Ancak bedellerin karşılıklı olarak aynı mecliste verilmesi gerektiğinden sarf akitlerinde kaparolu satış kesinlikle caiz değildir.[322]

2.4.3.4. Borcun Geç Ödenmesiyle Oluşan Değer Kaybının Tazmini

Halil Günenç borçlu olan kimsenin borcunu belirlenen zamanda ödemeyerek geciktirmesini ifade etmek için "matl" teriminin kullanıldığını ve gücü yettiği halde borcu ödememenin hükmünün icmâ ile haram olduğunu dile getirmektedir.[323] Ödeme imkânı olup da borcunu ödemeyen kişiye hak sahibinin talebi üzerine mahkeme tarafından ceza olarak hapis, dayak ve sürgün verilebilmektedir. Hz. Peygamber (S.A.V.) bu hususla ilgili olarak *"Zenginin borcunu geciktirmesi zulümdür"*[324] ve *"Zenginin borcunu geciktirmesi zulüm olup O kişinin malı helal, cezalandırılması da mübah olur"*[325] buyurmuşlardır.[326]

Fakihler arasında tartışmaya sebep olan asıl husus ise ödeme imkânı olup da borcunu ödemeyen kişiden gecikme farkı almanın hükmüdür. Halil Günenç bahsi geçen gecikme farkı ifadesinin günümüzde kullanıldığı şekliyle akdin başında şart koşulan ceza anlamında kullanılmadığını belirtir. Cezanın akdin başında meblağ söylenerek belirlenmesinin faiz hükmünde olduğunu belirten Halil Günenç'e göre gecikme farkı ile

[322] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 111-112.
[323] Günenç, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Müyessera**, c. II, s. 338.
[324] Buhari, "İstikraz", 12.
[325] Buhari, "İstikraz", 13.
[326] Günenç, **el-Mevsûatü'l-Fıkhiyyetü'l-Müyessera**, c. II, s. 338; Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 58.

ifade edilmek istenen aslında borcun alındığı gün ile geri ödendiği gün arasında oluşan değer farkıdır.[327]

İmam Ebu Yusuf (ö. 182/798)'a göre, alacaklının malında eksilme meydana gelmemesi için borçlanılan paranın borçlanma tarihindeki değerine göre ödenmesi gerekmektedir.[328] Halil Günenç, İmam Ebu Yusuf'un bu ictihadına katılarak, vadesi gelen borç ödenmediği takdirde para veya eşyada değer kaybı oluyorsa zararın borçluya tazmin ettirilmesi gerektiği görüşündedir. Alacaklı haksız yere zarara uğratıldığı için adalet ve insafın gereği olarak bu zararın telafi edilmesi gerekmektedir. Alacaklıya borçlu tarafından ödenen fazlalık, haksız olan gecikmeden dolayı meydana gelen zararın telafisi sayıldığı için bu fazlalığı almak alacaklının hakkı olarak görülmüş ve caiz sayılmıştır.[329]

Ancak ödeme imkânı olup da borcunu ödemeyen kişinin gâsıp hükmünde olduğunu düşünen Halil Günenç'e göre bu kişiye uygulanacak olan gecikme farkının âdil bir şekilde takdir edilmesi gerekmektedir. Çünkü zarara daha büyük bir zarar ile karşılık vermek caiz değildir. Borçlunun borcunu geciktirmesinden dolayı parada oluşacak değer kaybının önlenmesi için ödeme günündeki değeri esas alınmalıdır. Hanefî furû kitaplarında borcun değerinin altın veya gümüşe göre ayarlanması gerektiği ifadesi yer almaktadır. Ancak Halil Günenç günümüzde gümüş madeni çok değer kaybettiği için borcun değerinin ya altına ya da piyasada mevcut olan orta seviyede bir eşyaya göre ayarlamanın daha doğru olacağını savunmaktadır.[330]

2.4.3.5. Leasing (Finansal Kiralama)

Leasing iş hacmi elverişli olan müteşebbislerin işlerini büyütmesi ve bu şekilde dolaylı yoldan kredi kaynağı elde etmelerini sağlayan bir yöntemdir. Sermaye sahibi üretimde kullanılacak makine ve teçhizatı önce kendisi satın almakta daha sonra ise

[327] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul:16. 05. 2017.
[328] Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Abidin, **Mecmuatü Resaili İbn Abidin**, y.y: Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y., c. II, s. 56.
[329] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 60.
[330] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 61-63.

onları satın alacak maddî imkânı olmayan üreticiye kira akdi ile devretmektedir.[331] Leasingde muamele başlangıçta malı kiraya verme gibi gözükse de aslında malı taksitle satıp taksit bitene kadar mülkiyeti elde tutmak şeklindedir. Halil Günenç'e göre, böyle bir muamelede satış vaadi mecbur tutulmadan sadece kira akdi yapılırsa işlem caiz olur. Ancak muamelenin başında böyle bir şart konulmuşsa caiz olmaz.[332]

Halil Günenç leasing muamelesini beyu'l vefaya benzetmektedir.[333] Beyu'l vefa kararlaştırılan bir müddet içinde satılan şeyi geri almak şartıyla yapılan satış akdidir. Vade dolduğunda satıcı aldığı bedeli satın alana geri verince satın alan da aldığı malı sahibine iade etmektedir.[334] Beyu'l vefa Müslümanların borç para temin ederken karşılaştığı güçlükleri faize girmeden ortadan kaldırmak ve sermaye sahiplerinin verdikleri krediye karşılık da hem bir güvence ve hem de bir kazanç elde etmelerini sağlamak için Hanefî fakihleri tarafından ortaya çıkarılmış bir akit çeşidi olarak bilinmektedir.[335] Halil Günenç beyu'l vefanın İslam hukukçularının çoğuna göre caiz olmadığını ancak Buhara âlimlerinin ihtiyaca binaen caiz gördüklerini belirtmiştir.[336]

Leasing muamelesinin meşru olduğu kabul edildiğinde buna bağlı olarak yeni sorunların ortaya çıktığını ifade eden Halil Günenç'e göre mal sigorta yapılmak istense ücreti kimin ödemesi gerektiğinde tereddüt vardır. Çünkü mal kirada olduğu sürece kiracının değil kiralayanındır. Dolayısıyla kiracıya sigorta parası ödettirmek doğru olmaz. Diğer taraftan mal kira süresi içinde zarar görse, sigorta şirketinin verdiği tazminat kiralayana verildiği takdirde kiracı çift yönlü mağdur olmaktadır. Kiracı hem kira bedelini, satın alma niyetiyle yüksek ödemekte hem sigorta primlerini yatırmakta, fakat bütün bunlara rağmen tazminattan faydalanamamaktadır. Bu durumun düzeltilmesi için Halil Günenç sigorta parasının hesaplanıp kira bedeline eklenmesi ve sigortanın mal sahibi tarafından yapılması görüşündedir.[337] Sonuç olarak Halil Günenç

[331] Hamdi Döndüren, **Çağdaş Ekonmik Problemlere İslâmî Yaklaşımlar**, İstanbul: İklim Yayınları, 1988, s. 121-122.
[332] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler"**,** s. 265.
[333] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 383.
[334] Nezih Hammâd, s. 48; Ali Hikmet Berki, **Açıklamalı Mecelle**, 3. Basım, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1982, s. 30.
[335] Abdülaziz Bayındır, "Bey' bi'l-Vefâ", **DİA**, İstanbul:1992, c. VI, s. 20.
[336] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 383.
[337] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 269.

leasing için cevaz verildiğini onaylamakla beraber leasing yerine taksitli alışveriş yapılmasının daha uygun olduğunu ifade etmektedir.[338]

[338] Halil Günenç, "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler", s. 269.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BİR MÜFTÜ OLARAK HALİL GÜNENÇ

Fetva, sorulan dini bir meseleye dair fakih bir kişinin verdiği cevap ve çıkardığı hükümdür. Fetva vermeye ehil olan kimseye müftü, fetvayı sorana da müsteftî denmektedir.[339] Halil Günenç'in fetva yönteminin inceleneceği bu bölümde öncelikle kendisinin fetva, müftü ve kaza kavramlarına yüklediği anlama ve öneme değinilecek sonra da fetva verirken naklî ve aklî delillerde takip ettiği sıra örneklerle açıklanacaktır. Fetva yöntemi olarak dikkat ettiği hususların tespit edilmeye çalışıldığı son kısımda ise bütün fetvalarını yazmak tezin sınırlarını aşacağından her başlıkla ilgili sadece birkaç örnekle yetinilecektir. Aynı fetvada pek çok ilke ve yöntemin mezcedildiği sâbit olmakla beraber tekrara düşmemek için her bir örnek bir başlık altında incelenmekte ve diğerlerine göre baskın olan özellik başlık olarak seçilmektedir.

3.1. FETVA VE KAZA KAVRAMLARINA BAKIŞI

3.1.1. Fetva ve Müftü Kavramları

Halil Günenç'e göre hakikî müftü Allah (c.c.)'dır.[340] O, hükümler koyarak helâl ve haramı belirleyen gerçek kanun koyucudur. Ancak Halil Günenç, Allah (c.c.) için "müftü" isminin kullanılmasının caiz olmadığını belirtip Allah (c.c.)'ın isimlerinin tevkîfî olduğunu ve kendi isimlerini ancak yine kendisinin bildirdiğini vurgulamaktadır.[341]

---

[339] Ömer Nasuhi Bilmen, **Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**, İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y, c. I, s. 246.
[340] Hüsnü Kılıç (Yapımcı), *Köklerin Hikayesi*,(TV Programı), Ankara: TRT Diyanet, (27 Kasım 2015).
[341] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 16.

Hz. Peygamber (S.A.V.)'i de helâli ve haramı beyân eden bir müftü olarak nitelendiren Halil Günenç, O'nun aynı zamanda insanlar arasında adaletle hükmeden bir hâkim olduğunu da eklemektedir. Hz. Peygamber (S.A.V.), hiçbir zaman kendi nefsine göre fetva vermemiş, Allah (c.c.)'dan aldığı vahyi insanlara ulaştırmıştır. *"O, arzusuna göre de konuşmaz. O (bildirdikleri) vahyedilenden başkası değildir."*[342] ayeti de bunun delilidir. Hz. Peygamber (S.A.V.) aldığı ilâhî terbiye ile ashabını eğiterek ümmete örnek olacak pe çok müftü yetiştirmiştir.[343]

Müctehidlik seviyesine ulaşmamış olan fakat güvenilir kaynaklardan nakil yapabilen kişiye de mecazî anlamda müftü denebileceğini söyleyen Halil Günenç günümüzdeki pek çok müftünün ictihad ederek fetva vermeye ehil olmadıkları görüşündedir. Hatta ona göre günümüz müftülerinin bir kısmı fıkhî melekeye bile sahip değildirler. Bu müftüler ancak önceki güvenilir İslam hukukçularının kaynaklarından nakil yapabilecek seviyededir.[344]

Fetva vermek sadece devlet tarafından "iftâ" makamına tayin edilmiş kişiye has bir yetki olmadığını düşünen Halil Günenç resmî müftülük makamındaki müftü ile resmî görevi olmayan müftü arasında fıkhî ehliyet açısından fark görmemektedir. Halil Günenç'e göre asıl önemli olan husus fetvanın İslâm'a uygun olmasıdır. Resmi görevi olan İmam Ebu Yusuf (ö. 182/798)'un fetvalarının muteber olması kadar resmi görevi olmayan İmam Ebu Hanife'nin fetvalarının da muteber olması bunun göstergesidir. Bununla birlikte resmî işlerle ilgili olarak resmî makam sahibinin verdiği fetva doğru ve İslâm'a uygun ise ona uymak düzeni korumak adına daha uygundur.[345]

Halil Günenç müftülüğün, sorumluluğu çok büyük bir makam olduğunu hatırlatmakta ve fetva verme mesuliyetinin iyi kavranması gerektiğini belirtmektedir. Müftü, ilâhî gözetim altında olduğunu ve fetvalarından dolayı hesap vereceğini hiçbir zaman unutmamalıdır. Doğru olmadığının farkında olarak fetva vermenin Allah (c.c.) aleyhine yalancılıkla fetva vermek gibi olduğunu ifade eden Halil Günenç'e göre *"Sizin*

[342] Necm suresi 3-4.
[343] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 11-12.
[344] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 11.
[345] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 64.

fetvaya en cesaretli olanınız, ateşe en cesaretli olanınızdır."[346] hadis-i şerifi fetva verme sorumluluğunu en iyi şekilde açıklamakta ve müftüleri dikkatli olmaya davet etmektedir.[347]

Halil Günenç bilgisizce Allah (c.c.) adına konuşmanın en büyük günahlardan biri olan şirke denk olduğunu vurgulamıştır. Bununla ilgili olarak Araf suresinde *"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği şeyi, Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."*[348] buyurulduğunu hatırlatan Halil Günenç ilmî açıdan yeterli olmayan kişilerin verdiği fetvaların yol açtığı zarar ile ilgili Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hadisini nakletmektedir: *"Yüce Allah (c.c.) ilmi insanların kalplerinden sökerek almaz. Bilakis âlimleri alarak ilmi alır. Gerçek anlamda âlimler kalmayınca halk, cahil kişileri kendilerine önder edinirler. Onlar da bilgisiz fetva vererek hem kendileri sapar hem de insanları saptırırlar."*[349]

Halil Günenç müftülerin bilgisizce ve kendi kafalarına göre konuşmamalarını öğütleyerek kendilerinin Allah (c.c.) ve Hz. Peygamber (S.A.V) adına konuştuklarını asla unutmamaları gerektiğini söylemiş ve onlara bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Müftü kendisine soru sorulduğunda Kur'an-ı Kerim ve sünnetten öğrendikleri ile cevap vermeli, ilmi bir emanet olarak görmeli ve korumalı, te'villerle tahrife gitmemeli, verdiği fetvalardan dolayı ahirette mesul olacağını unutmamalı ve bildiklerini gizlememelidir.[350]

3.1.2. Kaza ve Kâdı Kavramları

Halil Günenç İslâm'ın ilk dönemlerinde vâli, müftü ve kâdı terimlerinin hepsinin aynı anlama geldiğini ve birbirlerinin yerine kullanıldığını ancak zaman içinde

[346] Darimi, "Mukaddime", 158.
[347] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 15-16.
[348] Araf suresi 7/33.
[349] Buhari, "İlim", 34; Müslim, "İlim", 13.
[350] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 16.

farklı anlamlar kazandıklarını ifade etmektedir.[351] Günümüzde fetvanın "hükmün beyan edilmesi", kazanın ise "hâkimin bağlayıcı hükmü ve mahkemenin otoritesi" anlamında kullanıldığını belirten Halil Günenç İslam'a göre insanlar arasında muamelattan kaynaklanan anlaşmazlıklarda çözüm yollarının sulh, mahkeme ve tahkim olduğunu dile getirmektedir. Toplumda huzur ve refahın sağlanmasında ve özellikle suç işlemeye meyilli kişilerin ıslahında en iyi yolun mahkeme olduğunu vurgulayan Halil Günenç mahkemesi olmayan toplumların ayakta durmasının imkânsız olduğunu ifade etmiştir.[352]

Halil Günenç'e göre mahkemenin verdiği hükmün geçerli olması için kâdıda bulunması gereken ilk şart Müslüman olmaktır. Bu şart beraberinde gayr-ı Müslim ülkelerde yaşayan Müslümanların sorunlarını çözmek için bulundukları yerdeki mahkemeye başvurmalarının cevazı ve dava sonucu verilen hükmün bağlayıcılığı gibi tartışmaları da beraberinde getirmektedir. Halil Günenç İslâmî hükümlerin uygulandığı ülkelerde Müslümanların davalarını gayr-ı Müslim hâkimlere götürmelerini ise asla caiz görmemektedir.[353]

Kâdıda bulunması gereken şartlardan en çok tartışılanı kâdının müctehid olması gerekliliğidir. Ancak Halil Günenç ictihad şartlarını çok ağır tutanlara karşı çıkarak bunun kaza makamının boş kalmasına ve hukukî otoritenin yok olmasına sebebiyet vereceğini belirtmiştir. Çünkü kâdı olmak için müctehidlik şartı olduğuna göre, şartlar ağırlaştıkça bunları taşıyan müctehidi bulmak zorlaşacağından kaza makamına kâdı da bulunamayacaktır. Halil Günenç müctehidde bulunması gereken şartların bu kadar ağır olmaması gerektiğine, eşler arasındaki anlaşmazlıklarda her iki tarafın ailesinden bir hakem getirilip çözüm aranmasını emreden ayeti[354] delil göstermekte ve ailelerde bu şartlara hâiz birer müctehid bulunmasının imkânsız olduğunu düşünmektedir. Halil Günenç'e göre kâdı için yeterli olan vasıflar; gerçek bir fakih olması, usul ve furu'u ile birlikte dinî hükümleri bilmesi, Kur'an ve sünneti iyi

[351] Halil Günenç "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul:(16. 05. 2017).
[352] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 169-171.
[353] Halil Günenç, "el-Kadâ fi'l İslâm ve Rafu'l Kadâyâ ile'l Kavânîne'l ve'd'ıyye", **ed-Devretü'l ışrûn li'mecmeı'l fıkhi'l İslâmî el-Münakıde**, Mekke, 25-29 Aralık 2010, s. 6; Halil Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 172-173.
[354] Nisa 4/35.

bilip ayet ve hadislerden hüküm çıkarmaya ehil olmasıdır. Ona göre kâdının İslâmî ilimleri derinlemesine bilmesi gerekmemektedir.[355]

Kâdıda bulunması gereken diğer şartlar ise; erkek olmak, şahsiyeti biliniyor olmak ve adil olmaktır. İslam hukukçularının çoğu *"İdari işlerini kadınlara bırakan bir toplum kurtuluşa eremez"*[356] hadisine dayanarak kadınların hâkim olamayacağı görüşüne varmışlardır. Halil Günenç nefsinin isteklerine uyarak yaşayan fâsık kişilerin hâkim veya hakem olmalarını caiz görmemektedir.[357]

3.1.3. Fetva Verme Usulü

Halil Günenç fetva verirken çok titiz davranmakta ve sorumluluğu ağır bu görevi en güzel şekilde yerine getirmeye çalışmaktadır. Kendisine soru sorulduğunda birçok kitap ezberinde olmasına rağmen aklında kalan bilgilerle yetinmeyip yeniden kitaplarına veya kendi çıkardığı notlara bakarak cevap vermektedir. Kitaba bakmak için müsait olmadığı vakitlerde soru yöneltenlere belli bir süre sonra yeniden aramalarını söyleyerek bu zaman zarfında vereceği cevabı kontrol etmektedir. Hatta bir defasında kendisine fetva soran bir kişiye yanlış bilgi verdiğini o yanından ayrıldıktan sonra fark etmiş ve hemen taksiye binip o kişiyi bularak fetvasını düzeltmiştir.[358]

Kendisine fetva sorulduğunda, vereceği cevabın muhakkak fıkıh kitaplarında yer almasına dikkat edecek kadar geleneğe bağlıdır. Bununla beraber güncel meseleleri çözümlemek için modern tıp ve iktisat verileri de Halil Günenç'in başvuru kaynakları arasındadır. Sorulan meselede öncelikle müfta bih görüşü tercih etmekte ve müsteftîde şüphe bırakmayacak şekilde net cevap vermektedir. Ancak mezhep içindeki veya farklı mezheplerdeki görüşler içinde bulunulan durumda maslahata daha uygunsa onları tercih etmekte ve sebebini beyan etmektedir.

---

[355] Halil Günenç, "el-Kadâ fi'l İslâm ve Rafu'l Kadâyâ ile'l Kavânîne'l ve'd'ıyye", ed-Devretü'l ışrûn li'mecmaı'l- fıkhi'l- İslâmî el-Mün'akıde, Mekke, 25-29 Aralık 2010, s. 7-8; Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye,** s. 174-176.
[356] Buhari, "Megazi" 82, "Fiten", 18; Tirmizi, "Fiten", 75.
[357] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s 172-179.
[358] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

3.2. FETVADA TAKİP ETTİĞİ DELİLLER HİYERARŞİSİ

3.2.1. Naklî Deliller

Halil Günenç hüküm çıkartırken delillerden ilk olarak kitaba bakmaktadır. Konu ile ilgili Kur'an'da bir hükme rastladıysa öncelikle ona yer vermekte aynı konu üzerine sünnetten delil varsa ayetten sonra hadisi zikretmektedir. Eğer icmâ oluştuysa onu da belirtmektedir. Örneğin şirketin meşruluğun kitaptan delil olarak*"...Doğrusu ortakçıların çoğu, birbirlerinin haklarına tecâvüz ederler. Yalnız iman edip de iyi işler yapanlar müstesna. Bunlar da ne kadar azdır!.."*[359]ayetini zikrettikten sonra, sünnetten delil olarak: *"Biri diğerine ihânet etmediği müddetçe, iki ortağın üçüncüsü ben olurum. Biri arkadaşına ihânet ettiğinde ben aralarından çekilirim."*[360] hadisini nakletmiştir. Ardından da asr-ı saadetten günümüze kadar Müslümanların şirket muamelelerinde bulunmalarından dolayı icmâ oluştuğunu ifade etmiştir.[361]

Hükmü Kitapta olmayan hususlarda öncelikle sünnette delil olup olmadığına bakan Halil Günenç ardından icmânın varlığına dikkat çekmektedir. Bu örneklerden biri mudarebe ortaklığıdır. Halil Günenç mudarebenin meşruluğuna sünnetten delil olarak gösterdiği olayda Hazreti Abbas b. Abdülmuttalib (r.a), bir malı mudarebe usulüyle bir şahsa vermiş, ona malını deniz yoluyla götürmemesini, bir vadide konaklamamasını, canlı hayvan satın almamasını, eğer bunları yaparsa malını tazmin etmesi gerektiğini şart koşmuştur. Mesele Hz. Peygamber (S.A.V.)'e iletildiğinde bu şartları geçerli kabul etmiştir.[362] Halil Günenç mudarebe ortaklığında ayrıca icmânın da oluştuğunu vurgulamıştır.[363]

Halil Günenç hükmü Kitap ve Sünnette sabit olan bazı hususlarda sahâbe uygulamalarından da örnekler sunmaktadır. Aynı bâki kalıp kendisinden istifade edilebilen bir malı Allah (c.c.) yolunda hapsetme anlamına gelen vakıf müessesesinin

[359] Sad 38/24.
[360] Ebu Davud, "Büyu", 27.
[361] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 70.
[362] Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman Heysemi, **Mecmaü'z-zevaid ve menbaü'l-fevaid,** Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, t.y, c.4, s. 161.
[363] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 79.

meşruluğuna kitaptan *"Sevdiğiniz şeylerden (Allah yolunda) harcamadıkça 'iyi' ye eremezsiniz. Her ne harcarsanız, Allah onu hakkıyla bilir."*[364] ayetini; sünnetten de *"İnsan öldüğü zaman amel işlemesi kesilir. Ancak üç şey bundan müstesnadır: Sadaka-i cariye, kendisinden yararlanılan ilim veya kendisine hayır dua eden salih çocuk."*[365] hadisini delil göstermektedir. Bu delilleri zikrettikten sonra Halil Günenç sahâbenin bu konudaki uygulamasını da örnek olarak göstermiştir. Bu örneğe göre Hz. Peygamber (S.A.V.) Medine'ye hicret ettiklerinde Rûme kuyusu dışında tatlı su bulunmaması üzerine *"Kim cennet karşılığında bize Rûme kuyusunu satın alacak?"*[366] diye buyurunca Hz. Osman (r.a.) *"Kendi öz malım ile onu satın alıp Müslümanlara vakfettim"* demiştir.[367]

Halil Günenç'in Kitap ve Sünnette hükmü bulunmayan hususlarda üçüncü olarak araştırdığı delil icmâdır. Ninelere mirastan altıda bir hisse verilmesi, oğul varken oğlun oğlunun mirasçı olmaması, Müslüman bir kadının gayr-ı Müslim bir erkekle evliliğinin bâtıl olması gibi hususlarda icmâ oluştuğunu ifade eden Halil Günenç bu alanlarda da artık ictihad yapılamayacağını belirtmektedir.[368]

3.2.2. Aklî Deliller

Halil Günenç naklî delilin olmadığı yerlerde bazen aklî çıkarımlar yaparak bazen de illet benzerliği bulunan konulara kıyas ederek hüküm çıkarmaya çalışmaktadır. Bu konuların başında namaz vakitlerinin tamamen ve kısmen belirmediği bölgelerde namazın eda edilişi gelmektedir. 45° ve üzerindeki enlemlerde yatsı namazı ile sabah namazının şafağı birbirine karıştığı için Halil Günenç bu bölgelerde yaşayan Müslümanların yatsı namazını kılmak için büyük zorluk çektiklerini düşünmektedir. Halil Günenç'e göre yatsı namazını oldukça geç oluşan asıl vaktinde kılma düşüncesiyle

[364] Ali İmran 3/92.
[365] Müslim, "Vasiyet", 14; Tirmizi, "Ahkâm", 36.
[366] Buhari, "Müsakat", 1, 74; Tirmizi, "Menakıb", 57.
[367] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 163.
[368] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 156.

vaktin girmesini beklemek bölgedeki Müslümanların sağlıklarını ve hayatlarını olumsuz etkilemektedir.[369]

İslam dininin zorluk dini olmadığını vurgulayan Halil Günenç hasta ve hasta hükmünde olanlar için iki namazı cem etmeye izin verildiğini hatırlatır. Halil Günenç, kutup bölgelerine yakın yaşayan Müslümanların yatsı namazını beklerken sağlıklarına verdikleri zarar ve karşılaşmaları muhtemel zorluklar ile hasta kişilerin durumunun kıyas edilerek onlar gibi namazlarını cem etmelerinin caiz olacağı görüşündedir. Ona göre bu durumda yapılabilecek diğer bir kolaylık ise bazı âlimlerin vakitle ilgili problemin Mekke ve Medine gibi mutedil bölgelerin vaktine göre tayin edilerek çözülmesi fetvasına uyulmasıdır. Bununla birlikte kolaylık için tavsiye edilen bu takdirin zorunlu olmadığını hatırlatan Halil Günenç geç saatte de olsa şafağın kaybolduğu bölgelerde isteyen ve gücü yetenlerin asıl vakti bekleyerek yatsı namazlarını kılmalarının daha faziletli olduğunu da belirtir.[370]

Halil Günenç'in aklî muhakeme yaptığı diğer bir konu ise klasik fıkıh kitaplarında yer almayan ve modern dönemde tartışılmaya başlanan ceninin cinsiyetini belirleme konusudur. Bu konuda son dönem fakihlerinden bazıları cinsiyet belirlemeyi Allah (c.c.)'ın halk ve tekvin sıfatlarına müdahale olarak görerek bidat olduğunu ve caiz olamayacağını beyan ederken diğer bazı fakihler bu fikre karşı çıkarak halk ve tekvin sıfatlarına insanın müdahale etmesinin imkânsız olduğunu ve cinsiyet belirlemenin haram olduğuna dair bir delilin bulunmadığını ifade etmektedirler. Halil Günenç'in görüşü de cinsiyet belirleme işleminin caiz olduğu yönünde olup bunu bir benzetme ile açıklamaya çalışmıştır: "Çiftçinin arazisini ekip biçip emek vererek ekin yetiştirmesi, ekini yaratması anlamına gelmemektedir. Ekini yeşerten ve meydana getiren Allah (c.c.)'dır."[371]

Cinsiyet belirlemeyi tüp bebek işlemiyle kıyaslayan Halil Günenç İslam fıkıh konseyinin tüp bebeğe cevaz verdiğini hatırlatmaktadır. Ona göre tüp bebek işleminde

[369] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 30.
[370] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 30-31.
[371] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 115.

doktorların laboratuvar ortamında kadın ve erkekten alınan üreme hücrelerini birleştirmeleri Allah (c.c.)'ın halk ve tekvin sıfatlarına müdahale anlamı taşımadığı gibi aynı aşamalardan geçen cinsiyet belirleme işlemi de bu anlamı taşımamaktadır.[372]

Halil Günenç normal yollardan hamileliğin mümkün olduğu durumlarda hem tüp bebeğe hem de cinsiyet belirlemeye de fetva vermemektedir. Ancak hamileliğin normal yollardan oluşamayacağı tespit edilmişse tüp bebek veya aşılama yönteminin ve bu yöntem uygulanırken de cinsiyetin belirlenmesinin, İslâmî şartlara riayet edildiği takdirde caiz olacağı görüşündedir.[373]

Gübrelenen araziden elde edilen mahsulün öşrünün tespiti de Halil Günenç'in aklî muhakeme yaptığı konulardan bir diğeridir. Arazi yağmur, çay, nehir gibi sularla sulandığında öşür onda bir olarak verilir. Dolap ve motor gibi şeylerle sulanan arazilerde ise masraf arttığı için öşür yirmide birdir. Gübrelenen arazi ile ilgili bir hükmün Kitap ve Sünnette olmadığı gibi klasik fıkıh kitaplarında da bulunmadığını belirten Halil Günenç gübrenin araziye değil ekine faydalı olduğunu ve faydasının da su kadar olduğu görüşündedir. Ekin için yapılan masrafın öşrün belirleyici unsuru olduğunu söyleyen Halil Günenç'e göre yağmur suyuyla sulanan arazi gübrelendiğinde zekâtın on beşte bir olarak hesaplanması gerekmektedir.[374]

3.3. FETVA YÖNTEMİ

3.3.1. Zaruret Halini Önceleme

Zaruretin sözlük anlamı "def edilmediği takdirde gerçekleşecek zararın sebep olduğu büyük sıkıntı"[375] olup fıkıhta "yasak olanı yapmadığı takdirde kişiyi helâka götüren olan hâl"[376] anlamında kullanılmaktadır. Zaruret kişinin ancak yasakları ihlâl etmesiyle kurtulacağı, yasağa uymaya devam ettiğinde zarûriyyat denilen beş temel

[372] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 116.
[373] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 116-117.
[374] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 239-240.
[375] Cürcani, s. 117.
[376] Ali Haydar Efendi, **Dürerü'l-Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm**, İstanbul: Âlim matbaası,1313, s. 142.

haktan birinin yok olmasına veya telafisi olmayacak şekilde zarar görmesine sebep olacak önemli bir özür durumudur.[377]

Halil Günenç'in fetva verirken en çok önemsediği hususların başında zaruret hali gelmektedir. Rahatlık zamanlarında takvayı ve âzimeti tavsiye eden Halil Günenç zaruret durumlarında ruhsat yolunun tercih edilmesi taraftarıdır. İslam dininin kolaylık dini olduğunu her fırsatta hatırlatan Günenç'e göre mezheplerdeki farklı görüşler zaruret hallerinin çözümünde rahmet olmaktadır.

Zaruret durumunda azimetin bırakılması ile ilgili olarak pek çok örnek olmakla beraber bu bölümde sadece birkaçıyla yetinilecektir. Bunlardan ilki narh yasağı ile ilgilidir. İslam dini, piyasada tekelci eğilimlere fırsat verilmeden fiyatların kendiliğinden oluştuğu karşılıklı rızaya dayalı olarak işlem yapılmasını emretmektedir.[378] Hz. Peygamber "*Şüphe yok ki, fiyat tayin eden, darlık ve bolluk veren, rızıklandıran ancak Allah'tır. Ben sizden hiç kimsenin mal ve canına yapmış olduğum bir haksızlık sebebiyle hakkını benden ister olduğu halde, Rabbime kavuşmak istemem.*"[379] buyurarak narh konulmasını yasaklamıştır. Narh "bir malın arz ve talep edenleri ile hiçbir alakası bulunmayan devlet veya onu temsil eden kamu kuruluşları tarafından fiyatın tayin edilmesi"[380] anlamına gelmektedir.

Halil Günenç, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in hadis-i şeriflerini esas alarak, fahiş bir fiyatla mal satıp Müslümanları aldatmanın lanetin inmesine sebep olacağını, halkın ihtiyacı olan şeyleri piyasaya sürerek fiyatı normal tutmanın da rahmetin tecellisine vesile olacağını hatırlatmaktadır. Bununla birlikte ona göre piyasa ile oynanan ve ticaretin düzeninin bozulması için uğraşılan bir toplumda zaruret gereği devlet, eşyanın fiyatını tespit edebilir ve kâr sınırı koymalıdır.[381]

---

[377] Halit Çalış, "Zaruret", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 2013, c. XLIV, s. 141.
[378] Abdullah Mesud Küçükkalay, **İktisadi Düşünce Tarihi**, 3. Basım, İstanbul: Beta Yayınları, 2011, s. 84.
[379] Ebû Dâvud, "Büyû", 49; Tirmizî, "Büyû", 73.
[380] Orhan Oğuz, **İktisada Giriş Temel Kavramlar ve Prensipler**, İstanbul: MÜİİBF Yayınları, 1992, s 145.
[381] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 332.

Zaruret durumunda ruhsata uyulması gereken konulardan bir diğeri karşı cins doktora muayene olmaktır. Hastalık halinde kadınların kadın doktora, erkeklerin de erkek doktora tedavi olmaları gerektiğini belirten Halil Günenç imkân olduğu halde buna riayet etmemenin caiz olmadığı görüşündedir. Fakat hemcins doktor bulma imkânı yoksa veya bulunsa bile ehil değillerse karşı cins doktora zaruret gereği tedavi olunabilir.[382] Hanım sahâbelerden Rübeyyi b. Muavviz (r.a.)'in: *"Hz. Peygamber (S.A.V.) ile birlikte savaşa giderdik, askere su taşır, hizmet eder, ölü ve yaralıları Medine'ye getirirdik."*[383] sözünü nakleden Halil Günenç, bu rivayeti karşı cinsten doktora tedavi olunabileceğinin delili kabul etmektedir.[384] Bununla birlikte doktorun hatta ebenin avret bölgesine bakarken tedavi için gereken ihtiyaç miktarını aşması caiz değildir.[385]

Diğer bir örnek ise atom bombasıyla ilgilidir. İnsan, hayvan demeden bütün canlıları yok eden atom bombasının imal edilip kullanılmasının cevazı kendisine sorulduğunda Halil Günenç öncelikle zaruret olmazsa canlıların ateşle yakılmasının haram olduğunu ve Hz. Peygamber (S.A.V.)'in bu hususta yasağı[386] olduğunu hatırlatmıştır. Fakat Müslümanlar geçmişte mecbur kaldıklarında top gibi bazı ateşli silahları imal etmiş ve kullanmışlardır. Hz. Ali'nin aralarında yaşlı ve kadınlar olduğu halde Tâif halkına karşı mancınık kullanması bunun örneğidir.[387]

İslam savaş hukukunda kâfirlerin kadın ve çocuklarını öldürmek haram olmakla birlikte eğer düşman kendisi onları siper olarak kullanıyorsa öldürülmelerinde sakınca görülmemiştir. Hatta düşman esir aldığı Müslümanları siper ettiği takdirde, onların dahi öldürülmelerine izin verilmiştir. Halil Günenç bu duruma kıyasla ateşli silahları kullanmayı zarurete binâen caiz görmektedir. Çünkü eğer Müslümanlar bu tür

[382] Günenç, **İslâmî Düşünceler**, s. 76.
[383] Buhari, "Cihad", 67,68.
[384] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 193.
[385] Süleyman b. Abdullah el-Kırkağacî, **Şerhu'l Hatime fi'l-kavaidi'l-fıkhiyye**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2014, s.247.
[386] Buhari, "Cihad", 107; Tirmizi, "Siyer", 7.
[387] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 310.

modern silahları imal edip kullanmazlarsa düşmanlar üstünlük sağlayacağı gibi Müslümanların yok edilmesi için de çaba göstereceklerdir.[388]

Son dönemlerde en çok tartışılan konulardan biri olan organ nakline belli şartlara riayet edildiği takdirde cevaz veren Halil Günenç, organ satışının ise kesinlikle yasak olduğunu belirtmektedir. Ona göre insanın kanı, saçı veya diğer organlarının satışı mal tanımına girmedikleri için caiz değildir. Aynı sebeple vakfedilmeleri de caiz görülmemiştir. Fakat ihtiyaç durumunda faydalanılması için kan ve organ bağışı -zarurete binâen- caizdir.[389]

3.3.2. Maslahatı Gözetme

Halil Günenç maslahatı, sözlük anlamıyla "bir şeyi kâmil bir biçimde yapmak"; terim anlamıyla da "menfaati celb etmek, mefsedeti def etmek" şeklinde klasik tanıma uygun olarak tanımlamıştır.[390] Fetva soran kişinin maslahatına en uygun şekilde cevap vermeye özen gösteren Halil Günenç buna rağmen maslahatı gözetmek uğruna İslâm'ın ruhuna ters düşecek yorumlara ve fetvalara fırsat verilmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Özellikle aile hukukunda maslahatı ön plana çıkaran Halil Günenç fetva dairelerine gelen soruların çoğunun "talak" konusuyla ilgili olduğunu belirtmiştir. Cahil kişilerin sonunu düşünmeden sebepsiz yere hanımlarını boşadıklarını hatırlatan Halil Günenç bu durumun önüne geçmek için toplumun yetkili kişiler ve kurumlar tarafından eğitilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Klasik fıkıh literatüründe sarhoşun ve mükrehin boşamalarının geçerli olup olmadığının uzun tartışmalara neden olduğunu belirten Halil Günenç ayrıca ne söylediğini ve yaptığını bilemeyecek kadar öfkesine yenik düşen kişilerin boşamasının da geçersiz olduğunu savunmaktadır.[391]

---

[388] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 310.
[389] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 15.
[390] Günenç, **el-Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-müyessera**, 2. Basım, Diyarbakır: Mektebetü Seyda, 2012, c. II, s. 22.
[391] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 99-100.

Halil Günenç'e yurt içinden olduğu kadar yurt dışında yaşayan vatandaşlardan da sorular gelmektedir. Bunların başında İslam hukukunun esas alınmadığı mahkemelerin bağlayıcılığı gelmektedir. Gayr-i Müslim ülkelerde yaşayan Müslüman eşler arasında çıkan problemlerde kadının boşanmak istemesi fakat erkeğin kadını boşamaması toplumda sıkıntıya yol açmaktadır. Yaşadıkları ülkenin İslâmî olmayan mahkemesine başvurulması ve mahkemenin çifti boşaması durumunda bu boşanmanın dînen geçerli olup olmadığı tartışılmaktadır.[392]

Gayr-ı Müslim mahkemelerin bütün kararlarına batıl denilmemesi gerektiğini belirten Halil Günenç hak sahibinin lehine verilen kararların reddedilemeyeceğini söylemiştir. Boşanma davalarında kadının zulme uğradığı kanıtlandığı halde bu zulümden onu kurtaracak olan boşanma kararı muteber değildir denilmesi adalete ve maslahata ters düşmektedir. Halil Günenç'e göre gayr-ı Müslim mahkemenin kararını kabul etmek, onları hâkim olarak kabul etme anlamına gelmemektedir. Aksine maksat, maslahat gereği zulme uğrayan Müslüman kadını İslâm ahkâmına ters düşmeden bulunduğu durumdan kurtarmaktır.[393]

Halil Günenç'e göre radyo, televizyon, sinema, tiyatro ve internet gibi kitle iletişim araçlarının Müslümanların maslahatına uygun olarak geliştirilip kullanılması gerekmektedir. Geçmiş asırlarda cami, medrese ve okullarda yürütülen eğitim, bugün yerini çeşitli vasıta ve araçlarla yapılmaktadır. Müslümanlar, bu vasıtaları İslâm'a uygun olarak kullanmadıkları için kendi aleyhlerine kullanılmasını da engelleyememişlerdir. Toplumun en ücra köşeleriyle bile iletişimi sağlayan televizyon ve internet gibi araçlar Müslüman halka hizmet vermek bir yana şehvet ve fuhuş propagandası yapmak için kullanılmaktadır. Halil Günenç'e göre bunun sebebi Müslümanların zamanında caiz görmeyerek bu tür kitle iletişim araçlarından uzak durmalarıdır.[394]

[392] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 103.
[393] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 104.
[394] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 366-367.

Maslahat gereği Halil Günenç darü'l harpte faizin hükmü ile ilgili ilk görüşünü değiştirmiştir. Faiz; Kur'an, sünnet ve icmâ ile kesin olarak yasaklanmış olup haramlığında ihtilaf yoktur. Bununla beraber faizin, hangi mallarda ve ne şartlarda oluştuğu ile darü'l harpte faiz almanın hükmü tartışılmaktadır. İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed Müslüman bir kişinin gayri-Müslim bir ülkede faiz almasının caiz olduğunu söylerken İmam Ebu Yusuf'a ve diğer üç mezhebe göre caiz değildir. Onlara göre İslâm'a göre yasak olan şey ülke ayrımı yapılmadan her yerde haramdır.[395]

Halil Günenç önceleri çoğunluğun görüşüne katılıp darü'l harpte faiz almanın caiz olmadığını düşünürken zamanın değişmesiyle fikrini de değiştirmiştir. Küreselleşen dünya ile beraber Müslümanların gayr-ı Müslim ülkelerde onlardan faiz almalarının maslahata daha uygun olduğunu düşünmeye başlayan Halil Günenç, Müslüman olmayanlardan faiz almayı onlardan ganimet almakla kıyaslamaktadır. Halil Günenç ganimetin helal olduğunu hatırlatarak onlardan alınan bu faizin de caiz olduğu hususunda İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'in görüşünü benimsediğini ifade etmiştir.[396]

3.3.3. Mezhepler Arası İhtilafları Belirtmesi

Halil Günenç kendisi Şafiî mezhebine müntesip olmasına ve Şafiî medresesinde eğitim almasına rağmen diğer mezheplerin fıkhına tam bir vukûfiyeti vardır. Fetva sorulan meselelerde mezhepler arasındaki ihtilaflara değinirken her mezhebe göre ayrı ayrı hükmünü açıklamaktadır. Sonuç olarak bazen tercihini belirtirken bazen de tercihi müsteftiye bırakmaktadır.

Halil Günenç *Günümüz Meselelerine Fetvalar* isimli eserinde ele aldığı neredeyse bütün konularla ilgili olarak mezheplerin görüşlerini incelemekte ve aralarında oluşan ihtilafları delilleriyle beraber zikretmektedir. Halil Günenç namaz, zekât, hacc gibi ibadetle ilgili hükümlerin yanında mal kavramı, ribevî mallar, akitler, şirketler, yenilmesi helal ve haram olan hayvanlar gibi muamelat konularını da

[395] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 42.
[396] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.

mezheplere göre incelemektedir. Bu bölümde yüzlerce örnek vermek mümkün olmakla beraber diğer bölümlerde verilen örneklerde de mezhepler arası ihtilaflara değinildiğinden dolayı birkaçıyla yetinilecektir.

Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sünneti olan sakal bırakmanın hükmünün mezhepler arasında tartışmalara sebep olduğunu belirten Halil Günenç hadiste geçen *"bıyıkları kesiniz, sakalları da bırakınız"*[397] emrinin ihtilafın kaynağı olduğunu söylemektedir. Hanefî, Malikî ve Hanbelî fakihleri hadislerdeki emrin vücûb ifade ettiğini iddia ederek sakal kesmenin haram olduğu hükmüne varmışlardır. Şafiî fakihlere göre sakal bırakmanın hükmü ise vacip değil sünnettir. Bir Müslüman sakal bıraktığı takdirde hadisteki emre uyduğu için büyük sevap kazanır. Sakal bırakmayan kişi ise üç mezhebe göre günahkâr sayılmakla birlikte Şafiî mezhebine göre günahkâr sayılmamaktadır. Halil Günenç sakal bırakma meselesinin ümmet içinde bölünmeye sebebiyet vermemesini tavsiye etmektedir. Sakal bırakmak istemeyen kişinin Şafiî mezhebini taklid etmesinde bir sakınca olmadığını belirten Halil Günenç sakal bırakmayan kimseyi fısk ile itham etmenin doğru olmadığını da vurgulamaktadır.[398]

Mezhepler arasında ihtilafa sebep olan diğer bir konu da ortada olmayan malın satışıdır. Şafilerin çoğu ile Hanbelilerin bir kısmı selem akdi hariç mevcut olmayan malın bütün özellikleri bilinse bile satışını garar içerdiği ve münakaşaya sebep olduğu için caiz görmemektedirler. Hanefîler, Malikîler ile Hanbelî ve Şafiîlerin bir kısmı, Hz. Peygamber(S.A.V.)'in *"Kim bir malı görmeden satın alırsa gördüğünde muhayyerdir. Dilerse o malı satın alır, dilerse almaz"*[399] hadisini delil göstererek alıcının görme muhayyerliği şartı olduğu takdirde satışın caiz olacağını söylemişlerdir. Malikîler ve Hanefîlerin bir kısmı bu hadisteki ifadenin umumî olduğunu söyleyerek ortada olmayan malın özellikleri belirtilmese bile satışının caiz olduğunu savunmuşlardır. Halil Günenç'in mevcut olmayan ve özellikleri de bilinmeyen malın satışı ile ilgili tercih ettiği görüş garar içermesi sebebiyle caiz olmadığıdır. Ancak mislî mallarda bir miktar

[397] Buhari, "Libas", 64.
[398] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 277-278.
[399] Müslim, "Büyu'", 17; Ebu Davud, "Büyu'", 36.

örnek gösterilmesi yeterli olduğu gibi malın diğer kısımlarının anlaşılması mümkün olacak kadar kısmının görülmesiyle de satışı caizdir.[400]

3.3.4. Tercihte Bulunma

Halil Günenç fakihler arasındaki ihtilaflı konularda farklı görüşlere yer verdikten sonra genellikle içlerinden bir tanesini "tercihe şayan" diyerek öne çıkartmaktadır. Tercihte bulunurken mezhep taassubu içinde bulunmayan Halil Günenç'in müntesibi olduğu Şafiî mezhebini öne çıkartmak için özel bir çaba göstermediği gözlemlenmektedir. Kendisi tercihte bulunurken mümkün olduğu ölçüde günümüz şartlarını göz önünde bulundurmaktadır.

Fakihler arasında ihtilafa sebep olan, afakîlerin sene içerisinde birden fazla umre yapma meselesi de Halil Günenç'in tercihini belirttiği konulardan biridir. Şafiî ve Hanefîlerin çoğunluğu; Hz. Ali, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas, Enes b. Malik (ö. 93/711-12), Hz. Aişe ve Tavus'tan nakledilen "aynı sene içinde tekrar tekrar umre yapılabileceği" görüşünü benimsemişlerdir. İmam Malik (ö. 179/795), İbrahim en-Nehâi (ö. 96/714), Hasan el-Basri (ö. 110/728), Muhammed b. Sirin (ö. 110/729) gibi bazı fakihler ise aynı sene içerisinde birden fazla umre yapmanın caiz olmadığını söylemişlerdir. Halil Günenç bu iki görüşten ilkinin daha doğru ve kuvvetli bir görüş olduğunu belirtmektedir. Bu tercihi kuvvetlendiren delil olarak Hz. Aişe'nin Hz. Peygamber (S.A.V.)'in emriyle aynı ay içinde iki defa umre yapmasını zikretmektedir.[401]

Halil Günenç muamelat bahsinde "mal kavramı" etrafındaki tartışmaların ihtilafa sebep olduğunu belirtmiştir. Hanefî fakihleri, malı kıymet taşıyan nesne olarak tanımlamış ve icare akdi dışındaki menfaatlerin satışını caiz görmemişlerdir. Bu tanıma göre Hanefîler telif hakkı veya patenti alınan malların icat hakkı gibi hakları mal olarak saymamaktadır. Şafiîlere göre ise menfaatler de nesneler gibi mal sayılmaktadır. Halil

[400] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 26-27.
[401] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 68-69.

Günenç mal kavramıyla ilgili olarak Şafiî mezhebinin görüşünün daha isabetli olduğunu savunmaktadır. Ona göre telif ve icat hakkı gibi haklar ile imamlık ve müezzinlik gibi haklardan feragat etme karşılığı olarak bedel alınabilmelidir.[402]

Halil Günenç bazı ihtilaflı konularda ise kendisi tercih yapmamış, sadece görüşleri nakille yetinmiştir. Gayr-ı Müslim eşlerden birinin Müslüman olmasından sonra evliliğin durumu Halil Günenç'in tercihini beyan etmediği konulardan biri olup hakkında çok fazla ihtilaf vardır:

> Şafiî, Malikî, Hanbelî fakihleri ve İmam Evzâi (ö. 157/774) gayr-ı Müslim eşlerden kadın Müslüman olur da erkek olmazsa iddet bitiminde evlilik sona erer demişlerdir. Hanefî âlimleri konuyu yaşadıkları ülkeye göre iki durumda incelemişlerdir. İslam diyarında yaşıyorlarsa teklif edilmesine rağmen erkek Müslüman olmuyorsa iddet beklenmeden evliliğe son verilir. Gayr-ı Müslim bir ülkede yaşıyorlarsa kadın İslam ülkesine hicret edecekse, o ülkeye vardığında, eğer hicret etmeyecekse iddet bitiminde nikâh akdi son bulur. Tabiînden bazı fakihler ve Zahirîler kadın Müslüman olduğu an evlilik son bulur demişlerdir. Tabiînden İbn Şübrüme'ye göre kadın önce Müslüman olursa nikâh o an düşer, fakat erkek Müslüman olur da kadın ehl-i kitaptan olmazsa iddet bitiminde evlilik son bulur. Hz. Ömer'den nakledilen bir görüşe göre kadın Müslüman olduğunda muhayyerdir: kocasından ayrılabilir veya ayrılmayıp kocasının Müslüman olmasını bekleyebilir. Hz. Ali'den gelen bir rivayette kadın kocasının evinde oturduğu sürece onun eşidir. İmam Zühri'den nakledilen görüş ise kadın Müslüman olur erkek olmazsa devlet başkanı aralarını ayırıncaya kadar evlilikleri devam eder.[403]

Bu kadar farklı görüşün bulunduğu ve evlilik müessesesinin devamı gibi hassas bir konuda Halil Günenç kendi tercihini beyan etmemiştir. Nakilleri alt alta sıralamış ve ayrıntılı bilginin delilleriyle beraber İbn Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350)'nin *Ahkâmu'z-Zimme* adlı eserinde bulunabileceğini belirtmekle yetinmiştir.[404]

---

[402] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 137.
[403] Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim el-Cevziyye, **Ahkâmu ehli'z-zimme,** 1. Basım, Demmam: Ramadi li'n-Neşr, 1997, c. II, s. 640-650; Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 95-96.
[404] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 95-96.

3.3.5. Sahâbî Uygulaması İle Destekleme

Sahâbî kavlinin bağlayıcılığı klasik dönemde tartışılmış mezhepler arasında olduğu kadar mezhep içinde de ihtilafa sebep olmuştur. İmam Şafi ilk görüşünde Kitap, Sünnet ve icmâda hüküm bulunmadığında sahâbî kavlinin bağlayıcı olduğu görüşündeyken daha sonra bu görüşünden vazgeçerek sahâbî kavlini hüccet saymamıştır.[405] Halil Günenç'in fetvaları incelendiğinde İmam Şafî'nin kavl-i kadimini esas alarak sahâbî kavlini hüccet kabul ettiği görülmektedir. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in *"Benim sünnetime ve benden sonra gelen Hulefâ-i Raşîdin'in sünnetine yapışınız"*[406] mealindeki hadisini delil göstererek ashaba uyulması gerektiğini belirtmektedir.

Halil Günenç fetva verirken sahâbelerin uygulamalarına yer vererek görüşlerini desteklemektedir. Bu örneklerden biri tahkim müessesesidir. "Tahkim" tarafların aralarındaki sorunu çözmesi için ictihad yapmaya ehil bir kişiyi hakem olarak tayin etmeleri anlamına gelmektedir. Beşerî muameleler sonucu toplumda ortaya çıkan sorunların sulh, mahkeme veya tahkim yoluyla çözülmesinin toplumun emniyet ve sükûneti için gerekli olduğunu belirten Halil Günenç tahkim ile anlaşmazlıkların daha kolay ve daha kısa zamanda çözüme ulaştığını belirtmektedir.[407]

Halil Günenç tahkim müessesesinin İslâm'ın ilk günlerinden itibaren uygulandığına dair sahâbe döneminden Hz. Osman ile Talha b. Ubeydullah arasında çıkan bir arazi satışı ile ilgili problemi örnek vermiştir. Arazisini görmeden satan Hz. Osman görme muhayyerliğini kullanmak isteyerek satıştan vazgeçtiğini söylemiştir. Talha b. Ubeydullah görme muhayyerliğinin satıcı değil alıcıya ait olduğunu söyleyince Cübeyr b. Mutim'in hakemliğine başvurmuşlardır. O da Hz. Talha'nın lehine hükmetmiştir.[408]

---

[405] Şaban, s. 215.
[406] Tirmizi, "İlim" 16/5, 44; Ebu Davud, Sünne, 6/5, 13-14; Ahmed, 4, 126.
[407] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 170-171.
[408] Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed Zeylai, **Nasbü'r-raye li-ehâdîsi'l-Hidaye** Beyrut: Müessesetü Reyyan, 1997 c.4, s. 9-10.

Halil Günenç, gayr-ı Müslimlere yapılan adakların geçerli olduğunu ve yerine getirilmesi gerektiği görüşünü de sahâbe uygulaması ile desteklemiştir. Onlara verilen sadakanın da kurbet ifade ettiği görüşünde olan Halil Günenç "şu Yahudi'ye, şu Hristiyan'a sadaka vereceğim" diyen kişinin adağına uyması gerektiğini belirtmiştir. Bu görüşünü Hz Ömer (r.a.)'in mescitten eve geldiğinde ailesine *"Komşumuz falan Yahudi'ye bugün bir şey verdiniz mi?"* diye sorduğunu naklederek desteklemiştir.[409]

Sahâbî'den örnek vererek önemini belirttiği hususlardan biri ticaretle meşgul olanların bu alanlarla ilgili hükümleri bilme zorunluluğudur. İslam'da ticaretin önemine sık sık vurgu yapan Halil Günenç onun ibadetlerin en büyüklerinden sayıldığını belirtmektedir. Halil Günenç ticaretle uğraşan kişilerin İslâm'a göre ticaretin hükümlerini, şartlarını, rükünlerini ve yasaklarını bilmeleri gerektiğini ifade etmekte ve Hz. Ömer (r.a.)'in sünnetini hatırlatmaktadır. Hz. Ömer (r.a.) pazarları teftiş ettiğinde İslâm hukukunun ticaretle ilgili hükümlerini bilmeyenleri tespit edip onları ticaretten alıkoymaktaydı. Bu hususta kendisinin *"Bizim çarşı pazarımızda ancak fıkhî bilgi sahibi olan ticaret yapabilir, bilgi sahibi olmayanlar faize düşerler"* dediği rivayet olunmuştur.[410]

3.3.6. Takvayı Tavsiye Etme

Halil Günenç, takvayı "Allah (c.c.)'tan sakınmak, emirlerini yerine getirmek ve yasakladıklarından kaçınmak" olarak tanımlarken insanı Allah (c.c.)'a bağlayan bağın takva olduğunu vurgulamaktadır. Herkesin takva ile mükellef olduğunu ve kimsenin takvasının bir başkasının yerine geçemeyeceğini ifade eden Halil Günenç'e göre takvânın hükmü farz-ı ayndır.[411] Kendisi de yaşantısında takvaya riayet etmekte ve verdiği fetvalarda da asıl olanın takvaya göre hareket etmek olduğunu tavsiye etmektedir.

[409] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 77.
[410] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 5.
[411] Günenç, **İslâmın Sesi**, Özdemir Basımevi, 1969, s. 15.

Gayr-ı Müslim kadınla evlilik Halil Günenç'in ruhsat verildiği halde takvayı tavsiye ederek azimeti öncelediği konulardan biridir. Müslüman bir erkeğin ehl-i kitaptan bir kadınla evlenmesinin helal olduğu ayet ile sabittir. Allah (c.c.) Maide suresinde *"...Mü'min kadınlardan iffetli olanlarla, daha önce kendilerine kitap verilenlerden olan iffetli kadınlar da, mehirlerini vermeniz kaydıyla; evlenmek, zina etmemek ve gizli dost tutmamak üzere size helaldir..."*[412] buyurmuştur. Halil Günenç kitap ehlinden bir kadınla evlenmenin helal kılınmasının hikmetini; onların da Allah'ın varlığına ve ahiret gününe inanmalarına, ayrıca adalet, zulüm ve değer anlayışlarının Müslümanlarla benzerlik göstermesine yormaktadır.[413]

Ehl-i kitap kadınla evlilik hususunda böyle bir ruhsat bulunmasına rağmen Halil Günenç Müslüman erkeklere muhakkak Müslüman bir kadınla evlenmelerini tavsiye etmekte ve onlara Hz. Peygamber'in (S.A.V): "*Bir kadın dört şeyden biri için nikâhlanır: Malı, soyu, güzelliği ve dini. Sen dindar olanı seç ki elin bereketlensin*."[414] hadis-i şerifini hatırlatmaktadır. Bu hadisi de göz önünde bulundurarak Halil Günenç iffetli olsa bile ehl-i kitap bir kadınla evlenmemenin doğacak çocuklar için daha hayırlı olduğu görüşündedir. Çünkü gayr-ı Müslim anne tarafından yetiştirilen çocuklar İslam terbiyesinden yoksun kalacak ve annenin huyunu alacaklardır. Bu durumu babanın çocuklarını "haviye" ateşine bizzat itmesine benzeten Halil Günenç, görüşünü sahâbe kavli ile desteklemektedir. [415] Hz. Huzeyfe b. el-Yeman'ın Yahudi bir kadınla evlenmesi üzerine Hz. Ömer kendisine mektup yazarak karısını boşamasını istemiştir. Hz. Huzeyfe haram bir durum olup olmadığını sorduğunda Hz. Ömer cevap olarak diğer Müslümanların da onu örnek alarak ehl-i kitap kadınlarla evlenmek isteyeceğini, buna sebebiyet vermemek için boşanmasını söylemiştir.[416]

---

[412] el-Mâide 5/5.
[413] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. s. 93-94.
[414] Buhari, "Nikah", 15; Ebu Davud, "Nikah", 2.
[415] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 94.
[416] Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhaki, **es-Sünenü'l-Kübra,** Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Ilmiyye, c. VII, s. 280.

3.3.7. İhtiyatlı Olma

Halil Günenç ihtilaflı konularda ihtiyatlı hareket etmenin daha faziletli olduğunu sıklıkla vurgulamakta ve fetva verirken ihtiyatı elden bırakmamaktadır. Bazı ihtilaflı konularda kendi fikrini beyan etmek yerine o konularda verilen fetvalara uyulabileceğini söylemektedir. Ona göre bir hükümde ihtilaf çıkar ve fakihlerin bir kısmı yapılması gerektiğini diğer kısmı ise yapılmasının gerekli olmadığını söylüyorsa ihtiyaten yapılması daha uygun olur. Halil Günenç bu görüşünü aklî muhakeme yaparak şöyle açıklamıştır; "eğer yapılması gerçekten gerekli olan bir şey yapılmazsa vebal olur, fakat eğer gerekmediği halde yapılırsa bunun bir zararı olmaz."[417]

Halil Günenç'in ihtiyatlı hareket edilmesi gerektiğini belirttiği hususlardan biri namaz vakitlerin oluşmadığı bölgelerle ilgilidir. Kırk beş ve doksan derece enlemleri arasındaki memleketlerde namaz vakitlerinin durumundaki belirsizlik fakihler arasında yatsı namazının farziyeti hususunda ihtilafa sebep olmuştur. Şafiî, Hanefî, Hanbelî ve Malikî fakihlerinin çoğu bu bölgelerde de yatsı namazının farz olduğunu söylemiştir. Çünkü Allah (c.c.) beş vakit namaz farz kılmıştır. Halvânî (ö. 452/1060) ve Zeylâî (ö. 762/1360) gibi bazı fakihler ise bu bölgelerde yatsı namazının farziyetinin düştüğünü iddia etmişlerdir. Onlar bu görüşlerini açıklarken vaktin, namazın şartı ve vücûbun sebebi olduğunu söylemiş, sebep olmayınca müsebbebin de olmayacağını savunmuşlardır. [418]

Yatsı ve vitir namazının farziyetinin düştüğünü iddia edenlerin aksine bu bölgelerde ihtiyatı elden bırakmamak gerektiğini belirten Halil Günenç'e göre beş vakit namazın sebepleri oluşmasa bile terk edilmemesi gerekir. Şafak batmadan fecrin doğduğu zaman ve mekânlarda yatsı namazının vaktinin takdir ile belirlenmesine müfta bih görüş olarak uyulmalıdır. Şafağın çok geç battığı zamanlarda ise namazların cem edilmesi, hiç kılınmama tehlikesine karşı bir önlem olarak uygulanmalıdır.[419]

[417] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 174-175.
[418] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 173-174.
[419] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 174-176.

Fakihler tarafından tartışılan bir başka konu da ödenmeye gücü yettiği halde vadesinden sonraya bırakılan borçlarla ilgili hükümlerdir. Halil Günenç alacaklının mağdur olmaması için Ebu Yusuf (ö. 182/798)'un fetvasını[420] muteber görmekte ve rayiç bedelin enflasyon veya altına endeksli olarak hesaplanıp borcun ona göre ödenmesi gerektiğini savunmaktadır. Bununla birlikte İmam Ebu Hanife ve İmam Muhammed'in bu görüşü kabul etmediklerini hatırlatıp ihtiyatlı davranmak gerektiğini söylemektedir.[421] Ona göre en faziletlisi borç verilirken o günkü altının fiyatına göre belirlenmeli ve altına endeksli olarak da geri ödenmelidir.[422]

3.3.8. Zayıf Görüş ve Hilelerden Kaçınma

Halil Günenç'e göre fetva vermekle yükümlü kişilerin fetva verirken hile aramaları ve keyfî davranmaları onları harama düşürmektedir. Zayıf görüşlerle bir vacibin ıskatına kadar götürecek hilelere başvurmak asla caiz değildir. Bu hususta Yahudileri örnek gösteren Halil Günenç, onların haramı helal kıldıkları ve hilelere başvurarak ilahi sınırları aştıkları için Allah (c.c.)'ın lanetini üzerlerine aldıklarını hatırlatmaktadır.[423]

Hileli fetva verenleri "macin (laubali) müftü" diye tanımlayan Halil Günenç, onlar tarafından verilen fetvalardan örnekler göstererek bunlardan uzak durulmasını öğütlemektedir. Ona göre Türkiye'de çok fazla uygulanan "ıskat ve devir" işlemi hileli fetvaların en yaygınlarından olup pek çok hoca bu işleme aracı olmaktadır.[424] Bir kısım ibadet ve borçlarını yerine getirmeden ölen kimsenin bu borçlarını ödemek için fakirlere fidye vermesi anlamına gelen ıskat, bedelin ödenmesini kolaylaştırmak için devir usulünü de beraberinde getirerek göstermelik bir tasadduka sebep olmaktadır. Bu uygulamanın hukuka uygunluğunun tartışılması yanında bir de mahiyet olarak İslam'ın

[420] Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki İbn Abidin, **Mecmuatü Resaili İbn Abidin**, y.y: Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y., c. II, s. 56.
[421] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 349.
[422] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 421.
[423] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 19.
[424] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 60.

ruhuna uymayan bir aldatmaca olması sebebiyle ortaya çıktığı ilk dönemlerden itibaren fakihlerin eleştirilerine maruz kalmış ve bid'at olarak da nitelendirilmiştir.[425]

Halil Günenç'in eleştirdiği diğer bir fetva ise, zekât vermekten kaçınan kişiye zekât verme zamanı yaklaştığında parasını hanımına hibe etmesini, para hanımındayken bir sene dolmadan hanımının parayı tekrar kendisine hibe etmesinin söylenmesidir. Bu şekilde her yıl el değiştiren paraya zekât düşmeyeceği için, kişinin malına dokunulmamış olacaktır.[426]

Hileye başvurarak verilen fetvaların en tehlikelisi ise kocasından boşanmak isteyip de kocasının boşamadığı kadına verilen fetvadır. Bazı müftüler kadının Hanefî mezhebinden olmasını fırsat bilerek bu mezhepte evli çiftlerden biri dinden çıktığında nikâh akdinin bozulduğunu söyleyerek ona yol gösterebilmektedirler. Bu müftülerin sözüyle kadın kocasından ayrılmak uğruna geçici de olsa dinden çıkarak, işlemiş olduğu bütün güzel amellerin yok olmasını göze alabilmektedir. Halil Günenç böyle müftülerden Allah'a sığınılması gerektiğini dile getirmektedir.[427]

Yukarıdaki örneklerde daha çok kasdî olarak hileye başvurulduğu görülmektedir. Bunlara ek olarak Halil Günenç son dönemlerde bazı hocaların zayıf delillere dayanarak Müslüman kadınların ehl-i kitap erkeklerle evlenmesini caiz gördüklerini belirtmekte ve onlara şiddetle karşı çıkmaktadır. Bu kişiler*"...İman etmedikleri sürece Allah'a ortak koşan erkeklerle kadınlarınızı evlendirmeyiniz..."*[428] ayetini delil göstererek evlenme yasağının sadece müşrik erkeklerle olduğunu söylemektedirler. Bu kişiler Müslüman bir erkeğin ehl-i kitap bir kadınla evlenmesi caizse, Müslüman bir kadının da ehl-i kitap bir erkekle evlenmesinin caiz olduğunu savunmaktadırlar.[429]

[425] Ali Bardakoğlu, "Iskat", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 1999, c. XIX, s. 143.
[426] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 60.
[427] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 61.
[428] el-Bakara 2/221.
[429] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 95.

Bu görüşün Kur'an-ı Kerim'e aykırı olduğunu söyleyen Halil Günenç Mümtehine suresinde *"...Eğer siz onların inanmış kadınlar olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere geri göndermeyin. Çünkü Müslüman hanımlar kâfirlere helal değillerdir. Kâfirler de Müslüman hanımlara helal olmazlar..."*[430] buyurulduğunu hatırlatarak bu ayetin mutlak olarak Müslüman bir kadının ehl-i kitap olsun veya olmasın kâfir bir erkekle evlenmesini yasakladığını belirtmektedir. Ayrıca bu konu ile ilgili olarak fakihler arasında hiçbir ihtilaf oluşmamış ve üzerinde de icmâ gerçekleşmiştir. Aykırı fikirli bu kişiler Halil Günenç'e göre icmâ edilen bir konuya muhalefet ederek mü'minlerin yolundan ayrılmaktadırlar. Halil Günenç İslam adına konuştuklarını iddia eden bu kişilerin bozuk fikirlerine aldanılmaması hususunda uyarmakta ve onlara karşı dikkatli olunması gerektiğini ifade etmektedir.[431]

3.3.9. Örf Ve Âdetlere İttiba

Halil Günenç hem kendi yaşantısında hem de fetva verirken toplumun görüşünü dikkate almakta şeriat ölçüleri içinde örf ve âdetlere ters düşmemeye çaba göstermektedir. Kendisi bir Suriye yolculuğu dönüşünde Türkiye sınırına yaklaşınca üzerindeki Arap elbisesini değiştirmek istemiş, bunun sebebi sorulduğunda fitne ve dedikoduya imkân verecek davranışlardan uzak durulması gerektiğini söylemiştir.[432]

Müslüman olmayanların kıyafetlerinin giyilmesinin caiz olup olmadığı sorusuna Halil Günenç İslâm'ın Müslümanlara has bir kıyafet türü getirmediğini ve bu sebeple Dünyanın çeşitli memleketlerinde yaşayan Müslümanların kıyafetlerinin birbirinden farklı olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte Halil Günenç'e göre kıyafet konusunda şeriatın izin verdiği ölçülere dikkat edildiği sürece içinde bulunulan toplumun âdetlerine uyulması ve halkın bakışlarını üzerine çeken ve kültüre aykırı düşen kıyafetlerden uzak durulması gerekmektedir. Bu şartlara riayet edildikten sonra

[430] Mümtehine 60/10.
[431] Günenç, **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**, s. 95.
[432] Demircan, s. 128.

kâfirlerin kıyafetlerinden giymekte bir sakınca yoktur.[433] Hz. Peygamber(S.A.V.)'in kolları dar bir Rum cübbesi giydiği rivayetiyle de bu görüşü desteklemektedir.[434]

Hz. Peygamber(S.A.V.)'in yasakladığı teşebbüh kâfirlere has ve küfür alâmeti sayılan bir kıyafeti onlara benzeme niyetiyle giymektir ki bu teşebbühün hükmü haramdır. Halil Günenç Osmanlı döneminde gayr-ı Müslimleri taklid amacıyla şapka giymenin teşebbüh sayıldığını ancak günümüzde örfün değiştiğini ve şapka giymenin teşebbüh alameti sayılmadığını belirtmektedir. Halil Günenç örfle birlikte hükmün de değiştiğini ifade etmektedir.[435]

Halil Günenç dînen izin verildiği halde toplumun örf ve âdetlerine ters düşen kıyafet ve davranışlardan sakınılmasını önemle tavsiye etmektedir. Örneğin erkeğin avret bölgesi diz ile göbeği arası olup kısa kollu bir kıyafet giyerek namaz kılması fıkhen caizdir. Fakat Halil Günenç bir memlekette erkeklerin kısa kollu gömlek giymesi âdet değilse ve yadırganmaya sebep oluyorsa bu şekilde namaz kılmamanın doğru olmadığını ifade etmektedir.[436] Aynı şekilde erkeğin başı avret olmadığı halde eğer bir memleketin örf ve âdetine göre başı açık gezmek ayıp sayılıyorsa bu şekilde umumî mekânlarda dolaşılması da uygun değildir.[437]

3.3.10. Müsteftînin Durumunu Gözetme

Halil Günenç'e göre fetva kişinin içinde bulunduğu duruma ve şartlarına uygun olarak verilmeli, zorluk ve kolaylık dereceleri ayarlanmalıdır. Halil Günenç kişinin durumuna göre azimet veya ruhsat yolunun tercih edilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ancak insanları memnun etme gayesi ile mezheplerdeki ruhsatları arayarak bir şeyi hem helal hem haram yapmanın caiz olmadığını belirten Halil Günenç bu görüşünü İbn

[433] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 128-147.
[434] Buhari, "Salat", 7; Müslim, "Taharet", 77, 79, 81.
[435] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 173-174.
[436] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 150.
[437] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 166.

Kayyım el-Cevziyye (ö. 751/1350) *"Müftülerin bir insana fayda sağlamak için ruhsatların peşinden giderek fetva vermeleri caiz değildir"* sözüyle desteklemektedir.[438]

Müsteftînin durumunun gözetildiği konulara örnek olarak Fatiha suresini ezbere bilmeyen kişinin namazı ile ilgili fetvası verilebilir. İmam Şa'ranî (ö. 973/1565)'nin *"Farz ve nafile bir namazı Fatiha suresini okumaya kâdir bir insanın onu okumadan kılması veya Kur'an okumaya kâdir olan bir insanın zikir ile namaz kılması caiz değildir"* sözüne ek olarak Halil Günenç Fatiha suresini bilmeyen bir kişinin başka sure ile namazını kılmasının sahih olacağını belirtmiştir.[439]

Halil Günenç kendisine fetva soran kişilere muhakkak hangi mezhebe müntesip olduklarını sorarak cevabını ona göre vermektedir. Kendisi Şafiî olduğu ve Şafiî fıkhı tahsil ettiği için memleketi Mardin'de müftülük yaptığı yıllarda halkın Şafiî olması sebebiyle fıkhî bilgisiyle yeterliyken Urfa Müftülüğüne geçtikten sonra ihtiyâca binâen Hanefî fıkhına dâir ilmini geliştirmiştir.[440] Haseki Eğitim Merkezi'nde ders olarak Hanefî fıkhı okutması ve İstanbul'da da halkın çoğunluğunun Hanefî olması ile sorulan fetvalara bu mezhep içinden cevap vermesi onun Hanefî fıkhına olan hâkimiyetini arttırmış ve en az Şafiî mezhebindeki kadar otorite sahibi olmasını sağlamıştır.

3.3.11. Adalet Ve Eşitlik İlkelerine Riayet

İslam hukukunda sınıf ve zümre ayrımı olmadığına dikkat çeken Halil Günenç kanun karşısında Müslim, gayr-ı Müslim, zengin ve fakir herkesin eşit olduğunu ve dokunulmazlık diye bir kavramın olmadığını belirtmektedir.[441] Hz. Peygamber (S.A.V.) zamanında meşhur bir aile, kabilelerine mensup bir kadının suçunun affedilmesi ve ceza verilmemesi için Hz. Üsame (r.a.)'yi aracı yapmak istemeleri üzerine Hz. Peygamber (S.A.V.) İslâm dininde ayrımcılığa asla izin verilmeyeceğini şu sözleri ile

[438] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 207-209.
[439] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 209.
[440] Halil Günenç, "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul: 16. 05. 2017.
[441] Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 291.

kesinleştirmiştir: *"Sizden öncekileri helâk eden şey, şerefli bir kimse hırsızlık yaptığında onu bırakıp ceza vermemeleri, zayıf olan kimse hırsızlık yaptığında had cezasını uygulamalarıydı. Muhammed'in ruhu elinde olan Allah'a yemin ederim, Muhammed'in kızı Fatıma hırsızlık yapsa elini keserim."*[442]

Halil Günenç'in eşitlik prensibine aykırı bulduğu hususlardan biri mâlî ta'zir cezalarıdır. Ta'zir, "Şari'in hakkında bir had cezası belirlemeyip kişilerin ve olayların durumuna göre hüküm verilmesi serbest olan suçların cezalandırılması" anlamına gelmektedir.[443] Ta'zir cezası olarak suçluya mali ceza verilmesi fakihler arasında ihtilafa sebep olmuş adalet ve eşitlik prensipleri açısından tartışılmıştır. İlk dönem fakihlerinin çoğu mali cezaya karşı çıkarak tartışmaya gerek bile duymamışlardır. Daha sonraki dönemlerde malî cezaların meşruiyeti tartışmalarında Hanefîler, Şafiîler ve Hanbelîler şer'i bir dayanak bulamadıkları için bunları caiz görmemişlerdir. Başta İbn Teymiyye (ö. 622/1225) olmak üzere bazı fakihler ise mali cezayı tecviz etmişlerdir.[444]

Malî cezaları tasvip etmeyen Halil Günenç, bu tür cezaların insanlar arasındaki eşitlik prensibine aykırı olduğu görüşündedir. Ona göre malî cezalar fakirlere karşı etkili olmakta ancak zenginleri etkilememektedirler. Böyle bir ceza zengine verildiği takdirde cezadan beklenen maksat gerçekleşmeyecek ve sonuçta bir fayda sağlanamayacaktır.[445]

Diğer bir örnek ise selem akdiyle ilgilidir. Selem peşin para ile vadeli bir malın alınması şeklinde gerçekleşen ve rükünleri bey' akdinin rükünleri ile aynı olan bir akit çeşididir.[446] Meşrûiyeti Kitap[447], Sünnet[448] ve icmâ ile sâbit olan selem akdinin caiz olması için bazı şartları bulundurması gerekmektedir. Halil Günenç bunları kısaca şöyle özetlemiştir: Semenin muayyen olması, mecliste teslim edilmesi, müslemün fîhin

[442] Buhari, "Enbiya", 54, "Hudud", 12.
[443] Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb Basrî Maverdi, **el-Ahkâmü's-Sultaniyye ve'l-Vilayatü'd-Diniyye**, Kuveyt: Mektebetü Dari'bni Kuteybe, 1989, s. 310.
[444] Tuncay Başoğlu, "Tazir", **DİA,** İstanbul: TDV Yayınları, 2011, c. XL, s. 201.
[445] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 193.
[446] Abdülganî b. Talib b. Hammade ed-Dımaşki el-Hanefi Meydani, **el-Lübab fî Şerhi'l-Kitâb,** Beyrut: el-Mektebetü'l-Ilmiyye, t.y, c. II, s. 42.
[447] el-Bakara 2/282,
[448] Buhari, "Selem", 1,2,7; Müslim, "Müsakat", 128.

cinsinin, miktarının, teslim edileceği zaman ve yerin belli olmasıdır. Teslim edilmesi mümkün olmayan şeyler müslemün fih olamazken, faize sebep olabileceği için altın ve gümüş karşılıklı bedel olamazlar.[449]

Şartlarından birinin eksik olduğu durumlarda selem muamelesinin caiz olmadığını söyleyen Halil Günenç, günümüzde yaygın olan buğday, fıstık gibi vadeli satılan bir mal üzerine fiyatı düşük tutarak peşin para ile alışveriş yapmanın uygun olmadığı görüşündedir. Böyle bir muamele halkı israfa alıştırmakta ve zaruret olmayan durumları zaruret gibi göstermektedir. Böylece müşteri kaybettiği büyük zararı görmeyerek peşin para almak hevesiyle mahsulünü çok ucuza satmakta müşteri de insaf etmeden almaktadır.[450] Halil Günenç böyle bir alışverişin selem akdi şartlarına uygun olmasından dolayı kazâen caiz olsa bile İslam'ın adalet prensibine aykırı olduğu için diyaneten uygulanmaması gerektiğini ifade etmektedir.[451]

3.3.12. Külli Kaideleri Zikretme

Halil Günenç'in fetva verirken zaman zaman külli kaidelere atıfta bulunduğu görülmektedir. Hukukun temel prensiplerini yansıtan, muhtelif alanlardaki cüz'î meselelerin hükümlerini tamamını veya büyük kısmını kuşatan tümel önermelere "kâide" denilmektedir. Küllî kaideler fıkhın temel karakterini ve önceliklerini belirterek cüz'î meselelerin tafsilî hükümlerini anlamayı kolaylaştırarak fıkıh melekesi kazanılmasını sağlarlar. Geniş bir zaman zarfında oluşan külli kaideler, fıkıh birikiminin önemsediği ana ilkeleri tanıtmakta ve farklı alanlardaki cüz'î meselelere getirilen çeşitli çözümlere ortak bir açıklama getirmektedirler.[452]

[449] Halil Günenç, **el-Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-müyessera**, 2. Basım, Diyarbakır: Mektebetü Seyda, 2012, c. I, s. 441-443; Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar,** c. I, s. 339-340.
[450] Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 340.
[451] Halil Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 340.
[452] Mustafa Baktır, "Kâide", **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, c. XXIV, s. 205-208.

3.3.12.1. Ahkâmın Değişimi Kâidesi

Halil Günenç'in en çok atıfta bulunduğu külli kaide Mecelle'nin 39. maddesi olan *"Ezmânın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkâr olunamaz"*[453]dır. Zamanın değişmesiyle hükümlerin de değiştiğini ifade eden bu kaidenin ilk defa Hâdimi'nin *Mecâmi* adlı eserinde yer aldığı belirtilmiştir.[454] Halil Günenç örf ve adetle hükme bağlanan bir konuda zamanın ilerlemesiyle örf ve adette değişiklik oluyorsa hükümde de değişiklik olabileceğini dile getirmektedir. Fakat bununla birlikte ahkâmın değişimi tabirinden Kur'an ve Sünnetin hükmünün değişimi manasının çıkarılmamasını ve bu yanlış anlamadan sakınılmasına dikkat çekmektedir.[455]

Halil Günenç'in bu kaideye verdiği ilk örnek kendi tespiti olup daha önceki kaynaklarda rastlanmamaktadır. Eski zamanlarda erkeklerin başları avret olmadığı halde başı açık gezmek örf gereği kötü karşılanmakta ve Şafiî mezhebine göre fısk sebebi sayılmaktaydı. Oysa değişen zamanla bu örf uygulanmaz olmuş ve günümüzde erkeklerin başı açık gezmesi yaygınlaşmıştır. Yeni örfe göre başı açık gezmekte bir sakınca kalmamıştır.[456]

Diğer bir örneğe göre klasik fıkıh kitaplarında altın ve gümüş dışındaki madenlerden basılan itibârî paralar gerçek para sayılmadıkları için zekât ve faizleri yoktur denilmektedir.[457] Halil Günenç eğer bugün bu ictihadla amel edilecek olunursa zekâtın büyük kısmının kalkması ve faizli muamelelerin mübah sayılması gibi tehlikelerle karşılaşılacağına dikkat çekmektedir.[458]

Halil Günenç, fıkıh kitaplarındaki "mal" tanımının ictihâdî olduğunu ve o dönemin şartlarına göre şekillendiği görüşündedir. Ona göre zamanın değişmesiyle mal mefhumu da değişmiştir. Geçmiş dönemlerde matbaa olmadığı için kitap çoğaltmak

[453] Mecelle 37. madde.
[454] Mehmet Erdoğan, **İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi**, 7. Basım, İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2011, s. 1.
[455] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 63.
[456] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 63.
[457] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra** s. 38.
[458] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 97-98.

kolay değildi. Müellifler kitaplarının istinsah edilip halk arasında yayılmalarını böylece okunup onlardan istifade edilmelerini istemekle beraber satmayı düşünmezlerdi. Oysaki modern dönemde kitap basımı kolaylaştığı için kitap ekseninde pek çok ticarî meslek ortaya çıkmıştır. Bu mesleklerle bağlantılı olarak Halil Günenç son dönemlerde ortaya çıkan telif ve tercüme haklarını caiz görmektedir.[459]

Ayrıca zamanın değişmesiyle mal kavramına menfaat ve fayda sağlayan mücerred hakların da eklenmesi gerektiğini düşünen Halil Günenç'e göre telif hakkı da bir maldır ve ticareti yapılabilir. Bununla birlikte müellif ve mütercimin esas gayesi Allah rızası olmalıdır. Böyle olmadığı takdirde eserinden manen yararlanmak mümkün olmayacaktır.[460]

Değişen hayat şartlarıyla beraber hükmü değişen hususlardan bir diğeri de Şafiî mezhebindeki alışveriş şartlarıdır. Şafiî mezhebine göre alışveriş esnasında satın alınacak şeyi görmek şarttır.[461] Bu kurala göre, geçmiş dönemlerde rastlanılmayan ancak günümüzde çok yaygın kullanılan içindeki madde gözükmeyen tüp gaz, konserve veya ambalajlı herhangi bir eşyayı satın almak caiz değildir. Ancak günümüzde Şafiîler arasında böyle bir alışverişin cevazı hakkında şüphe bile duyulmamaktadır.[462]

3.3.12.2. Niyetle ilgili kâideler

Halil Günenç trafik kazalarının fıkhî boyutunu incelerken modern taşıtların ortaya çıkışının çok yeni olmasına rağmen verilecek hükümlerin fıkhın genel kaide ve kuralları içinde yer aldığını belirtmiştir. Trafik kazalarına sebebiyet verenlerin cezalandırılmaları ile ilgili olarak tazmin gerektiren suçlara değinen Halil Günenç konuyu Mecellenin 90, 92 ve 93. maddeleri ile açıklamıştır.[463]

---

[459] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 367-368.
[460] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 367-368.
[461] Günenç, **Büyük Şafi İlmihali**, s. 418.
[462] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. I, s. 399.
[463] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 210-212.

Trafik kazalarının çoğunun kasdî olmadığını belirten Halil Günenç şoförlerin dikkat etmedikleri takdirde kasıt sayılması gereken kuralları şöyle sıralamıştır: "ehliyeti olmak, araç kullanmayı bilmek, trafik işaretlerini iyi bilmek ve onlara riayet etmek, aracı günlük olarak kontrol edip bakımını düzenli olarak yaptırmak, trafik kurallarına ve hız sınırına uymak."[464]

"Mübaşir müteammid olmasa da zâmin olur"[465] kaidesi gereği kişi kastı olmaksızın bile kaza yapsa bu kazadan sorumlu olur. Ancak normal seyir halindeyken ani olarak birinin önüne çıkması, aracın sistemindeki ani bir arıza, fırtınanın arabayı devirmesi gibi engel olunması imkânsız durumlarda şoför *"Mütesebbib müteammid olmadıkça zâmin olmaz"*[466] kaidesi gereğince mesul değildir.[467]

Şoförün kastı olmaksızın dikkatsizliği ve ihtiyatsızlığı yüzünden engellenmesi mümkün olan bir durumda kaza yapar ve can kaybına sebep olursa tazminat ödemesi gerekir. Bunun yanı sıra şoför trafik kurallarına riayet etmeyerek mal veya can kaybına sebep olursa hem tazminat ödemesi hem de kasıt bulunduğu için tazir cezası alması gerekir. [468]

3.3.12.3. Zaruretle ilgili kâideler

Halil Günenç'in külli kaidelere başvurarak açıkladığı hususlardan biri de zaruret halidir. *"Meşakkat teysiri celb eder"*[469], *"Bir iş zik oldukta müttesi' olur"*[470], *"Zaruretler memnu' olan şeyleri mübah kılar"*[471] kâidelerinin kaynağının Kur'an ve

[464] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, s. 212-213.
[465] Mecelle 91. madde.
[466] Mecelle 92. madde.
[467] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 213.
[468] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra,** s. 214-215.
[469] Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed İbn Nüceym el-Mısrî el-Hanefî, **el-Eşbah ve'n-Nezâir,** Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2016, s. 96.
[470] İbn Nüceym, s. 105.
[471] İbn Nüceym, s. 107.

sünnet olduğunu belirten Halil Günenç Müslümanların amel ettiği binlerce hükmün esasında bu kâidelerin olduğunu ifade etmektedir.[472]

Müsteftîler bazen zaruret hâlini bahane ederek ve basite indirgemeye çalışarak Halil Günenç'ten fetva almak istemektedirler. Bu meselelerden biri "başörtülü eğitim yasağı"dır. Başörtülü olarak eğitim imkânı elinden alınan kız öğrencilerin zaruret gerekçesiyle başlarını açmalarının câiz olup olmadığı sorulduğunda Halil Günenç buna karşı çıkarak kadınların örtünmeleriyle ilgili olarak Kitap ve Sünnette delâleti kesin pek çok delil bulunduğunu söylemiştir. Ona göre amaç İslam'a hizmet dahi olsa kadının avret yerlerini açarak okula gitmesi zaruret sayılamaz.[473]

Halil Günenç kadınların İslam'ın izin verdiği uygun ortamlar olduğunda ilim tahsil etmelerinin gerekli ve faydalı olduğunu savunmaktadır. Ona göre ilim tahsil edilirken İslam'ın çizdiği sınırların dışına çıkılacak ve haram işlenecekse, ilimden fayda hâsıl olsa bile buna cevaz verilmemelidir. İslam dininin yasaklardan kaçınılmasına gösterdiği önemin, emirlerin yapılmasına verdiği önemden daha fazla olması *"Def'i mefâsid celb-i menafi'den evlâdır"*[474] şeklinde kâideleşmiştir.[475] Mecellenin 30. maddesi olan bu kaidenin dayanağı Hz. Peygamber (S.A.V.)'in *"Ben size bir şey emrettiğim zaman ondan gücünüzün yettiği kadarını yapınız. Bir şeyden nehyettiğim zaman da ondan kaçınız"*[476] hadis-i şerifidir. Bu hadisten anlaşıldığına göre bir haramın işlenmemesi için farzın bile terkine izin verilmiştir.[477] Bir kadın gusül alması gerektiğinde erkeklerin görmeyeceği bir yer bulamazsa guslünü ertelemesi veya nehir kenarında bile olsa avret yerini örtecek bir şeyi olmayan kişinin istincayı terk etmesi gerekmektedir.[478]

Halil Günenç kadınların resmî okullarda alacağı eğitimden beklenen maslahatı için haram işlemelerinin caiz olmadığı görüşündedir. Haramdan kaçmak için farz bile

[472] Günenç, **el-Müntehabâtü'l-Fıkhhiyyetü'l-Muasıra**, t.y, s. 206.
[473] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 180-181.
[474] İbn Nüceym, s. 113.
[475] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 181.
[476] Buhari, "İtisam", 2; Müslim, "Fedail", 130.
[477] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 181.
[478] Süleyman b. Abdullah el-Kırkağacî, **Şerhu'l Hateme**, İstanbul: Yasin Yayınevi, 2014, s. 141-142.

terkedilirken maslahat için haram işlenmesi meşru kabul edilemez. Halil Günenç'e göre kadınların başlarını açarak okumaları için fetva aramak yerine İslâmî kıyafetler ile okuyabilmenin çarelerini bulmak için çaba gösterilmelidir.[479]

[479] Günenç, **Günümüz Meselelerine Fetvalar**, c. II, s. 181.

SONUÇ

Halil Günenç Cumhuriyet sonrası dönemde yetişen başta fıkıh olmak üzere İslâmî ilimlerin çoğuna vâkıf olan büyük âlimlerimizdendir. Klasik usulle aldığı eğitimi çağdaş yazarları ve güncel yayınları takip ederek desteklemiş böylece modern dönemin problemlerine çözüm bulacak seviyeye gelmiştir. Gerek İlahiyat Fakültelerinde muhtelif unvanlarla öğretim üyesi olan ve gerekse DİB'nın eğitim merkezlerinde müftü ve vaiz yetiştirmeye devam eden öğrencileriyle hocaların hocası sayılan Halil Günenç, ülkemizde fetva denilince akla gelen ilk isimlerden olduğu için kendisine "Türkiye Müftüsü" unvanı yakıştırılmıştır.

Halil Günenç ilmî hayatının yanında dünyada olup bitenleri yakından takip eden ve çözüm yolları arayan bir mütefekkirdir. İslam dünyasının son asırda bilim karşısında yaşadığı travma ile batıya yenik düşmesinin toplumda bozulmalara sebep oluğunu belirten Halil Günenç fiilî istilâlarla beraber gençliğin zihinlerinin de istilâ edildiği ve böylece Müslümanların parçalandığı görüşündedir. Halil Günenç'e göre ümmet arasında birbirini tekfire kadar götüren bu ayrışmalarda İslam düşmanlarının oyununa gelerek başta rü'yet-i hilal olmak üzere fıkhî meseleler araç edilmek istenmektedir.

Türkiye'de fıkıh eğitimin yetersiz olduğunu düşünen Halil Günenç'e göre kısıtlı zamanda çok sayıda ders görme zorunluluğu olan İlahiyat Fakültelerinde okuyanlar, alanlarında ihtisaslaşmak için klasik fıkıh eserlerine dayalı özel eğitimlere devam etmek zorundadırlar. Buna karşılık klasik eğitim gören öğrencilerin de güncel meseleleri takip etmeleri ve çağdaş fıkıh eserlerini okumaları gerekmektedir.

Halil Günenç ictihadın İslâm hukukunun en geniş ve en kapsamlı kaynağı olduğunu belirtmiş ve onu kıyamete kadar insanlığın ihtiyaçlarını karşılayacak bir araç olarak tanımlamıştır. "İctihad kapısının kapanması" tartışmalarının İslâm'ın ruhuna ters düştüğünü vurgulayan Halil Günenç ictihadın ihtiyaca binâen ortaya çıkan bir yöntem

olduğunu ve içinde yaşanılan 21. Yüzyılın ise ictihada en çok ihtiyaç duyulan zaman olduğunu belirtmiştir. Müctehidde bulunması gereken şartların ağırlaştırılarak bu müesseseyi sahipsiz bırakmak isteyenleri eleştiren Halil Günenç, fıkhın belli bir alanında ihtisaslaşmış kişilerin de ictihad ehliyetine sahip oldukları görüşündedir. Bununla birlikte modern dönemde ictihadların ferdî olarak değil de kurul tarafından yapılmasını daha uygun bulmaktadır.

Mezhebin din gibi anlaşılmasını doğru bulmayan Halil Günenç hak mezheplerin hepsinin yol gösterici olduğu görüşündedir. Karşılaşılan meselelerde diğer mezheplerdeki görüşlerin bilinmesi, tek bir mezhep içinde çözülemeyen problemleri çözmek adına maslahata daha uygundur. Halil Günenç aynı zamanda mezhep taassubunu İslam birliğinin oluşmasının önündeki en büyük engel olarak görmektedir. Halil Günenç'e göre gerektiği zaman ve durumlarda müntesibi olunmayan diğer mezheplerin taklid edilmesinde hiç bir sakınca yoktur. Ancak telfik konusunda keyfî davranılmaması gerektiğini vurgulamakta ve her mezhepten bir görüş alıp hepsini birleştirdikten sonra ortaya çıkan yeni durumun hiçbir mezhep veya ictihada uymaması halinde bu telfikin icmaya muhalif olması sebebiyle kesinlikle caiz olmadığı görüşündedir. Bununla beraber ortaya çıkan hüküm her hangi bir mezhebe uygunsa icmâya muhalif olmadığı için bu telfik caizdir. Fakat fıkıhta temyiz gücüne sahip olmayan avam tabaka diğer mezheplerin hükümlerini bilemeyeceği için müftünün fetvasına göre hareket etmelidir.

Aslî delillerin ilki olan Kur'an'dan sonra ikinci sıradaki sünnetin aslında İslam'ın esası olduğunu ve fıkhın neredeyse tamamının sünnet üzerine kurulduğunu savunan Halil Günenç âhad hadisleri delilsiz yere reddetmeyi fısk sebebi olarak görmektedir. Hadislerin sıhhat açısından değerlendirmeleri ancak hadis usulcüleri tarafından yapılmalıdır. Üçüncü kaynak olarak icmâya başvurulması gerektiğini belirten Halil Günenç Kitap, Sünnet ve icmâda delil bulunmadığı takdirde kıyas başta olmak üzere diğer aklî delillerin fıkhî meselelerin çözümünde kullanılması gerektiğine vurgu yapmaktadır.

İslam dininde neshin varlığını kabul eden Halil Günenç'e göre Kur'an-ı Kerim'deki ayetler hem diğer ayetleri hem de hadisleri neshedebilmektedir. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in ahkâm ile ilgili hadislerinin ictihâdî olmayıp vahye dayalı olmasını delil göstererek sünnetin kitabı neshetmesini de caiz görmektedir.

İbadetlerin kabulü için belli şartlara riayet edilmesi gerektiğini belirten Halil Günenç mezhep sistematiği olmadan ibadetlerin uygulanmasında karmaşa yaşanabileceği ancak ihtiyaç hâlinde hak olan mezheplerdeki farklı görüşlerin uygulanmasında bir sakınca olmadığı görüşündedir. İbadetler hususunda mezhep temelli klasik fıkıh anlayışına sahip olan Halil Günenç bir yandan kolaylık ilkesini öne çıkarırken diğer yandan ihtiyatı elden bırakmamaktadır.

Halil Günenç muamelat konularının fıkhın büyük bölümünü oluşturmasına rağmen ona olan ilginin azlığı sebebiyle hükümlerinin yeterince bilinmediğini ve uygulanmadığını düşünmektedir. İctihada dayalı hükümlerin zamanın şartlarına uygun olarak yeniden düzenlenmesi taraftarı olan Halil Günenç bu meyanda özellikle iktisadî meselelere fıkhın sabiteleri ve yaşadığımız dönemin ihtiyaçları doğrultusunda çözümler bulmaya çalışmakta, bu amaçla faizsiz finans kurumlarına da danışmanlık yapmaktadır.

Müftülüğün sorumluluğu çok büyük bir makam olduğunu hatırlatan Halil Günenç kendisi de bunun bilincinde olarak fetva vermektedir. Birçok kitap, hafızasında olmasına rağmen kendisine sorulan sorulara ezberden bilgilerle yetinmeyip yeniden kitaplarına veya kendi çıkardığı notlarına bakarak cevap vermektedir. Kitaba bakmak için müsait olmadığı vakitlerde soru yöneltenlere daha sonra yeniden aramalarını söylediğini, bu zaman zarfında da vereceği cevabı kontrol ettiğini ifade etmektedir.

Halil Günenç'in fetva verirken şer'i kaynaklara başvuruş sırası Kitap, Sünnet, icma ve kıyas şeklinde olup görüşlerini genellikle ashabın uygulamalarını örnek vererek pekiştirmektedir. Naklî delilin olmadığı yerlerde de aklî çıkarımlar yaparak hüküm bulmaya çalışmaktadır. Halil Günenç'e göre zaruret hallerinin çözümünde mezheplerdeki farklı görüşler rahmet olmaktadır. Olağan zamanlarda takvayı ve âzimet yolunu tavsiye eden Halil Günenç zaruret durumlarında ruhsat yolunun öncelenmesi

taraftarıdır. Halil Günenç fetva verirken geçmişte yapılan tartışmalardaki ihtilaflara yer verdikten sonra genellikle günümüz şartlarını göz önünde bulundurarak içlerinden birini tercih etmektedir. Tercihte bulunurken ise asla mezhep taassubu içine girmemektedir.

Halil Günenç fetva hususunda adalet ve eşitlik ilkelerine riayet edilmesi gerektiğini düşünmektedir. Kişi ayrımcılığı yapılarak ve dünyevî çıkarlar gözetilerek İslâm'dan taviz verilmesine şiddetle kaşı çıkmaktadır. Ancak bununla birlikte müsteftinin maslahatının ön planda tutularak müsteftînin durumuna göre fetva verilmesi ve içinde bulunduğu toplumun örf ve adetlerinin göz önünde bulundurulması gerektiğini savunmaktadır.

Müktesebatı, ahlâkı, fıkıh ilmine ve Türkiye Müslümanlarına yönelik eğitim, irşat ve özellikle de fetva faaliyetleri olmak üzere hayatı boyunca yaptığı hizmetler sebebiyle haklı olarak "Türkiye Müftüsü" olarak anılan Halil Günenç, tüm bu özelliklerini doğrular bir şekilde ilim ve fetva hizmetlerine ilerlemiş yaşına ve sağlık sorunlarına rağmen aynı heyecanıyla devam etmektedir. Bu çalışma Halil Günenç hakkında yapılacak çalışmalar için ancak bir girizgâh niteliğinde olup onun sadece fıkıh alanındaki görüşlerini incelemektedir. Halil Günenç'in diğer İslâmî ilimlerdeki görüşleri bu çalışmanın sınırlarını aştığından müstakil birer araştırma konusu olmaları ümit edilmektedir. Ayrıca ilim ve tedris hayatı boyunca kendi özel kütüphanesindeki kitapların kapak sayfalarına aldığı notların derlenip kitaplaştırılması projesini zaman darlığı sebebiyle gerçekleştiremeyen Halil Günenç'e verilecek destekle ilim ehlinden kendi editörlüğünde bir çalışma yapılmalı, bu kıymetli notlar milletimizin istifadesine sunulmalıdır. Aynı şekilde ülkemizde kendini ilme ve hizmete adamış diğer kıymetli fakihlerimizin de görüşlerinin hâlen hayattayken kayıt altına alınmaları kendilerine olan vefa borcunun yerine getirilmesi yanında fıkıh tarihinin gelişimini gözlemlemek ve modern dönemde karşılaşılan fıkhî sorunları çözümlemek açısından kolaylık sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aclûni, Ebu'l Fida İsmail b. Muhammed. **Keşfü'l Hafa ve Müzilü'l-İlbas.** y.y: Mektebetü'l Kudsi, 1351.

Ali Haydar Efendi. **Dürerü'l-Hukkam Şerhu Mecelleti'l-Ahkâm**. İstanbul: Âlim matbaası,1313.

Alkış, Mehmet. **Bir Devir Bir Şahit Melle Sabri**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

Âmidî, Seyfeddin Ali b. Muhammed. **el-İhkâm fi Usuli'l– Ahkâm**. Riyad: Darü's-Sami'i, 2003.

Apaydın, H. Yunus. "Kıyas". **DİA.** İstanbul: TDV Yayınları, 2002. c. XXV.

Apaydın, H. Yunus. "Meşhur". **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları. 2004. c. XXIX.

Apaydın, H. Yunus. **İslam Hukuk Usulü.** Kayseri: Kimlik Yayınlar. 3. Basım. 2017.

Atar, Fahrettin. **Fıkıh Usûlü**. 10. Basım. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2013.

Baktı, Harun. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 16. 07. 2017.

Baktır, Mustafa. "Kâide". **DİA.** İstanbul: TDV Yayınları, 2001, c. XXIV.

Bardakoğlu, Ali. "Iskat". **DİA**. İstanbul: TDV Yayınları, 1999. c. XIX.

Başoğlu, Tuncay. "Tazir". **DİA.** İstanbul: TDV Yayınları, 2011, c. XL.

Bayındır, Abdülaziz. "Bey' bi'l-Vefâ". **DİA**, İstanbul: TDV Yayınları, 1992, c. VI.

Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali. **es-Sünenü'l-Kübra.** Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-Ilmiyye. c. VII.

Bilmen, Ömer Nasuhi. **Hukukı İslamiyye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu**. İstanbul: Bilmen Yayınevi, t.y.

Cevziyye, Ebu Abdullah Şemseddin Muhammed İbn Kayyim. **Ahkâmu ehli'z-zimme.** 1. Basım. Demmam: Ramadi li'n-Neşr, 1997. c. 2.

Cezerî, Abdurrahman. **Kitabü'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa.** Beyrut: Darü'l kütübi'l Ilmiyye, 2002.

Cürcâni. **Mu'cemü't-Ta'rifât**. Kahire: Darü'l-Fadıle, 2004.

Cüveynî, İmâmü'l-Harameyn. **el-Burhân fî Usûi'l-Fıkh.** Beyrut: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997. c. 2.

Çağlayan, Mehmet. **Şark Uleması**. İstanbul: Çağlayan Yayınları, 1996.

Çalış, Halit. "Zaruret". **DİA**. İstanbul: TDV Yayınları, 2013. c. XLIV.

Çapanoğlu, Mustafa Birol. **Türkiye ve Dış Ülkelerde Sermaye Piyasası Özelleştirme Uygulamaları ve Genel Olarak Menkul Kıymet Borsaları**. İstanbul: Beta Yayıncılık, 1993.

Çelik, Mustafa. **Dar'ul Harb Fıkhı**. İstanbul: Ölçü Yayınları, t.y.

Çetiner, Bedrettin. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 29. 05. 2017.

Çiçek, M. Halil. "Derizbinli Molla Abdulvehhab'ın Hayatı, Eserleri ve İlmî Kişiliği". **Uluslararası Midyat Sempozyumu (7-9 Ekim 2011)**.

Çiçek, M. Halil. **Şark Medreselerinin Serencamı.** İstanbul: Beyan Yayınları, 2009.

Çiçek, Yakup. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 01. 06. 2017.

DİB Haseki Dini Yüksek İhtisas Merkezi Müdürlüğü Arşivi

Dadaş, Mustafa Bülent."Bir Fetva Belirleme Yöntemi Olarak Heyet İctihadı ve İslam Dünyasında Bu Amaçla Kurulan Fıkıh Meclisleri". **Bilimname: Düşünce Platformu**, 2015/1, sayı 28.

Demircan, Nezir. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 05.06. 2017.

Demircan, Nezir. **Halil Günenç, Hayat ve Hatıratı**. İstanbul: Beyan Yayınları, 2004.

Demircan, Şükran. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 05.06. 2017.

Desûki. **Hâşiyetü'd-Desûkİ ala Şerhi'l Kebir.** y.y.: Darü İhyai'l Kütübi'l Arabiyye, t.y.

Din ve Hayat TDV-İstanbul Müftülüğü Dergisi. sy. 3, 2009. 53-54.

Doğan, Sema. "Haseki Külliyesi". **DİA.** İstanbul: TDV Yayınları, c. XVI.

Döndüren, Hamdi. **Çağdaş Ekonmik Problemlere İslâmî Yaklaşımlar**. İstanbul: İklim Yayınları, 1988.

El-Fetâvâ'l Hindiyye. Diyarbakır: el-Mektebetü'l-İslamiyye. 1973, c. VI.

Erdoğan, Mehmet. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 24.05.2017.

Erdoğan, Mehmet. **İslam Hukukunda Ahkâmın Değişmesi**. 7. Basım. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2011.

Eroğlu, Muhammed Şerif. **Bütün Yönleriyle Arabkendi**. İstanbul: Kent Yayınları, 2004.

Fayda, Mustafa. **Hz. Ömer Zamanında Gayr-ı Müslimler**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2006.

Gazzali, İmam Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed. **el-Müstesfa min-İlmi'l-Usûl,** thk. Hamza bin Züheyr Hafız. Cidde: eş-Şeriketü'l-Medineti'l Münevvere li't-tıbâa ve'n-neşr, ty.

Günenç, Halil "Halil Günenç" konulu görüşme, İstanbul:(16. 05. 2017).

Günenç, Halil, İbrahim Tüfekçi ve Necati Akdeniz. **Celaleyn'den Tefsir Notları**. İstanbul: İlim Yayınları, t.y.

Günenç, Halil. "el-Kadâ fi'l İslâm ve Rafu'l Kadâyâ ile'l Kavânîne'l ve'd'ıyye". **ed-Devretü'l Işrûn li'Mecmeı'l Fıkhi'l İslâmî el-Münakite**, Mekke, 25-29 Aralık 2010.

Günenç, Halil. "Faiz, Finans ve Borsa ile İlgili Bazı Meseleler". ed. Mehmet Bayyiğit. **I. Uluslararası İslam Ticaret Hukukunun Günümüzdeki Meseleleri Kongresi**, Konya: Kombad Yayınları, 1997.

Günenç, Halil. "Ülke Güvenliği ve Bütünlüğü Açısından Dinî Yönden Toplumun Aydınlatılmasının Önemi". **I. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri: (1-5 Kasım 1993)**. 1995. c. I.

Günenç, Halil. **Buhûs ve Ârâ Fıkhiyye**. y.y., 2016.

Günenç, Halil. **Büyük Şafiî İlmihali**. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2015.

Günenç, Halil. **el-Mevsuatü'l-fıkhiyyeti'l-müyessera**. 2. Basım. Diyarbakır: Mektebetü Seyda, 2012.

Günenç, Halil. **Günümüz Meselelerine Fetvalar I-II**. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2012.

Günenç, Halil. **Hâşiyetü Halîl ala Medâriki't-tenzil ve Hakâiki't-te'vil.** Samsun: İFAM Yayınları, 2015.

Günenç, Halil. **İslam'da Ticaret**. İstanbul: Faisal Finans Kurumu Yayınları, t.y.

Günenç, Halil. **İslâmın Sesi**. Özdemir Basımevi, 1969.

Günenç, Halil. **İslami Düşünceler**. İstanbul: Emel Yayıncılık, t.y.

Günenç, Halil. **Şafiîler İçin Namaz Kitabı.** İstanbul: Emel Yayıncılık, t.y.

Hammâd, Nezih. **İktisadî Fıkıh Terimleri.** trc. Recep Ulusoy. İstanbul: İz Yayıncılık, 1996.

Hançerlioğlu, Orhan. **Ekonomi Sözlüğü.** İstanbul: Remzi Kitabevi, 1981.

Havva, Said. **Allah Resulü Hz. Muhammed (S.A.V.)**. trc. Halil Günenç. Ankara: Hilal Yayınları, 1979.

Heysemi, Ebü'l-Hasan Nureddin Ali b. Ebî Bekr b. Süleyman. **Mecmaü'z-Zevaid ve Menbaü'l-Fevaid.** Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, t.y. c.4.

Heytemi. **Fethü'l Mübîn fi şerhi'l Erba'in**. Cidde: Darü'l Minhac, 2008.

Işıkdoğan, Davut. "Güneydoğu Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri: Mardin Örneği". **AÜİF Dergisi**, 2012. sy. 53:2. s. 43-83.

İbn Abidin, Muhammed Emin b. Ömer b. Abdülazîz ed-Dımaşki. **Mecmuatü Resaili İbn Abidin**. y.y: Darü İhyai't-Türasi'l-Arabi, t.y.

İbn Abidin. **Haşiyetü İbn Abidin Reddü'l Muhtar ale'd Dürü'l Muhtar.** Dimaşk: Darüs Sekafe vetTüras, 2000.

İbn Kudâme. **el-Muğnî.** Riyad: Darü Alemi'l Kütüb, 1997. c. 12.

İbn Manzur, **Lisânü'l Arab**, Beyrut: Dâru Sadır, t.y.

İbn Mülakkın. **Tezkiratü'l-Muhtac ila-Ehadisi'l-Minhac**. y.y.: el-Mektebetü'l-İslâmi, 1994.

İbn Nüceym, Zeynüddin Zeyn b. İbrahim b. Muhammed el-Mısrî el-Hanefî. **el-Eşbah ve'n-Nezâir.** Beyrut: Mektebetü'l-Asriyye, 2016.

İbn Rüşd. **Bidâyetü'l Müctehid ve Nihâyetü'l Muktesid**. Beyrut: Darü'l Marife, 1982.

İbrahim Paçacı v. dğr. **Dinî Kavramlar Sözlüğü.** Ankara: DİB Yayınları, 2006.

İzzeddin b. Abdisselam. **Kavaidü'l-Ahkam fi Mesalihi'l Enam.** Kahire: Mektebetü'l-Külliyyati'l-Ezheriyye, 1991.

Kara, İsmail. **Kutuz Hoca'nın Hatıraları Cumhuriyet Devrinde Bir Köy Hocası**. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

Kara, İsmail. **Rize Müftülerinden Yusuf Karali Hoca.** İstanbul: Dergâh Yayınları, 2012.

Karaman, Hayreddin. **İslâm Hukukunda İctihad.** İstanbul: Ensar Neşriyat, 2015.

Kâsâni. **Bedâiu's-Sanâî fi Tertibi'ş-Şeraii.** Beyrut: Darü'l Kütübü'l-İlmiyye, 1997.

Keleş, Ekrem. "Rü'yet-i Hilal Meselesi". **Marife Dergisi.** yıl:2, sy:2, 2002.

Keleş, Ekrem. "Rü'yet-i Hilal Meselesi". **Marife Dergisi**. yıl:2, sy:2. 2002, ss35-52.

Ken'an, Ahmed Muhammed. **el-Mevsuatü't-Tıbbiyyetü'l Fıkhiyye: Mevsuatün Camia li'l-Ahkâmi'l-Fıkhiyye fi's-Sıhha ve'l Maraz ve'l Mümaresati't-Tıbbiyye**. 1. Basım. Beyrut: Darü'n-Nefais, 2000.

Kılıç, Hüsnü (Yapımcı). *Köklerin Hikâyesi*,(TV Programı). Ankara: TRT Diyanet. (27 Kasım 2015).

Kırkağacî, Süleyman b. Abdullah. **Şerhu'l Hatime fi'l-kavaidi'l-fıkhiyye**. İstanbul: Yasin Yayınevi, 2014.

Kurtubi, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî. **el-Câmi li Ahkâmi'l-Kur'an.** Beyrut: Müessesetü'r-risale, 2006. c. 20.

Küçükkalay, Abdullah Mesud. **İktisadi Düşünce Tarihi.** 3. Basım. İstanbul: Beta Yayınları, 2011.

Maverdi, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Habîb Basrî. **el-Ahkâmü's-Sultaniyye ve'l-Vilayatü'd-Diniyye.** Kuveyt: Mektebetü Dari'bni Kuteybe, 1989.

Mevdudi. **İslam Davetçilerine.** Trc. Halil Günenç. İstanbul: Hilal Yayınları. 1969.

Mevsuatu'l fıkhiyye el-Kuvetiyye, c.13, s. 294.

Meydani, Abdülganî b. Talib b. Hammade ed-Dımaşki el-Hanefi. **el-Lübab fî şerhi'l-Kitâb.** Beyrut: el-Mektebetü'l-Ilmiyye. t.y.

Muhammed b. Abdulvehhab b. Abdurrazık. **el-Azbü'z-Zülal fi Mebâhısi Rü'yet-i Hilâl**. Kazablanka: Şeriketü'n-neşr ve't-tevzi' el-Medaris, 2002.

Nevevî. **40 Hadis**. trc. ve açk.: Halil Günenç. İstanbul: Beyan Yayınları, 2016.

Oğuz, Orhan. **İktisada Giriş Temel Kavramlar ve Prensipler**. İstanbul: MÜİİBF Yayınları, 1992.

Oğuzman, Kemal ve M. Turgut Öz. **Borçlar Hukuku Genel Hükümler.** 12. Basım. İstanbul: Vedat Kitapçılık, 2016.

Öztoprak, Sadreddin. **Şark Medreselerinde Bir Ömür**. Haz. Siraceddin Öztoprak. İstanbul: Beyan Yayınları, 2003.

Remlî. **Nihâyetü'l Muhtac ila Şerhi'l Minhac.** Beyrut: Darü'l Kütübü'l ılmiyye, 2003.

Sehavi **el-Mekasıdü'l-Hasene fî Beyâni Kesîrin mine'l-Ehâdîsi'l-Müştehire**. Beyrut: Darü'l-Kitabi'l-Arabi, 1985.

Seyidoğlu, Halil. **Ekonomik Terimler Ansiklopedik Sözlük**. İstanbul: Güzem Can Yayınları, 1999.

Şa'ban, Zekiyyüddîn. **İslam Hukuk İlminin Esasları**. trc. İbrahim Kâfi Dönmez, Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. 2003.

Şafak, Ali. "Menkul Kıymetler ve Ticareti". **İslam Açısından Borsa**. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1994.

Şâfiî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdrîs b. Abbâs. **er-Risâle**. Mısır: Matbatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1938.

Şirbinî. **Muğnî'l- Muhtac.** Beyrut: Darü'l Marife, 1997.

Temel, Ali Rıza. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 30.05.2017.

Yaran, Rahmi. "Bid'at". **DİA**. İstanbul: TDV Yayınları, 1992. c. VI.

Yıldız, Kemal. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 24. 05. 2017.

Yücel, Abdullah. "Halil Günenç" konulu görüşme. İstanbul: 23. 05. 2017.

Yücel, Ahmet. **Hadis Usulü**. İstanbul: Marmara Üniversitesi İFAV Yayınları, 2011.

Yücel, İrfan. "Hilal". **DİA.** İstanbul: TDV Yayınları, 1998. c. XVII.

Zerka, Ahmed. **Şerhu'l Kavâidu'l Fıkhiyye**. Beyrut: Daru'l Kalem, 1989.

Zerkeşi, Ebu Abdullah Bedreddin b. Muhammed b. Bahadır b. Abdullah. **Bahrü'l Muhit fi Usuli'l fıkh.** 2. Basım. Kuveyt: Vizaretü'l Evkaf veş'Şuuni'l İslamiyye, 1992. c. VI.

Zeylai, Ebû Muhammed Cemaleddin Abdullah b. Yusuf b. Muhammed. **Nasbü'r-Raye li-Ehâdîsi'l-Hidaye.** Beyrut: Müessesetü Reyyan, 1997. c.4.

Budak, Bahaeeddin. "Mahallemî Tarihi". http://www.mardinaraplari.com (27.02.2017).

http://en.themwl.org/ (31.03.2017).

http://www.bingolgazetesi.com.tr/m-haber-85413.html (07.06.2017).

http://www.biyografi.net/kisiayrinti.asp?kisiid=3113 (07.06.2017).

http://www.biyografya.com/biyografi/303 (07.07.2017).

http://www.hasekimezunlaridernegi.org/icerik/abdullah-yucel (07.06.2017).

http://www.hasekimezunlaridernegi.org/icerik/ali-riza-temel (07.07.2017)

http://www.hasekimezunlaridernegi.org/icerik/ihtisas-bolumu-mezunlarimiz

https://bayramhoca.wordpress.com/bayramaliozturkkimdir/ (15.06.2017).

https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/ilkogr-din-kult-ve-ahlak-bil-ogr/profdr-mehmet-erdogan/ (07.06.2017).

https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/arap-dili-ve-belagati/yrddocdr-ibrahim-tufekci/ (07.07.2017).

https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/islam-hukuku/profdr-kemal-yildiz/ (07.06.2017).

https://ilahiyat.marmara.edu.tr/bolumler/temel-islam-bilimleri/islam-hukuku/profdr-rahmi-yaran/ (06.06.2017).

WHO:Post-abortion Family Planning: A Practical Guide for Programme Managers. http://whqlibdoc.who.int/hq/1997/WHO_RHT_97.20.pdf (02.06.2017).